

TOMÁŠ MORE

UTOPIE

1950

ORBIS - PRAHA

Io. Clemens. Hythlodans. Tho. Morus. Pet. Aegid.

PŘEDMLUVA K DÍLU O NEJLEPŠÍM STAVU STÁTU

Tomáš More vzkazuje Petru Aegidioví³ pěkné pozdravení.

Skoro se stydím, drahý Petře Aegidie, že téměř po roce Ti posílám rukopis této knížky o utopijském státě, který jsi nepochybně očekával do šesti neděl. Vždyť jsi věděl, že mi byla při tomto díle ušetřena námaha látkové invence a že jsem nijak nemusil přemýšlet ani o jeho uspořádání, maje za úkol jenom opakovat to, co jsem zároveň s Tebou slyšel vypravovat u Rafaela.⁴ Proto také, ani pokud jde o formu, nemohla mi vzniknouti námaha, protože již výrazové prostředky jeho řeči nemohly být zvláště vybrané — jednak totiž šlo o projev nenadálý a nepřipravený, jednak jeho původce není, jak je Ti známo, stejně hluboce vzdělán v latině, jako je v řečtině. A tak čím více se má řeč přiblíží k jeho nehledané prostotě, tím bližší bude pravdě, a tentokrát jenom o tu mám a musím pečovat.

Příznávám, milý Petře: tím, že jsem vše to našel již připraveno, byl mi uspořen tak veliký kus práce, že na mne nezbyla práce téměř žádná; jinak stejně vymyšlení celé věci, jako její uspořádání bylo by i od člověka nadání ani docela chatrného ani úplně neučeného vyžadovalo značně času a práce. Kdyby se po mně žádalo, abych o sdělené látce psal nejenom pravdivě, nýbrž i výmluvně, to bych nebyl býval dokázal ani vynaložením jakkoli dlouhého času nebo jakkoli velké námahy.

Když mi však byly v tomto případě uspořeny starosti, jimž by bylo bývalo třeba věnovat tolik úsilí, a zbylo na mne jenom to, abych prostě vypsal, co jsem slyšel, nevyžadovala si věc nijakého

³ O něm viz výše v úvodu str. 7.

⁴ O smyšlené postavě Rafaela Hythlodaia viz níže v textu str. 21. Vlastní jméno utvořil More z řeckého *hythlos* 'tlach, žvást' a *daios* 'zkušený, znalý', tedy asi Prášil.

zanepřázdnění. Ale k tomu, abych toto nijaké zaneprázdnění usku-
tečnil, zůstavovala mi jinaká zaneprázdnění téměř ještě méně než
vůbec nějakou volnou chvíli. Zatím co se vytrvale účastním veřej-
ných záležitostí, dílem jako řečník, dílem jako posluchač, zatím co
jedny spory přivádím ke konci jako smírce, druhé rozhoduji jako
soudce,⁵ zatím co venku věnuji téměř celý den lidem cizím, zbytek
domácím, pro mne samého, to jest pro literární práci, nevybývá nic.
A když se vrátím domů,⁶ musím rozprávět s manželkou,⁷ žvatlat
s dětmi,⁸ hovořit se služebníky — to vše počítám mezi zanepráz-
dnění, protože vše to je nezbytné; opravdu je to nezbytné, nechceš-li
být cizincem v svém domě, a všemožně se musíš snažit o to, aby
ses těm, které učinil průvodci tvého života přírodní zákon nebo
náhoda nebo tvá volba, osvědčil bytostí co nejpříjemnější, po pří-
padě abys je přílišnou vlídností nekazil nebo shovívavostí si nena-
dělal ze služebníků pány.

Uprostřed toho, co jsem pověděl, miji den, měsíc, rok: kdy tedy
mám psátí? A to jsem se ještě vůbec nezmínil o spánku ani o jídle,
které mnohým lidem odnímá neméně času než spánek sám, zabí-
rající pro sebe bezmála polovici života. Vskutku pro sebe získávám
jenom tolik času, kolik ho ukrádám spánku a jídlu. A poněvadž ho
je poskrovnu, jen zvolna, poněvadž však přece nějaký, konečně
jsem dokonal a mohu Ti, milý Petře, poslat Utopii, abys ji přečetl,
a jestliže mi něco uniklo, abys mi připomněl. Ačkoli totiž po této
stránce nemám k sobě úplnou nedůvěru (kéž bych do té míry něco
znamenal nadáním a vědomostmi, jako mne posud nijak neopouští
paměť!), přece nespolehám na sebe tou měrou, abych myslil, že mi
nemohlo nic z paměti vypadnouti. Vždyť i můj chlapec Jan Kli-
ment,⁹ který, jak víš, byl spolu s námi — dbám totiž o to, aby nikdy

⁵ More byl od r. 1510 jedním z londýnských podsudí (*undersheriffs*).

⁶ More bydlil tehdy ve vnitřním Londýně v ulici Bucklersbury (blíže *Mansion House*).

⁷ Míněna druhá manželka Morova *Alice*, s níž se oženil r. 1511.

⁸ More měl čtyři děti, tři dcery a syna, vesměs z prvního manželství s *Jane*,
roz. *Coltovou*: *Margaret* (*1505), *Elizabeth* (*1506), *Cecily* (*1507), *John Cle-*
ment (* asi 1509).

⁹ Morův synek byl tedy v době předpokládané smyšlené rozmluvy teprv asi
šestiletý. Ač se učil latinsky a řecky již v nejútlejším věku, nedosáhl v huma-
nistické učenosti vysoké úrovně své nejstarší sestry *Markéty*, právě dědičky
Morova *ingenia*.

nechyběl při rozmluvě, z níž by mohl být nějaký užitek, poněvadž
od tohoto osení, jímž počal v latinské i řecké vzdělanosti rašiti,
slibuji si jednou znamenitou úrodu —, uvedl mne do nemalých
rozpaků: kdežto totiž, pokud si sám vzpomínám, vypravoval
Hythlodaios, že ten amaurotský¹⁰ most, který vede přes řeku
Anydrus,¹¹ má do délky pět set kroků, můj Jan tvrdí, že se musí
dvě stě kroků slevit a že tam ta řeka není širší než tři sta kroků.
Prosím Tě, aby ses na tuto podrobnost rozpomněl. Jsi-li totiž téhož
názoru jako Jan, i já přisvědčím a doznám, že jsem se omýlil, pakli
se nebudeš moci rozpomenout, nechám platit, jak jsem napsal, to,
co si podle svého zdání sám pamatuji. Neboť jako se co nejvíce
vynasnažím, aby v knize nebylo nic nepravdivého, tak v případě
pochybnosti raději budu lež opakovat, než bych lhal sám, protože
raději volím být věrný než moudrý.

Bylo by ovšem snadné vyléčit tuto nemoc, jestliže by ses na to
vyptal *Rafaela* samého, buď osobně nebo listem. A bude to tuším
nutné i pro jinou tísnivou potíž, která mne postihla — nevím, zda
více mou vinou či *Tvou* či *Rafaela* samého.

Nepřipadlo totiž na mysl ani nám, abychom se tázali, ani jemu,
aby pověděl, v které končině onoho nového světa *Utopie* leží.
A věru nevím, co bych za to ze svého skrovného jmění dal, aby to
nebylo bývalo opominuto.

Vždyť jednak se skoro stydím za to, že nevím, v kterém moři je
ostrov, o kterém toho tolik vykládám, jednak jsou u nás jeden nebo
dva lidé, ale nejvíce jeden, muž zbožný a povoláním bohoslovec,
který plane podivnou touhou navštívit *Utopii*, ne snad z liché a zvě-
davé choutky po zhlédnutí něčeho neznámého, nýbrž aby chránil
a šířil naše náboženství, které tam šťastně vzniklo. K náležitému
uskutečnění toho se rozhodl postarat předem o to, aby tam byl od
papeže poslán a dokonce zřízen jako biskup utopijský, a nedal si
v tom záměru brániti potíží, že ho to bude stát pěkné prosby,¹² aby
takovéhoho církevního úřadu dosáhl. Ba přímo za svaté pokládá

¹⁰ Viz níže pozn. 66.

¹¹ Viz níže pozn. 69.

¹² Tak napodobím v této ironické pasáži jemnou *Morovu* hříčku, která je
v latině mezi napsaným *sit illi precibus impetrandum* a očekávaným, ale úmyslně
nevysloveným *precio impetrandum*.

takovéto ucházení, které se nezrodilo z touhy po důstojenství nebo po zisku, nýbrž jen z důvodu zbožnosti.

Proto Tě, milý Petře, prosím, aby ses osobně, můžeš-li tak učiniti bez nepohodlí, anebo nepřimo dopisem obrátil na Hythlodaia a tak způsobil, aby v tomto mém díle ani nebylo obsaženo nic nepravdivého ani nechybělo nic pravdivého. A snad by věci prospělo, kdybys mu přímo ukázal rukopis. Neboť ani nikdo jiný na to stejnou měrou nestačí, aby opravil, bylo-li v čem pochybeno, ani on sám to nemůže provésti jinak, než přečte-li si, co jsem napsal. Vždyť rozhodl-li se sám výsledky svých námah svěřiti jednou písemnému zpracování, snad by nechtěl — a najisto bych to nechtěl ani já —, abych svým zveřejněním utopijského státu jemu setřel pel a půvab novosti toho, co on vymyslíl.

Ostatně, abych mluvil po pravdě, ani sám u sebe nejsem rozhodnut, zda vůbec knihu vydám. Vždyť chuti lidské jsou tak rozličné, povahy některých tak mrzoutské, myslí tak nevděčné a úsudky tak zvrácené, že se, jak se zdá, mnohem šťastnějšího zacházení dostává těm, kdo v spokojené veselosti hovějí svému genu, než těm, kdo se šírají starostmi, aby vydali něco, co by jiným, byť nad tím ohrnovali nos nebo jinak projevovali nevděčnost, mohlo být buď k užitku nebo k potěšení. Velmi četní neznají literaturu, mnozí jí opovrhují. Nevzdělanec odvrhuje jako nesrozumitelné vše, co není docela nevzdělané. Mudrlanti se odvracejí jako od triviálního ode všeho, co se nehemží zastaralými výrazy. Některým se líbí jen výtvořky starověké, většinou toliko výtvořky vlastní. Jeden je tak chmurný, že nepřipouští žertů, druhý tak nevtipný, že nesnáší vtipů. Někteří jsou tak ploskonosí, že se každého delšího čenichu bojí jako vzteklý pes vody. Jiní jsou tak vrtkaví, že něco jiného schvalují, když sedí, jiného, když stojí. Ti sedí v krčmách a mezi doušky z pohárů pronášejí úsudky o spisovatelských talentech a nesmírně autoritativně odsuzují, jak se jim právě zlíbí, škubajíce každého za jeho spisy jako za srst, sami zatím jsouce zcela bezpeční, a jak se říká, „mimo dostřel“, protože jsou tak hladcí a se všech stran vyholení, že nemají ani chlup řádného muže, za nějž by mohli být chyceni. Kromě toho jsou někteří tak nevděční, že ač se neobyčejně baví spisem, tím více mají v nelásce spisovatele, velmi se podobajíce nevychovaným hostům, kteří se dají skvěle vyčastovat královskou hostinou a nakonec odcházejí domů s plnými

břichy, ale beze slova díky svým hostitelům. Nuže potom s chutí lidem tak rozmíslaným, tak rozmanitých choutek a nadto myslí tak málo pamětlivě a vděčně chtějí vystrojiti na svůj náklad pohostění!

Ale přece, milý Petře, zaříd laskavě u Hythlodaia, oč jsem Tě svrchu žádal. Později bude vždy ještě možné, poradit se o tom znovu, ovšem nebude-li mu to proti mysli. Jak vidíš, teprve po skončeném spisování začínám si trochu pozdě uvědomovat, co ještě zbývá. Stran vydání se budu řídit radou přátel¹² a především Tvou.

Buď zdráv, nejsladší Petře Aegidie, s předobrou svou chotí, a měj mne rád jako dříve, vždyť já Tě mám rád ještě více než dříve.

¹² Myslí ovšem hlavně na Erasma.

ŘEČ ZNAMENITÉHO RAFAELA HYTHLODAIA
O NEJLEPŠÍM STAVU STÁTU,
JAK JI ZAPSAL SLOVUTNÝ TOMÁŠ MORE,
MĚŠTAN A PODSUDÍ SLAVNÉHO BRITSKÉHO
MĚSTA LONDÝNA

«KNIHA PRVNÍ»

Když nedávno¹⁴ měl nejnepřemožitelnější anglický král Jindřich, toho jména Osmý, znamenitě ozdobený všemi vlastnostmi výborného vladaře, nemálo důležitá sporná jednání s nejjasnějším vládcem kastilským Karlem,¹⁵ vyslal mne k jejich smírnému projednání jako vyslance do Flander, jakožto průvodce a druha Cuthberta Tunstalla, kterého nedávno povolal za všeobecného jáso tu v čelo apelačního soudu.¹⁶ O chvalných vlastnostech tohoto nevyrovnatelného muže věru nic nepovím, ne že bych se obával, že by mi pro přátelství byla upírána svědecká hodnověrnost, nýbrž proto, že jeho mravní zdatnost i učenost jsou větší, než aby mohly být ode mne velebeny, a dále všude známější a proslulejší, než aby musily, ledaže bych se chtěl podobati tomu, kdo, jak se říká, lucernou svítí na slunce.

V Bruggách — podle předchozí úmluvy — přišli nám vstříc ti, kterým ten úkol uložil vladař, mužové vesměs výborní. Mezi nimi byl vůdcem a hlavou bružský prefekt, velkolepý to muž; jinak ústy a srdcem byl casselský¹⁷ markrabí Jiří Temsicius,¹⁸ nejen školením, ale již od přírody výmluvný, nadto vynikající právník a svým nadáním i hojnou zkušeností znamenitý odborník v projednávání záležitostí. Když se po několikere schůzce nedospělo v některých věcech k dostatečné dohodě, oni rozloučivše se s námi

¹⁴ R. 1515, viz výše v úvodu str. 6.

¹⁵ Pozdějším císařem Karlem V., tehdy již vládcem ve Španělsku a Nizozemí.

¹⁶ Diplomát Cuthbert Tunstall, pozdější biskup londýnský (1522—30) a durhamský (1530—59), byl tehdy *Master of Rolls*, předseda apelačního soudu; v tomto vysokém úřadě byl zástupcem anglického kancléře.

¹⁷ Míněno flanderské město Cassel (jižně od Dunkerque), později od 17. stol. ve Francii (Nord).

¹⁸ Je to humanisticky latinisované jméno z vlámského van Temseke.

odjeli na několik dní do Bruxellu, aby se vyptali na rozhodnutí svého vladaře. Já jsem se zatím — tak se to nahodilo — odebral do Antverp. Za tamního pobytu mne často mezi jinými, ale jako host nad jiné milejší, navštívil antverpský rodák Petr Aegidius, mladý muž, který se u svých těšil veliké důvěře a čestnému důstojenství, jsa hoden nejčestnějšího. Nevím, zda je učenější či mravnější (jest totiž předobrá i velmi vzdělaný), nadto myslí ke všem bezelstně, k přátelům však tak oddané srdečnosti, lásky, důvěry, tak upřímné náklonnosti, že bys stěží našel druhého nebo třetího, kterého by sis troufal s ním srovnávat ve všech příznacích přátelství. Vzácná je jeho skromnost. Nikoho není vzdálenější přetvářka, v nikom rozváznější prostota. Dále je v řeči tak půvabný a tak neškodně vtipný, že mi svým přesladkým obcováním a medovým rozprávěním z velké části zmirňoval touhu po vlasti a domácím krbu, po manželce a dítkách, po jejichž opětém zhlédnutí se mi více než úzkostlivě stýskalo — byl jsem tehdy totiž již déle než čtyři měsíce vzdálen domova.

Spatřil jsem ho jednoho dne v chrámu Panny Marie, překrásném svou výstavností a taktéž věřícími velmi navštěvovaném,¹⁹ když jsem v něm byl na službách Božích a po skončených obřadech se chystal vrátit se odtud do hostince. Petr právě náhodou rozmlouval s jakýmsi cizincem, věku chýlíciho se k stáří, opálené tváře, dlouhých vousů, s pláštěm nedbale splývající s ramene, kterého jsem podle vzezření i ústroje pokládal za lodníka. Ale Petr, jakmile mne spatřil, popojde a pozdraví, a když jsem se chystal odpovědět, odvede mne maličko stranou a praví: „Vidíš jej?“ Zároveň ukazoval na toho, s nímž jsem ho předtím zhlédl v rozhovoru. „Toho,“ pokračoval, „jsem se chystal odvésti odtud přímo k tobě.“ „Byl by mi přišel velmi vhod,“ odvětil jsem, „již kvůli tobě.“ „Ba,“ namítl on, „kdybys jej znal, i kvůli němu samému. Není totiž dnes na světě člověka mezi všemi smrtelníky, který by ti mohl vyprávět tolik příběhů o nepoznaných lidech i krajích, a vím, že ty jsi neobyčejně dychtiv o nich něco slyšet.“ „Tedy jsem nehádal docela špatně,“ odpověděl jsem. „Vždyť na první pohled jsem měl dojem, že je to nějaký lodník.“ „A přece,“ odvětil, „přenařamně ses zmýlil. On se sice plaví, ne však jako Palinurus,²⁰ ale jako Odysseus, ba jako Platon. Vždyť

¹⁹ Míneha je proslulá antverpská katedrála Notre-Dame.

²⁰ Kormidelník ve Vergiliově Aeneidě.

je to Rafael — tak se totiž jmenuje, rodným jménem Hythlodaios, muž latinského jazyka neznalý, ale v řeckém přeucený. Řečtině se věnoval s větší horlivostí než latině proto, že se plně oddal filosofii a seznal, že v tomto směru není po latinsku psáno nic, co by mělo nějaký význam, kromě některých spisů Senecových a Ciceronových. Otcovský statek, který měl v své domovině — je totiž Portugalec — zanechal bratrům a z touhy pozorovati okršlek zemský, přidružil se k Amerigu Vespucciovi. Na třech pozdějších ze čtyř námořních výprav, o nichž lze již všude čísti,²¹ vytrvale jej provázel, ale z poslední se s ním nevrátil. Usiloval totiž a dokonce si vynutil na Amerigovi, aby sám byl mezi těmi čtyřiaadvaceti muži, kteří byli ke konci poslední výpravy zanecháni v pevnůstce. A tak tam byl zůstaven, aby se poslecho jeho ducha, zajímavějšího se více o putování než o hrob. Vždyť z jeho úst lze častěji slyšati: „Nebesa pokrývají toho, kdo nemá posmrtné schrány“ a „Odevšad je do nebes cesta stejně dlouhá.“²² Ten jeho úmysl by mu byl přišel příliš drah, kdyby při něm nebyl vlídnou ochranou stál Bůh. Když pak po odchodu Vespucciově s pěti průvodci z osazenstva pevnůstky procestoval mnoho krajín, nakonec byl podivuhodným řízením osudu zanesen do Taprobany²³ a odtud dorazil do Calicutu,²⁴ kde výhodně našel portugalské lodi a konečně mimo nadání přijel zpět do vlasti.

Po tomto Petrově sdělení jsem se poděkoval, že byl ke mně tak pozorný a tolik se staral o to, abych se mohl těšiti z řeči muže, s nímž, jak předpokládal, byla by mi rozmluva milá, a obrátil jsem se k Rafaelovi. Jakmile jsme se navzájem pozdravili a pronesli ony obvyklé věty, jaké se říkají při prvním setkání hostí, vykročíme odtud hned k mému domu a usednuvše tam v zahradě na sedadlo, pokryté travnatými drny, dáme se do rozmlouvání.

Vypravoval nám tedy, jak po Vespucciově odchodu on i jeho druhové, kteří zůstali v pevnůstce, schůzkami a lichotkami počali se

²¹ Viz výše v úvodu str. 6.

²² V původnějším znění Anaxagorova výroku (u Cicerona, Tusc. disp. I 43, 104) jsou ovšem slova „do podsvětí“ místo „do nebes“.

²³ T. j. na ostrov Ceylon.

²⁴ Calicut (Kalikut) byl tehdy nejvýznamnější přístav na malabarském (jihozápadním) pobřeží Východní Indie. R. 1486 sem přibyl první Evropan, Portugalec Covilham, r. 1498 zde přistal Vasco de Gama s prvními portugalskými loďmi. Podle Calicutu dostala své jméno bavlněná tkanina kaliko.

ponenáhlu sblížívat s obyvateli tamní země a brzy obcovati s nimi nejenom všedně, ale i přátelsky, a také jak počali být milými a drahými jistému knížeti, jehož vlast a jméno mi vypadlo z paměti. Vypravoval, jak jeho štědrostí byla jemu i jeho pěti průvodcům poskytnuta hojnost zásob a cestovních potřeb spolu s velmi spolehlivým vůdcem cesty, kterou podnikali po vodě v člunech, po souši ve voze. Ten je měl zavésti k jiným knížatům, ke kterým směřovali opatření jsouce bedlivým doporučením. Po mnohadenních cestách vskutku našli — tak vypravoval — městečka i města a velmi lidnaté státy s neobyčejně pozoruhodným státním zřízením.

V rovníkových končinách a dále odtud po obou stranách v pásu vymezeném asi šířkou sluneční dráhy leží prý rozsáhlé pouště, vyschlé ustavičným vedrem; všude tam pusté a neutěšené vzezření krajiny, vše hrozné a nepěstěné, obývané šelmami a hady a konečně i lidmi neméně dravými, než jsou šelmy, a rovněž neméně škodlivými. Pronikneš-li však dále, shledeš, jak se vše stává ponenáhlu mírnějším: podnebí méně drsné, půda pokrytá potěšující zelení, povaha živočišstva mírnější. Nakonec se otevřou národy, města i městečka, a v nich čilý pozemní i námořní obchod nejenom mezi nimi a sousedy, ale i s kmeny daleko rozsetými.

Odtud mu prý vznikla možnost, navštívit mnohé země na všechny strany, protože se nevystrojovala žádná loď, aby na ni nebyli on i jeho druhové co nejochotněji připouštěni.

Vypravoval, že lodi, které spatřili v prvních krajinách, měly rovné trupy; jejich plachty byly ze sešitých pruhů papýru nebo rostlinných listů, někde z kůže; později však našli lodi s trupy vybíhajícími do špičky a s plachtami konopnými; konečně lodi vesměs podobné našim. Loďníci nebyli neobeznámeni s mořem i s hvězdami. Avšak nesmírně se jim prý zavděčil tím, že jim prozradil užívání magnetky, již předtím zhořela neznali. Proto se také dříve jen s ostychem svěřovali moři, a to ještě jen v létě; nyní však v naprosté důvěře v onu magnetickou střelku opovrhují zimou, spíše bezstarostně než bezpečně, takže je nebezpečí, aby ta věc, která byla myšlena jako pramen velikého dobra pro ně, nestala se jim z nerozvážnosti příčinou mnohých pohrom.

Bylo by dlouhé vykládat a také to není cílem tohoto spisu, co na každém místě Rafael spatřil. Snad to vypíšeme jindy, obzvláště vše to, co by bylo s prospěchem dobře znát, jako jsou především

ony zjevy, které kde u civilisovaných národů spatřil jakožto správná a rozvážná zařízení. Na takové věci jsme se ho totiž velmi dychtivě vyptávali a také on o nich velmi ochotně rozprávěl. Stranou přitom zůstaly dotazy na zjevy zruďné, nad něž nic není méně nového; vždyť Skylla,²⁵ rvavé Kelainy,²⁶ lidožroutské Laistrygony²⁷ a strašlivé zrůdy toho druhu mohl bys nalézt téměř všude, kdežto občany se zdravými a moudrými zřízenými nenajdeš jen tak kdekoliv. A jako si všímal u oněch nových národů mnohého, co u nich bylo zvráceně zavedeno, tak vypočítával nemálo toho, co může sloužiti za vhodný příklad k nápravě omylů našich měst, národů, kmenů a království. Ale, jak jsem řekl, to vše připomenu jindy. Nyní toužím podat zprávu jen o tom, co vykládal Rafael o mravech a zřízeních Utopijských. Ovšem předeslat musím rozhovor, jímž se jakoby postupným řetězem došlo ke zmínce o tom státě.

Když Rafael velmi rozvážně vypočetl různá pochybení zde i tam, na obou stranách zajisté velmi četná, a potom, co je u nás a co zase u nich zařízeno moudřeji — ovládá totiž mravy a zřízení každého národa tak, jako by byl v každém z míst, která navštívil, prožil celý život, — vysloví mu Petr svůj obdiv. „Věru se divím, milý Rafael,“ pravil, „proč se nepřidružíš k některému králi; vždyť bezpečně vím, že mezi nimi není žádný, u něhož bys nedošel neobyčejné obliby. Svou učeností a svou znalostí krajů i lidí jsi totiž způsobilý každého krále nejen bavit, nýbrž i příklady poučovat a radou podporovat. Zároveň bys tímto způsobem znamenitě prospěl i svému postavení a mohl bys být velikou podporou zájmům celé své rodiny.“

„Pokud jde o rodinu,“ odpověděl Rafael, „nemůže mne tvá připomínka rozehřát. Myslím totiž, že jsem svým povinností k ní dostal dost slušně. Vždyť všechno to, čeho se jiní vzdávají teprve ve stáří a v nemoci, ba čeho se jen neradi vzdávají tehdy, kdy to sami již nejsou schopni držet, všechno to jsem rozdal příbuzným a přátelům již v době, kdy jsem byl nejenom svěží a zdrav, ale dokonce mlád. A myslím, že by se měli touto mou štědrostí spokojit a nevyžadovat ani nevyčkávat nadto, abych se v jejich zájmu dával do posluhování králům.“

²⁵ Skylla, šestihlavá báječná obluda, číhající na plavce, kteří pluli pod její skalou.

²⁶ Kelaino, jedna z Harpyjí, okřídlených báječných lupiček.

²⁷ Laistrygoni, báječní obři lidožrouti.

„Hezky jsi to řekl,“ pravil Petr, „ale mne ani nenapadlo, abys králům posluhoval, nýbrž přísluhoval.“

„Mezi obojím nevidím jiného rozdílu,“ namítl Rafael, „nežli ve změně předponě.“

„Ale, ať to již nazveš jakýmkoli slovem,“ opáčil Petr, „přece jsem přesvědčen, že je to prostředek, jak nejenom jiným být soukromě i veřejně užitečným, nýbrž i vlastní své postavení učinit šťastnějším.“

„Šťastnějším bych je měl učinit,“ odpověděl Rafael, „užitím prostředku, který se mi z duše přičí? Vždyť nyní si žiji, jak chci — a této výhody se tuším dostává jen mizivému počtu dvořanů! Ostatně je dostatek těch, kteří se ucházejí o přátelství mocných; nemusíš si proto myslet, že vzejde zvláštní škoda, budou-li nuceni se obejít beze mne nebo bez toho či onoho z lidí mně podobných.“

Tu jsem do rozmluvy zasáhl já: „Je jasné, milý Rafaele, že nedychtíš ani po jmění, ani po moci. A věru muže tvého smýšlení si vážím a vzhlížím k němu s nemenší úctou než ke komukoli z obzvláště mocných tohoto světa. Jinak však myslím, že bys jednal způsobem plně důstojným sebe i svého smýšlení tak ušlechtilého, tak vpravdě filosofického, jestliže by ses zařídil tak, abys i za cenu nějaké osobní nevýhody propůjčil své nadání a píli veřejnosti. A to bys nikdy nesplnil s takovým užitkem, jako staneš-li se rádcem některého velikého vladaře a přivedeš-li jej přesvědčováním — nepochybují ani v nejmenším, že se ti to podaří — k počínům práva a počestnosti. Vždyť vladař je oním nevysychajícím zdrojem, z něhož se na všecken lid takřka vylévá proud všeho dobra i zla. A kterémukoli králi budeš moci býti rádcem znamenitým: máš v sobě tak dokonalou učenost, že se obejde i bez valné praxe, stejně jako zase tak bohatou zkušenost, že někdy ani nevyžaduje theorie.“

„Dvojnásob se mýlíš, milý More,“ odpověděl Rafael, „předně ve mně, za druhé ve věci samé. Vždyť ani nemám oné schopnosti, kterou mi přikládáš, a i kdybych ji nakrásně měl, přece tím, že bych svou volnost nevýhodně zaměnil vázaností, nijak bych neprospěl veřejnosti.“

Především totiž vladaři sami — snad bez rozdílu všichni — raději se zaměstnávají oborem válečnickým, v kterém se nijak nevyznám ani vyznat se netoužím, nežli těmi druhy umění, jež slouží míru,

a mnohem více usilují o to, jak by právem neprávem nabyli nových říší, než jak by nabyté dobře spravovali.

Kromě toho ze všech královských rádců není nikdo, kdo by buď skutečně nebyl tak chytrý, aby nepotřeboval rady druhého, anebo si aspoň takovou chytrost sám nepřikládal, aby takovou radu nechtěl schvalovati. Ledaže mnozí lichometně pochlebuji i nejpošetilejším nápadům osob požívajících největšího vlivu u vladaře, které si chtějí svým příkyvováním zavázati. Ba věru, tak to již zařídila příroda, že každému nejvíce lahodí jeho vlastní výtvor. Tak se i havran zhlíží v havráněti a opice má zalíbení v opičátku. Zkuste to a v takovém sboru lidí, závistivě zahlížejících na vše cizí a zamilovaných do všeho domácího, navrhněte něco, o čem jste se dočetli, že bylo v jiných dobách zavedeno, nebo o čem jste se na vlastní oči přesvědčili, že v jiných krajích je zavedeno: jakmile to uslyší, budou si počínat právě tak, jako by byla ohrožena pověst celého jejich věhlasu a jako by potom oni měli platit za úplné hlupáky, nebudou-li schopni nalézt, co by na cizím objevu vytkli jako vadu. A nebudou-li se mít čeho chopit, utekou se k tomuhle: ‚Toto se líbilo,‘ řeknou, ‚naším předkům; jejich moudrosti kéž bychom se vyrovnali.‘ A s takovými slovy si usednou v domnění, že znamenitě uzavřeli rozpravu. Jako by bylo nějaké veliké nebezpečí, ukázalo-li by se, že je někdo v něčem moudřejší než jeho předkové! Ve skutečnosti s tím, co předkové opravdu dobře zavedli, loučíváme se s naprostým klidem; naproti tomu mohlo-li se v něčem učinit prozíravější opatření, horlivě se chápeme zvyklosti jako záminky a držíme se jí zuby nehty! A tak jsem na takové pyšné, zpozdilé a nevrle úsudky často narazil v různých zemích, jednou také v Anglii.“

„Prosím tě,“ pravil jsem, „tys byl také u nás?“

„Byl,“ odpověděl Rafael, „a strávil jsem tam několik měsíců, nedlouho po pohromě oné občanské války, kterou vedli západní Angličané proti králi a jež se skončila žalostnou jejich porážkou.²⁸ Z té doby za mnoho vděčím ctihodnému otci Johnu Mortonovi, canterburskému arcibiskupovi a kardinálu, potom také anglickému

²⁸ Narážka na povstání cornwallských horalů proti Jindřichu VII. a jejich porážku u Blackheathu r. 1497.

kancléři.²⁹ Byl to muž, milý Petře — obracím se jen na tebe, protože co povím, je Morovi dobře známo³⁰ — stejně vážený jako rozumný a úctyhodně ctnostný. Jeho postava byla prostřední výšky, nenachýlená věkem, byť pokročilým. Tvář vzbuzující úctu, ne hrůzu; ve styku nebyl nepřístupný, ale opravdový a vážný. Jeho libůstkou bylo někdy spustiti na prosebníky s jistou drsností, ostatně nijak urážlivou. Činil tak, aby vyzkoušel, jakou bystrost a duchapřítomnost kdo dá najevo. Objevila-li se, ovšem aniž zabíhala v nestoudnost, měl z takové duchapřítomnosti radost jako z vlastnosti, která mu byla blízká, a vítal ji jako známku způsobilosti k jednání. Jeho řeč byla vybroušená a účinná; veliké měl vědomosti právní, bystrost nevyrovnatelnou, paměť až zázračně znamenitou — tolik ji, od přirozenosti výbornou, zdokonalil učením a cvičením. V době, kdy jsem byl přítomen, měl jsem dojem, že jeho radám nejvíce důvěřoval král,³¹ hojně se o ně opíral i stát. Vždyť téměř od začátku svého jinošství, rovnou ze školy se octl u dvora, po všechn svůj věk se pohyboval mezi nejdůležitějšími úkoly a ustavičně zmítán rozmanitým prouděním štěstěny naučil se uprostřed mnoha velikých nebezpečí onomu rozvážnému rozhledu, který, byl-li takto získán, nenasnadno se vytrácí.

Čirou náhodou jednoho dne, kdy jsem byl u jeho stolu, byl přítomen nějaký neknež, znalý vašich zákonů. Ten — nevím již, jak se k tomu námětu dostal — začal obšírně vychvalovat tamní říznou spravedlnost, jaká se tam tenkrát uplatňovala proti zlodějům. Vypravoval, že je všude věšejí a někdy že jich visí až dvacet na jednom kříži. Přitom říkal, že se tím silněji diví, jakým učarováním se děje, že ačkoliv jen málokdo unikne trestu, přece všude řadí tak mnoho zlodějů. Tu jsem se ozval já — u kardinála jsem se totiž mohl odvážit svobodně promluvit: „Nic se nediv, protože takovéto trestání zlodějů jde jednak nad spravedlnost, jednak proti obecnému obyčeji. Je totiž na potrestání krádeží příliš kruté, zato na jejich zamezení nepostačuje. Vždyť ani prostá krádež není zločin tak ohromný, aby musil být smyt utracením života, ani žádný trest

²⁹ John Morton, arcibiskup canterburský 1486—1500, od r. 1493 kardinál, byl v letech 1487—1500 lordem kancléřem anglickým.

³⁰ Jako 12letý chlapec nastoupil More r. 1490 jako páže na dvoře arcibiskupově.

³¹ Jindřich VII.

není dost veliký, aby zdržel od kradení ty, kteří nemají jiné možnosti obživy. A tak se zdá, že nejenom vy, nýbrž i značná část tohoto světa, napodobíte špatné učitele, kteří žáky raději bijí nežli učí. Vyhlášují se totiž na krádež těžké a hrozné tresty, ačkoli mnohem spíše by se bylo třeba postarati o nějakou možnost obživy, aby na nikoho nedoléhala tak ukrutná nutnost zprvu krásti, potom přijíti o život.“

„Ale,“ namítl onen, „o to je sdostatek postaráno: jsou tu řemesla, je tu zemědělství — odtud by bylo možno nalézt prostředky k živobytí, kdyby o své újmě nechtěli být zlosyni.“

„Touhle námitkou neunikneš,“ odpověděl jsem. „Nuže především ponechme stranou ty, kteří se často vrací domů z válek cizozemských nebo občanských zmrzačení, jako nedávno u vás z bitvy cornwallské³² a nedlouho předtím z tažení francouzského;³³ takoví lidé dali své údy v oběť za vlast nebo za krále, jejich invalidita jim nedovoluje provozovat staré řemeslo, jejich věk jim brání naučit se novému. Ale, opakují, ty ponechme stranou, protože k válkám dochází jen občas. Pohledme však na to, co se děje dnes a denně. Tedy: Příliš mnoho je šlechticů. Ti nejenom sami žijí v zahálce jako trubci z práce jiných, totiž obdělavatelů svých statků, a je odírají až na kůži (tento jediný druh hospodárnosti znají lidé, kteří jinak rozhazují až k zžebračení), nýbrž mají kolem sebe také zástup zahálčivých průvodců, kteří se nikdy nevyučili nějakému počestnému způsobu, jak si opatřit živobytí. Takovíto lidé, jakmile pán země nebo sami se rozstúní, ihned jsou vyhozeni. Neboť jednak páni raději živí zahálčivé než nemocné, jednak často dědic umírajícího nestačí hned živit otcovskou čeládku. Tu ti lidé řízně hladovějí, nedají-li se řízně na loupežení. Vždyť co jim zbývá? Když totiž potulováním zbídačeli oděv i zdraví, nemocí znetvořených a v cáry oděných neráčí přijmout urození páni. Ale neodvažují se to učinit ani sedláci, dobře vědouce, že kdo zhýčká zahálkou a rozkošemi, opásán kordem a ozbrojen štítem mívá ve zvyku s tváří větroplacha přehlížeti vše kolem sebe a nade všechny se vypínati, nebude nijak vhodný k tomu, aby s motykou a rýčkem za mizernou mzdu a skrovnou stravu věrně sloužil chudákovi!“

³² Viz pozn. 28.

³³ Míněno tažení proti francouzskému králi Karlu VIII., když se zmocnil r. 1491 vévodství bretaňského.

Na to řekl onen: „A přece lidí tohoto druhu si musíme hledět přede všemi. V nich totiž, protože jde o lidi vyššího a urozenějšího ducha, nežli jsou řemeslníci a rolníci, spočívá síla a jádro vojska pro případ, že by bylo třeba utkat se válkou.“

„Zajisté,“ odpověděl jsem, „stejným právem bys mohl říci, že si kvůli válce musíme hledět zlodějů, a o ty nepochybně nikdy nebudete mít nouzi, dokud budete mít lidi onoho druhu. Vždyť ani lupiči nejsou málo ráznými vojáky, ani vojáci nejsou nejnečinnějšími lupiči: do té míry je dojemná shoda mezi obojím povoláním.“

A přece tato hlíza přes svoji rozšířenost není výhradním vlastnictvím vaší země. Je totiž společná téměř všem národům. Ba nadto Francie je nakažena jinou morovou ranou, ještě zhoubnější: Celá země je i v míru (lze-li to ještě nazývat mírem) poseta a obložena žoldnéři, najatými z téhož důvodu, pro který jste u vás pokládali za záhodné živit zahálčivé služebníky. Pošetilým mudrcům se patrně zdálo, že v tom spočívá spása státu, je-li stále v pohotovosti mocná a pevná vojenská ochrana, složená zvláště z vysloužilců. K nevyzvořeným nováčkům totiž nemají dost důvěry, takže již jen proto budou musit vyhledávat válku, aby neměli nezkušených vojáků, a zbůhdarma utracovat lidi, aby — jak vtipně praví Sallustius³⁴ — ruka nebo duch nezačal nečinností dřevěněti.

Ale jak je zhoubné živiti takové šelmy, to poznala Francie svou vlastní pohromou, a již příklady Římanů, Karthagiňanů, Syřů a mnoha jiných národů o tom poučují, u nichž u všech jejich vlastní pohotovost sbory při té či oné příležitosti rozvrátily nejenom říši, nýbrž i polnosti, ba dokonce i sama města. Přitom je nutnost takového opatření valně pochybná, jak vyplývá již z toho, že se francouzští vojáci, od malička ve zbrani znamenitě vycvičení, nemohou chlubit, že se příliš často z utkání s vašimi dobrovolníky vrátili jako vítězi — nechci o tom říci více, abych nebyl podezírán z lichocení vám přítomným.

Ale před zahálčivými nohsledy šlechticů nemají tuze strachu, jak soudím, ani ti vaši městští řemeslníci nebo nezkušení a venkovští zemědělci, s výjimkou snad těch, kteří byli obdařeni tělem méně vhodným k síle a odvaze, nebo těch, jejichž odhodlanost je podlamována hmotnou bídou. A tak vůbec není nebezpečí, že by ti lidé, jejichž zdatná a silná těla — urození páni totiž ráčí kaziti

³⁴ Sallustius, Catilinae coniur. 16.

opravdu jenom vybrané jedince — nyní buďto se oslabují zahálčivostí nebo se změkčují zaměstnáním takřka ženským, že by ti lidé — opakuji — kdyby byli vychováni v dobrých znalostech k životu a vycvičení v mužských pracích, ztratili na své mužnosti.

Ale, ať tomu je již jakkoli, jsem přesvědčen, že státu naprosto nijak neprospívá živit nespočetný zástup lidí toho druhu jenom pro možnost války, k níž přece nedojde, nebudete-li si jí přát. Taková opatření dokonce ohrožují mír, a o mír je podstatně více třeba dbát nežli o válku.

Ale to není jediná nezbytnost, která vede ke zlodějství: více váží jiná, a to dokonce jak se domnívám, vám vlastní.“

„Jakápak to je?“ otázal se kardinál.

Odpověděl jsem: „Vaše ovce, které bývají tak mírné a kladou jen skromné požadavky na výživu, začaly nyní být, jak se vypráví, tak žravé a nezkracené, že ohrožují i lidi a plení i pustoší pole, domy i městečka. Věru všude tam, kde se v království rodí vlna jemnější a proto cennější, vznešení a urození páni — a dokonce také někteří svatí mužové, opati — nespokojují se ročním výtěžkem a výnosem, jaký ze statků vyplýval jejich předkům. Nemajíce dost na tom, že zahálčivým a okázalým způsobem života nijak neprospívají obecnému zájmu, ledaže mu dokonce škodí, neponechávají ani kus půdy polím, kol dokola všechnu věnují pastvinám, strhávají domy a boří městečka, ponechávajíce stát nanejvýš kostel, aby z něho učinili stáj pro ovce. A tak, jako by málo půdy u vás zabíraly parky se zvěří a obory, oni výtečníci proměňují všechna venkovská sídla, a co kde je vzdělané půdy, v holou pustinu.“

Aby si tedy jediný břichopas, nenasytňá a strašlivá morová rána vlasti, mohl sceliti několik tisíc jiter půdy a ohraditi jedním plotem, musí být několik osadníků vyhozeno ze svých usedlostí; jedni jsou jich zbavováni lstí nebo násilím, druhí unaveni všelikým příkořím jsou donucováni k prodeji. A tak tím či oním způsobem musejí se ubožáci stěhovat, muži, ženy, manželé, manželky, vdovci, vdovy, rodiče s malými dětmi a s čeledí spíše početnou nežli bohatou, jak již má zemědělství zapotřebí mnoha rukou; musejí se, opakuji, stěhovat ze známých a navyklých sídel, aniž nacházejí, kam by se uchýlili. Nábytek, za který by mnoho neutřžili, i kdyby se dalo čekat na kupce, nyní, když na ně doléhá nutnost vypuzení, prodávají za pakatel. A když ten na bludných cestách brzy utratí, co

jiného jim nakonec zbývá, než aby kradli a dávali se věšet, zajisté podle spravedlnosti, anebo aby se potulovali po žebrotě? Ačkoliv i pak jsou zavírání do žalářů, protože se prý zahálčivě potloukají.

Nikdo se nenajde, kdo by je vzal do práce, třebaže se o ni velmi dychtivě ucházejí. Vždyť v zemědělském oboru, kterému přivykli, není co dělat, kde se nic neseje, a jediný ovčák nebo skoták stačí na pozemek určený za pastvu ovcím, na jehož obdělávání, dokud sloužil obilné setbě, bylo třeba mnoha rukou.

A proto se stává, že na mnohých místech vzniká zvýšená drahota. Ba i cena vlny stoupla tou měrou, že drobní řemeslníci, kteří z ní u vás dělají sukna, vůbec ji nemohou kupovat, a tím jsou další lidé odháněni na zahálku.

A dále: Po zvětšení pastvin pohltit nekonečné množství ovcí mor, jako by Bůh chtěl ztrestat chamtivost oněch lidí tím, že na ovce seslal pohromu, která by spravedlivěji byla měla postihnout vlastní hlavy chamtivců.

Ale i kdyby nakrásně zase stoupl počet ovcí, přece cena neklesne, protože jsou předmětem i když ne monopolu, vždyť je neprodává jenom jedinec, jistě však aspoň oligopolu.³⁶ Spadly totiž téměř výhradně do rukou nečetných a zároveň bohatých jednotlivců, které nedohání nižádná nutnost, prodávat dříve než se jim uzdá, a neuzdá se jim dříve, nežli lze prodávat za cenu jakkoli vysokou.

Z téhož důvodu jsou i ostatní druhy zvířectva předraženy, a to tím spíše, že po zboření vesnických usedlostí a po úpadku zemědělství není lidí, kteří by se věnovali živočišné výrobě. Oni boháči totiž u skotu — odlišně než u ovcí — sami nedávají pěstovat zvířecí dorost, nýbrž odjinud lacino nakupují hubená dobytčata, a když se na jejich pastvinách vykrmí, draho je prodávají. Zatím se ještě necítí, jak se domnívám, celá nevýhodnost tohoto postupu. Neboť dosud ti lidé působí drahotu jenom v těch místech, kde prodávají. Ale jakmile po nějaké době odtamtud, kde nakupují, vyberou zvířata rychleji, než se další mohou narodit, potom i tam bude zásob poněmáhlu ubývat a nutně dojde k tísní z pronikavého nedostatku. A tak, co se zdálo dokonce obzvláštním zdrojem blahobytu vašeho ostrova, obrací se nekalou chamtivostí hrstky lidí v pohromu.

³⁶ *Oligopolium* (prodej soustředěný v rukou malého počtu lidí) je umělé slovo, které vytvořil More k *monopolium* (monopol), zřejmě analogií podle *monarchia: oligarchia*.

Vůbec takhle drahota je příčinou zjevu, že každý propouští ze svého služebnictva, co jich může nejvíce. A kam, prosím, jinam s vyhnanými nežli na žebrotu, anebo — k čemu se hrdé povahy dají spíše strhnouti — na loupežení?

To není vše. Vedle této ubohé chudoby a nuzoty je tu ještě obtížná záliba v přepychu. Vždyť i služebníci šlechty i řemeslníci, ba bezmála i sami zemědělci a vůbec všechny stavy mají mnoho přehnané okázalosti v oděvech a příliš rozmařilosti v jídlech. Dále tu jsou krčmy, brlohy, nevěstinec na nevěstinci, vinárny, pivnice, konečně tolik neušlechtilých her, v kostky na desce i v trychtýři, v karty, míčem, koulí, diskem. Což pak to všechno rychle nevyhání peníze a neposílá zasvěcené pěstitele rovnou někam loupit? Vyvrhněte tyto zhoubné hlízy! Poručte, aby vesnice i venkovská městečka buď znovu postavili ti, kdo je pobořili, anebo je postoupili těm, kdo by je chtěli obnovit a znovu zbudovat! Zabraňte onomu boháčskému skupování a jejich choutce provozovati bezmála monopol! Nechť méně lidí je živeno pro zahálku! Vraťte půdu orbě! Obnovte soukenictví, aby tu bylo počestné zaměstnání, jímž by se užitečně obíraly ony zástupy zahaleců anebo ti, z nichž nouze již nadělala zlodějí, nebo kteří jsou posud jen tuláky nebo zahalečnými služebníky, majíce se v obou případech nepochybně státi zloději v budoucnosti!

Nebudete-li léčit tyto neduhy, najisto marně byste se honosili spravedlností obrácenou na trestání krádeží — spravedlností spíše okázalou než spravedlivou a užitečnou. Tím, že trpíte prašpatnou výchovu a poněmáhle kažení mravů od útlých let, jako by se měly napravovat teprve tehdy, až dospěli mužové projeví ony mrzkosti, které se od nich již od dětství vytrvale daly do budoucna očekávat, co, prosím, jiného činíte, než že sami vyrábíte zloděje a zároveň je trestáte?"

Zatím co jsem toto mluvil, onen právník se již nachystal k řečnění a rozhodl se u sebe užiti onoho slavnostního způsobu rozpravců, kteří svědomitěji opakují nežli oponují; do té míry znamenitý díl slávy spatřují v reprodukci.

„Zajisté pěkně jsi promluvil,“ pravil, „ačkoli jsi cizinec a tudíž jsi mohl o těchto věcech spíše jen od jiných slyšet než sám něco přesně pozorovat. To také o tobě v krátkosti prokáži. Nejprve ovšem po pořádku vypočtu, co jsi řekl; pak ukáži, v čem tě ošálila

neznalost našich poměrů; nakonec všechny tvé závěry rozpráším a vyvrátím. Abych tedy začal od prvního, co jsem slíbil, zdálo se mi, že jsi čtyři —“

„Mlč,“ přerušil ho kardinál, „vždyť se patrně chystáš neodpovědět krátce, když takhle začínáš. A proto tě na tuto chvíli sprostíme toho obtížného úkolu odpovídati, ovšem ponecháme ti jej bez závady pro naši příští schůzku, k níž by po mém přání mohlo dojít zítra, nebudeš-li ty nebo tady Rafael jinak zadán.“

Ale zatím bych od tebe, milý Rafaele, velmi rád slyšel, proč soudíš, že se krádež nemá trestati nejvyšším trestem smrti a jaký jiný trest sám navrhuješ jako obecně případnější; neboť jistě nemyslíš, že by se měla trpěti. Jestliže se totiž i přes hrozící smrt tolik lidí řítí ke krádeži, jaká síla, jaká hrůza by mohla odstrašit darebáky, jakmile by jim bylo zaručeno trvání života? Nevykládali by si zmírnění trestu přímo jako nějakou odměnu a pobídku k nepravosti?“

„Vůbec se mi zdá,“ odpověděl jsem, „nejdobrotivější otče, že odejmouti člověku život za odnětí peněz je nespravedlivé. Soudím alespoň, že se lidský život nedá vyvážit ani úhrnem veškerého pozemského majetku. A tvrdí-li někteří, že se tím trestem nevyvažují peníze, nýbrž porušení spravedlnosti a násilí proti zákonům, neměl by se po zásluze onen vrchol práva nazývatí vrcholem bezpráví?“

Vždyť nelze schvalovat ani tak manliovskými krutá³⁶ ustanovení zákonů, aby se při zcela lehké neposlušnosti hned tasil meč, ani tak stoické názory o takovém stupni rovnosti všech hříchů, že by nebylo rozdílu, jestliže někdo zabije člověka nebo mu jen ukradne peněz — případy to, které, má-li spravedlnost nějakou sílu, nemají v sobě vůbec nic vzájemně podobného nebo příbuzného. Bůh přikázal: „Nezabiješ“ a my tak snadno zabíjíme pro odcizení mizerných peněz? A jestliže by někdo vykládal ono Boží přikázání tak, že se jím zapovídá možnost zabíjet jen potud, pokud lidský zákon nenařizuje usmrcovat, co potom brání, aby se lidé stejným způsobem mezi sebou nedohodli, v jaké míře je připustit prznění, cizoložství nebo krivopřísežnictví? Bůh přece odňal každému člověku právo sáhnouti nejenom na život cizí, ale i na vlastní. Má-li tedy souhlas lidí, kteří jistými usneseními připouštějí vzájemné vraždění, mít takovou sílu, aby vyjímal ze závaznosti onoho přikázání své

³⁶ Marginálie: „Z Livia“ (IV 9, 26).

druhy, kteří bez jakéhokoli příkladu Božího zabijí ty, jež lidské ustanovení poručilo smrtit, zdaž tímto způsobem nebude mít ono přikázání Boží jenom tolik práva, kolik mu dovolí práva lidská? Pak ovšem dojde k tomu, že si lidé stejným způsobem ustanoví ve všech věcech, až do jaké míry se sluší zachovávat přikázání Boží.

Konečně: Starý Zákon Mojžíšův, ačkoli byl nelaskavý a drsný — vždyť byl vyhlášen otrokům, nadto ještě zatvrzelým — přece pokutoval krádež jen penězi, nikoli smrtí. Nemysleme si, že Bůh v Novém Zákoně, Bůh vlídné lásky, s jakou otec poroučí synům, popřál nám větší volnost, abychom směli běsniti jedni proti druhým!

To jsou důvody, pro něž takové oprávnění popírám. Ostatně každý, tuším, dobře ví, jak velice je nesmyslné a také pro stát zhoubné, aby dostával zloděj stejný trest jako vrah. Vždyť když vidí lupič, že odsouzenému jenom pro krádež hrozí menší trest, než kdyby nadto byl usvědčen z vraždy, již pouhým tímto pomyslením je puzen, aby zavraždil toho, koho by jinak byl jen oloupil. A nehledě k tomu, že mu při dopadení nehrozí již nijaké větší nebezpečí, má vražda v sobě větší bezpečnost a větší naději, že zůstane utajena, bude-li odklizen udavač zločinu. A tak tím, že se snažíme zloděje příliš krutě odstrašiti, podněcujeme je ke zkáze pořádných lidí.

Pokud jde o otázku, který druh trestu by mohl být výhodnější, to lze po mém soudu naléztí nemálo snáze, než kdyby zněla, který by mohl být horší. Proč bychom pochybovali o užitečnosti toho způsobu trestání zločinů, který se kdysi, jak víme, tak dlouho líbil Římanům, mužům ve správě státu nejzkušenějším? Ti odsuzovali hrubé zločince do lomů a do dolů, při čemž je dávali trvale spoutávat okovy.

Mně se však, co se této věci týče, nelíbí zřízení u žádného jiného národa více nežli to, s kterým jsem se na svých cestách seznámil v Persii u tak řečených Polyleritů.³⁷ Je to národ nemalý, s rozumným zřízením; s výjimkou ročního poplatku, jež odvádí králi perskému, je jinak svobodný a má možnost se spravovat vlastními zákony. Ačkoliv Polylerité ležíce daleko od moře, sevření téměř kolem dokola horami a nuceni spokojit se plodinami své země, jež ostatně není v ničem skoupá, ani nenavštěvují jiné lidi, ani nejsou

³⁷ Smyšlené jméno smyšleného národa. Řecky *poly* „mnoho“, *léros* „tlach“, tedy asi: Mnohotlachalové.

navštěvování, přece podle starého kmenového zvyku netouží rozšířit své území; toho pak, které mají, snadno jim uhájí před veškerým bezprávím věnec hor i poplatek, který odvádějí svrchovanému vladaři. Sami jsou úplně prosti vojenské služby a žijí ne tak nádherne jako pohodlně a spíše šťastně nežli vznešeně nebo slavně — vždyť ani podle jména nejsou tuším valně známi, leda u sousedů, kteří s nimi hraničí.

Tedy u nich lidé, kteří jsou usvědčeni z krádeže, vracejí, co odcizili, vlastníkovi, nikoliv, jak se jinde obyčejně děje, vladařovi; Polylerité totiž soudí, že vladař má na ukradenou věc právě tak málo práva jako sám zloděj. Jestliže věc zanikla, odhadne se její cena a zaplatí z majetku zlodějů, avšak zbytek zůstane uchován jejich manželkám a dětem; zloděje samé odsuzují k pracím, ale nebyla-li krádež spáchána ukrutně, ani jich nezavírají do káznice ani nespoutávají okovy, nýbrž zaměstnávají je svobodně a volně při veřejných pracích. Ty, kteří se vzpouzejí a chovají se příliš netečně, nekrotí pouty, nýbrž raději je povzbuzují bitím; ti však, kteří řádně pracují, jsou prosti jakýchkoli potupných opatření. Na noc je po jmenovitém vyvolávání zavírají do ložnic. Kromě ustavičné práce nestíhají je nijakými nevýhodami v živobytí; stravu jim totiž poskytují bez tvrdých omezení, a to na veřejný náklad, protože konají práce obecně prospěšné. Způsob opatrování tohoto nákladu se různí podle míst. Někde jej sbírají z milodarů, a tento způsob, byť nejistý, ukazuje se přece při štedrosti toho národa nad jiné způsoby výnosnějším. Jinde jsou tomuto účelu vyhrazovány některé veřejné důchody. Někde se zase pro to ukládá jistá dávka z hlavy. Konečně na několika místech je nenechávají pracovat o veřejných pracích, nýbrž jak právě který soukromník potřebuje námezdných sil, tak si na tržišti na ten den najme práci toho neb onoho za pevnou mzdu, která je o něco nižší, než zač by dostal svobodného pracovníka; kromě toho má právo netečnost trestancovu odklízeti bitím. Takovýmto opatřením je vždy postaráno o jejich zaměstnání a kromě stravy získávají také denně od jednotlivců nějaký příspěvek do státní pokladny. Trestanci nosí šat stejné, jediné barvy a všichni — a jenom oni — mají vlasy ne sice úplně vyholené, nýbrž zastřižené o něco nad uši, z nichž mají jeden boltec trochu přířiznut. Od přátel smějí dostávat jídlo i pití a též šat příslušné barvy. Dáti

trestancovi peníze je spojeno s trestem smrti stejně pro dávajícího jako pro přijímajícího. Nemenšímu nebezpečí se vydává svobodný člověk, jestliže by pod jakoukoli záminkou od trestance přijal peníze, nebo jestliže by otrokům — tak totiž nazývají trestance — dopomohl ke zbrani. Každý kraj vyznačuje své otroky zvláštním odznakem; odložili jej některý nebo je-li spatřen mimo své hranice nebo přistižen při jakékoli rozmluvě s otrokem druhého kraje, propadá smrti. Ani příprava útěku není bezpečnější než útěk sám: pouhá účast na takovémto záměru znamená u otroka smrt, u svobodného otroctví; naopak udavači takového případu jsou určeny odměny: svobodnému peníze, otroku propuštění na svobodu, oběma pak odpuštění a beztrestnost z účasti. To proto, aby nikdy nebylo bezpečnější sledovati zlý záměr nežli konati pokání.

Takové je v té věci zákonné opatření a takový řád, jak jsem pověděl. Je snadno patrné, jak mnoho má v sobě lidskosti a prospěšnosti, když dopouští jen takovou míru hněvu, aby potlačil zločiny a přitom uchoval lidi a tak s nimi nakládal, že se nezbytně zase stanou dobrými a ostatkem života vynahradí tolik škody, kolik jí předtím napáchali. Vůbec není obavy, aby znovu nepropadli dřívějším zvyklostem, takže dokonce i pocestní, kteří si umíní někam cestovati, necítí se bezpečnějšími s žádnými jinými průvodci cesty než právě s oněmi otroky, jež postupně střídají na hranicích každého kraje. Vždyť k tomu, aby spáchali novou loupež, mají otroci všecky podmínky vesměs nepříznivé: jejich ruce jsou bezbranné; peníze by jen odhalily jejich zločin; pro dopadeného je připraven trest a vůbec není naděje na útěk kamkoli. Jakým způsobem by totiž utajil a ukryl svůj útěk člověk, který se ani kouskem šatu nepodobá ostatnímu lidu, ledaže by odešel nahý? Ale i kdyby tak utíkal, prozradil by ho boltec!

Zbývá snad nebezpečí, aby se navzájem nedohodli ke spiknutí proti státu. Ale cožpak by mohla některá končina pojmouti takovou naději bez předchozího pokoušení a získávání otroctva z mnoha krajin? Ale to je tou měrou zbaveno možnosti spiknutí, že ani jednotlivcům není dovoleno se scházeti a rozmlouvat, ba ani jen navzájem se pozdravovati. Nelze si tedy mysliti, že by si zatím mezi sebou nebojácně sdělovali takový záměr, o němž vědí, že jeho zamlčení je pro ně nebezpečné, kdežto vyvrazení svrchovan-

vaně užitečné. Kromě toho nikdo z nich není úplně zbaven naděje, že bude-li poslušný a trpělivý a bude-li budít dobrou naději v polepšenější způsob budoucího života, může takto jednou znovu nabýti svobody. Vskutku nemine rok, aby několika, které doporučuje trpělivost, nebyla navrácena svoboda.“

Toto jsem pověděl a připojil, že nevidím důvodu, proč by se takovýto způsob nemohl zavést i v Anglii s mnohem větším užitekem, než jaký vyplývá z oné spravedlnosti, kterou ten znalec práva tolik vychválil.

Na to onen, totiž ten právní znalec: „Nikdy,“ vece, „by se to nemohlo uzákonit v Anglii, aniž by to přivedlo stát do nejkrajnějšího nebezpečí.“ A zároveň s těmito slovy potřásl hlavou, zkrivil ret a tak zmlkl. Všichni přítomní projevovali s ním souhlas.

Jen kardinál promluvil odchylně: „Není snadné prorokovati bez jakékoli zkoušky, zda by to dopadlo s prospěchem či se škodou. Kdyby však vladař po vynesení rozsudku smrti nařídil odklad popravy a zkusil ono zařízení se současným zrušením práv asylů, pak by, jestliže by se zkouškou osvědčilo, bylo správné je uzákonit. V opačném případě by ani pozdější poprava těch, kteří byli dříve odsouzeni, nebyla ani státu neprospěšnější, ani nespravedlivější, než kdyby se dala již nyní; mezitím by z toho nemohlo vzniknout nižádné nebezpečí. Ba dokonce se mi zdá, že by se velmi dobře mohlo stejným způsobem nakládati i s pobudy, proti nimž bylo až dosud u nás vydáno tolik zákonů, aniž se dosáhlo nápravy zlořádu.“

Když to řekl kardinál, nebylo nikoho, kdo by tytéž myšlenky, kterými za mého vypravování všichni pohrdali, nebyl o závod nasmírně vychvaloval, obzvláště však dodatek o tulácích, protože ten přičinil on sám.

Možná, že by bylo lépe, kdybych pomlčel o tom, co následovalo — tak to bylo směšné. Ale povím přece; vždyť to nebylo špatné a v něčem souviselo s probíranou otázkou.

Byl tu náhodou jeden příživník, který chtěl budít zdání, že napodobuje šaška, ale předstíral to tak, že byl podobnější opravdovému šaškovi. Snažil se totiž vzbuditi smích slovy tak nevtipnými, že sklízel smích častěji on sám nežli jeho šplechty. Tu a tam

však vyklouzly tomu člověku výroky ne docela nesmyslné, aby se tak potvrdilo přísloví, že tomu, kdo často hází kostkami, někdy přece padne nejlepší hod.⁸⁸

Ten se tedy ujal slova, když předtím jeden z hodovníků poznal, že mým návrhem bylo dobře postaráno o zloděje a kardinálovým také o pobudy, takže zbývá, aby se kromě toho učinilo veřejné opatření pro ty, které nemoc nebo stáří dohnaly k nuzotě a učinily je neschopnými práce a získání obživy, a řekl: „Dovol promluvit mně, protože mám i pro to dobrý lék. Neboť zatracené si přeji, aby tenhle druh lidí byl jednou odklizen z mého dohledu: tolik se mne a tolikrát natrápili, když tím svým naříkavým škemráním žebrali o peníze. Ale přece nikdy nedokázali skučeti tak účinně, aby ze mne halír vymámili. Vždycky totiž došlo k jedné ze dvou možností: buď se mi nechtělo dáti, anebo to ani nebylo možné tam, kde není co dáti. A tak již začali přicházet k rozumu; vždyť aby se nenamáhal nadarmo, kdykoli mne mají potkati, beze slova mne nechávají projít. Tak ode mne již v pranic nedoufají, přísámbůh právě tak, jako kdybych byl kněz. Ale já bych navrhl zákon, aby všichni ti žebráci byli roztrženi a rozděleni do benediktinských klášterů a stali se tam bratry-laiky; a z žen navrhuji udělat jeptišky.“ Usmál se kardinál a souhlasil žertem, ostatní hodovníci dokonce vážně.

Tu se jeden řádový theolog tímto výrokem, namířeným proti kněžím a mnichům, tak rozveselil, že i on začal žertovat, člověk jinak téměř až k chmurnosti vážný. „Ale ani tak,“ pravil, „se nezavíš žebráků, leda že by ses chtěl postarat také o nás řeholníky.“

„Ale to se již stalo,“ odpověděl příživník. „Vždyť kardinál se znamenitě postaral o vás, když navrhoval zkrotit a k práci donutit pobudy; neboť vy jste pobudové ze všech pobudů největší.“ Tu všichni, pohlédnuvše pokradmu na kardinála a shledavše, že ten výrok neodmítá, začali dávat najevo svou libost — s výjimkou řeholníka. Neboť ten (a věru nic se mu nedívím), polit jsa takovou sprchou,⁸⁹ rozhořčil se a vzplanul tak, že ho ani spolehodovníci nedovedli ukonejšiti. Nazval toho člověka větroplachem,

⁸⁸ Smysl přísloví, vzatého ze hry v kostky, má asi podobný smysl jako naše: I slepé kuře zrno najde.

⁸⁹ Doslovně: octem, narážka na Horatiovu Satiru I 7, 32.

utrhačem, posměváčkem a synem zatracení, dovolává se mezi tím strašlivých kleteb z Písma svatého.

Tu již začal šašek s vážným šaškováním a rázem se octl ve svém živlu. „Nehněvej se,“ pravil, „dobrý bratře! Psáno jest:⁴⁰ »V trpělivosti své vládněte dušemi svými.«“ Tu zase mnich — budu raději opakovati jeho vlastní slova —: „Nehněvám se, šibeničníku,“ pravil, „anebo aspoň nehřeším. Neboť žalmista praví:⁴¹ »Hněváte-li se, nehřešte.«“ Když pak kardinál mnicha mírně napomenul, aby potlačil své vzplanutí, „Nikoli pane,“ odpověděl, „vždyť mluvím jen z dobré horlivosti, jak jsem povinen. I svatí mužové měli dobrou horlivost. Proto je psáno:⁴² »Horlivost domu tvého snědla mne.« A v kostelích se zpívá:

*Posměváčci Elizea,
když šel vzhůru do Bethela,
poznali horlivost lysého,⁴³*

jako ji snad pozná i tenhle posměváček, blázen a necuda.“ „Jednáš,“ pravil kardinál, „snad z dobrého vzplanutí, ale zdá se mi, že si budeš počínati, nechci říci světěji, ale jistě moudřeji, zařídíš-li se tak, aby ses s hloupým a směšným člověkem nepouštěl v zápas, který by byl pro tebe směšný.“ „Ne, pane,“ odpíral mnich, „nejednal bych moudřeji. Neboť sám nejmoudřejší Šalamoun dí:⁴⁴ »Odpověz bláznů podle bláznovství jeho.« A tak činím nyní i já a ukazuji mu na jámu, do které padne, nedá-li si dobrý pozor.⁴⁵ Vždyť jestliže mnoho posměváčků Elizea, jenž byl toliko jediný lysý, poznalo horlivost lysého, oč více ji pozná jediný výsměšný tupitel mnoha mnichů, mezi nimiž je mnoho lysých! A také máme papežskou bullu, podle níž jsou vyobcováni ti, kdož se nám vysmívají.“

⁴⁰ Lukáš 21, 19.

⁴¹ Žalm 4, 5.

⁴² Žalm 68, 10; Jan 2, 17.

⁴³ Tři verše církevního hymnu narážejí na příběh IV. kn. Královské 2, 23—24: „Potom šel (Elizeus) odtud do Bethel. A když šel cestou, pacholata malá, vyšedše z města, posmívala se jemu říkajíc: Jsi lysý! A on ohlédnal se uzřel je a zlořečil jim ve jménu Hospodinovu. Protož vyskočivše dvě medvědice z lesa, roztrhaly z nich dva a čtyřicet dětí.“

⁴⁴ Kn. Přísloví 26, 5.

⁴⁵ Narážka na přísloví: Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá.

Když viděl kardinál, že spor nemá konce, pokynem odeslal příživníka a převedl řeč na něco příhodnějšího, potom za krátkou chvíli se zvedl od stolu, aby se věnoval slyšení záležitostí klientů, a nás propustil.

Hle, milý More, jak obširnou řečí jsem tě unavoval! Byl bych se zajisté styděl tak dlouho mluvit, jednak kdybys o to nebyl tak horlivě žádal, jednak kdybych neviděl, že tak pozorně posloucháš, jako bys nechtěl, aby bylo něco z té rozmluvy vypuštěno. A musil jsem to, byť poněkud stručněji, přece vypravovat již pro soud těch, kteří tytéž myšlenky, kterými z mé řeči opovrhovali, hned zase, jakmile je neodmítal kardinál, sami začali schvalovat, přikyvující mu tou měrou, že lichotivě přijímali a téměř vážně připouštěli také nápady jeho příživníka, kterých pán žertem nezamítal. Učinil jsem tak, abys odtud mohl posoudit, jak by mne i mé rady oceňovali dvořané.“

„Věru, milý Rafaele,“ pravil jsem, „velikou jsi mne naplnil rozkoší. Tak rozumně a zároveň i půvabně jsi všechno pověděl. Kromě toho se mi za tvého vypravování zdálo, jako bych nejenom meškal ve vlasti, ale takřka se i vrátil do chlapeckých let příjemnou vzpomínkou na onoho kardinála, na jehož dvoře jsem byl jako chlapec vychován.“⁴⁶ A že jsi tak znamenitě přízniv památce tohoto muže, nevěřil bys, milý Rafaele, oč ses mi stal z tohoto důvodu milejším, ač tě i jinak mám neobyčejně rád. Ostatně však dosud nijak nemohu změnit svého mínění, abych opravdu nemyslel, že usmyslí-li se nevyhýbat se dvorům vládců, budeš moci svými radami způsobit velmi mnoho dobrého. Proto neznám pro tebe úkolu naléhavějšího nad tento úkol dobrého muže. A soudí-li tvůj Platon,⁴⁷ že budou státy teprve tehdy šťastné, budou-li v nich vládnouti filosofové anebo vladaři filosofovat: jak velice vzdálen bude onen šťastný stav, jestliže filosofové nebudou ochotni vládcům aspoň přispěti svou radou?“

„Nejsou filosofové,“ pravil onen, „tak nevděční, aby to rádi učinili, ba již to učinili vydáním mnoha knih, kdyby jen vládcové byli ochotni dobrých rad poslouchat! Ale Platon nepochybně dobře předvídal, že nebudou-li vládcové sami filosofovat, nikdy se nevzdají zvrácených předsudků, kterými jsou od dětství skrz naskrz

⁴⁶ Viz pozn. 30.

⁴⁷ Platon, Ústava V 473 D.

prosycení, a nikdy neschválí rad filosofů. Této zkušenosti nabýval i on sám při Dionysiovi.⁴⁸ Či si myslíš, že kdybych některému z vládců navrhol zdravá opatření a pokoušel se z něho vypleti zhoubná semena zla, nebyl bych ihned buď vyhozen anebo vydán posměchu?

Jen si představ, že jsem u krále francouzského a zasedám v jeho radě! V nejtajnější odlehlosti, za předsednictví samého krále, velmi horlivě se projednává v kruhu nejroztváznějších mužů otázka, jakými úskoky a lstmi by mohl pro sebe udržeti Milán a ke své straně znovu přiměti onu odpadlickou Neapol, dále jak by zdolal Benátčany a podrobil si celou Itálii,⁴⁹ potom jak by uvedl do svého poddanství Flandry, Brabant a posléze celé Burgundsko a kromě toho jiné národy, jejichž království již dávno v duchu napadl.

Tu bude jeden raditi, aby se s Benátčany uzavřela smlouva, která by trvala jen potud, dokud by to pro něho bylo výhodné, dále aby se jim sděloval válečný plán, ba aby se také u nich uložila nějaká část kořisti, kterou by, až se vše skončí podle přání, mohl po nich požadovat zpět.

Jiný doporučuje najmout Němce, jiný uplatit Švýcary, jiný naklonit si božstvo císařského Veličenstva obětím darem v podobě zlata.

Jinému se zdá záhodným narovnat se s králem Aragonským a postoupit mu cizí království Navarské jako záruku míru.

Jiný mezitím soudí, že by se měl ulovit vládce Kastilský nějakou nadějí na příbuzenství, a že by se mělo několik urozených dvořanů jistým platem získat na jeho stranu.

Tu se naskytne nejtěžší ze všech uzlů, jak zatím postupovati vůči Anglii: obecně se má přece vyjednávat o mír a nejpevnějšími pouty utužovat společenství vždy nepevné; má se jim dostávat názvu přátel, ale chovat k nim podezření jako k nepřátelům;

⁴⁸ Míněn syrakuský tyran Dionysios, kterému Platon marně radil.

⁴⁹ Marginálie: „Skrytě varuje Francouze před výboji v Itálii.“ Nutno ovšem uvážit, že celá tato partie fiktivní rozmluvy, kladené do doby dřívější, byla ve skutečnosti psána teprve po r. 1514, kdy se francouzský král Ludvík XII. již musil definitivně vzdát Milána, na který od r. 1499 uplatňoval dědický nárok po své babičce z rodu Viscontiů, jakož i po dovršeném nezdaru jeho výbojů v Neapolsku (1503) i Benátsku (1510). S hlediska autorova (nikoli vypravěčova) byla to tedy *vaticinatio ex eventu*.

lům; proto se mají držet připraveni jako na stráži Skotové, pohotovi pro každou příležitost, aby hned zasáhli, jakmile se Angličané nějak pohnou; k podpoře toho že jest skrytě užít — neboť otevřeně tak činit zabraňují smlouvy — nějakého šlechtice ve vyznání, který by tvrdil, že jemu to království náleží, aby tato záminka udržovala vladaře v podezíravosti proti němu.

A zde, pravím, v ovzduší tak dalekosáhlých příprav, kde tolik znamenitých mužů o závod pronáší své rady směřující k válce, představ si, že bych vystoupil já, nepatrný človíček, a navrhl obrátit plachty, doporučoval nechat Itálie a tvrdil, že se má zůstat doma, že samo království Francouzské je až příliš veliké, aby mohlo být jedincem příhodně spravováno, natož aby si král myslil, že musí uvažovat o přibrání jiných zemí.

A dále že bych jim předestřel, jak to zařídili Achoriové,⁵⁰ národ to, který leží na jihovýchod od ostrova Utopijských — ti totiž kdysi vedli válku, aby svému králi vymohli jiné království, o kterém tvrdil, že mu pro starodávné příbuzenství náleží právem dědickým; když toho konečně dosáhli, shledali, že jim vzniká mnohem více potíží s jeho udržením, nežli vytrpěli při jeho získávání: že stále doutnají jiskry jednak domácího odboje, jednak zahraničního vpádu proti těm, kteří se vzdali, a tak že je stále zapotřebí bojovat proti nim nebo za ně, že nikdy nelze rozpustit vojsko, že jsou uvnitř vykrádáni, peníze se vyvázejí ven, za cizí pochybnou slávu se prolévá jejich krev, mír není doma o nic bezpečnější, válka kazí mravy, rozbujela touha po loupežení, vražděním posílila drzost, zákony jsou v opovržení, král, rozptýlen starostmi o dvě království, může se méně soustředit na správu kteréhokoli z obou; a tak když shledávali, že jinak nebude konce tak hrozným pohromám, konečně se uradili a svého krále převládne postavili před volbu, aby podržel jen jedno království, a to které by chtěl, že obojí nebude možno, že jsou příliš početní, aby mohli být spravováni jen polovičním králem, že by nikdo rád nepřipustil, aby se měl dělit s někým jiným o svého mezka; a tak přinutili onoho dobrého vladaře, aby se spokojil starým královstvím; nové přepustil komusi ze svých přátel, ale ten byl odtamtud zanedlouho zase vypuzen.

⁵⁰ Achoriové, smyšlené jméno smyšleného národa, etym. řec. *a-* „ne-, bez“, *chóros* „prostor, půda“, tedy asi Bezzemci.

Kromě toho si představ, že bych dokazoval, kterak všechny ty válečné počiny, kterými se kvůli francouzskému králi uvádí ve zmatek tolik národů, jednou, až vyčerpají jeho poklady a přivedou lid do zkázy, nakonec se nějakou náhodou zvrtnou, a že bych jej vybízel, aby proto pěstoval království po předcích zděšené, aby je ze všech sil šlechtil a učinil co nejvíce kvetoucím, aby miloval své a byl od svých milován, spolu s nimi žil a mírně jim vládl, aby nechal na pokoji jiná království, když to, kterého se mu nyní dostalo, je více než sdostatek rozsáhlé.

S jakým sluchem myslíš, milý More, že by vyslechli takovou řeč?"

„Zajisté ne tuze nakloněným," řekl jsem.

„Pokračujme dále," pravil. „Představ si, že rádcové jednají s kterýmkoli králem a vymýšlejí, jakými úskoky by mu mohli nahromaditi poklady.

Jeden radí, aby se zvýšila hodnota mince tehdy, kdy má král peníze vydávat, a zase snížila pod spravedlivou úroveň tehdy, kdy je má stahovat do pokladny, aby tím velký dluh uhradil malým množstvím peněz a za malou pohledávku pobral mnoho.

Jiný radí, aby předstíral vznik války a pod tou záminkou vymohl peníze, potom, až se mu uzdá vhodným, vyhlásil mír posvátnými obřady, aby se tak omráčil zrak ubohého lidu a říkalo se, že se zbožný vládce zřejmě slitoval nad proléváním lidské krve.⁶¹

Jiný mu přivádí na mysl jakési starodávné a moly rozežrané zákony, které dlouhým odvyknutím vešly v zapomenutí a které všichni překročili, protože nikdo nepamatuje, že byly dány; dá-li podle nich vymáhati pokuty, nebude důchodu výnosnějšího a zároveň čestnějšího, protože se vše bude dít pod zdáním zřejmé spravedlnosti.

Jiný mu připomíná, aby pod velikými pokutami zakázal mnohé věci, obzvláště takové, jejichž zamezení je populární, potom aby za peníze udílel dispens těm, jejichž prospěchu zákaz vadí; tak si jednak získá oblibu u lidu, jednak mu to přinese dvojí výhodu,

⁶¹ More měl nepochybně na mysl nepřilíhší dávný případ anglický z r. 1492. Tehdy Jindřich VII. zbrojil proti francouzskému králi Karlu VIII., dav si předtím parlamentem odhlasovat značné peníze na válku, ale vedl ji tak, že Francouzům prodal mír, takže vlastně jen obojí cestou obohatil svou pokladnu.

at jsou již pokutováni ti, kteří se dali nachytati chamtivostí po zisku, at zase jiným prodává výsady o to dráže, oč je zřejmě lepším vladařem, který jen stěží může něco povolit soukromníkoví proti prospěchu lidu, a učiní-li tak přece, tedy jen za velké peníze.

Jiný ho přesvědčuje, že by si měl zavázati soudce, aby v každé věci rozhodovali ve prospěch královského práva, že je má nadto povolávati a zváti do svého paláce, aby o věcech, jež se ho dotýkají, rozprávěli za jeho přítomnosti; tím prý žádná jeho přebude tak otevřeně křívá, aby v ní někdo z nich — buď ze sklonu k odporování, nebo ze studu nad opakováním téhož mínění, nebo ze snahy získat si jeho přízeň — nenašel nějakou vytáčku, jak by se dalo ospravedlnit ostudné bezpráví; tak prý když se o věci, která je sama o sobě zcela jasná, budou pronášet rozdílná mínění soudců a pravda se octne předmětem sporu, získá král příhodnou záminku k výkladu práva ve svůj prospěch a ostatní se k němu připojí buď ze studu nebo ze strachu; tak bude možno potom nebojácně vynést veřejný rozsudek, neboť soudci, vynášejícímu jej ve prospěch vladařův, nemůže chyběti vhodné odůvodnění, protože postačí, že na jeho straně je buďto spravedlnost nebo slova zákona nebo zkroucený smysl psaného textu, nebo konečně nesporné předběžné mínění vladařovo, které u svědomitých soudců převažuje všechny zákony.

Všichni se shodují a srovnávají v oné crassovské⁶² zásadě, že žádné množství zlata není dosti velké pro vladaře, kteří musí vydržovat vojsko. Kromě toho, že král nemůže nic učiniti nespravedlivě, i kdyby nakrásně chtěl,⁶³ protože všechno všech lidí je jeho i se samými lidmi; že každý má ve skutečnosti ve svém vlastnictví jen tolik, kolik mu králova blahovolnost neodejme; že vladaři na tom velmi záleží, aby toho bylo co nejméně, protože jeho ochrana spočívá v tom, aby lid nebujněl ani bohatstvím, ani svobodou, protože toto obojí méně trpělivě snáší krutou a nespravedlivou vládu, kdežto naopak chudoba a nouze otupuje mysl, činí trpělivými a odnímá utlačeným ušlechtilé sklony k odboji.

Zde tedy, představ si, zase povstanu já a budu tvrdit, že všechny

⁶² M. Licinius Crassus, římský boháč a účastník prvního triumvirátu.

⁶³ Narážka na anglickou právní zásadu: *The king does no wrong* (král nedělá přehmatů).

tyto rady jsou králi stejně nečestné jako nebezpečné, protože nejenom jeho čest, nýbrž i bezpečnost spočívá více v majetnosti lidu nežli v jeho vlastní. Budu dokazovat, že lidé si vybírají krále pro sebe a ne pro něho, aby totiž jeho prací a snažením sami žili příhodně a v bezpečí před krivdami, a že tím více se dotýká vladaře ta starost, aby se jeho lidu vedlo dobře než aby jemu samému, právě tak, jako je povinností pastýřovou, pokud je ovčákem, pásti spíše ovce nežli sebe. ↓

Naopak ti, kdož soudí, že ochranou vladařovou je chudoba lidu, nesmírně se mýlí, jak poučuje skutečnost sama. Vždyť kde můžeš najít více sporů nežli mezi žebráky? Kdo přeje převratu usilovněji než ten, komu se zhoľa nelíbí přítomný stav života? Anebo kdopak má odváznější puzení k tomu, aby bylo vše uvedeno ve zmatek s nadějí odjinud kořistit, nežli ten, kdo již nemá, co by mohl ztratit?

Kdyby byl některý král u svých poddaných v takovém opovržení nebo nenávisti, že by je nemohl udržeti v povinnosti, jestliže by neřádl bezprávím, vydíráním a konfiskacemi a nepřiváděl je na mizinu, bylo by mu zajisté lépe, aby se království vzdal než aby je udržoval těmito úskočnými prostředky, jimiž snad udrží vladařské jméno, ale najisto ztrácí majestát.

Vždyť se neshoduje s královskou důstojností vykonávati vládu nad žebráky, ale spíše nad lidmi zámožnými a blahobytnými. Právě toho si jistě byl vědom Fabricius, muž vzpřímeného a vznešeného ducha, když odpověděl, že raději chce bohatým veletí než sám býti bohat.⁵⁴

A vůbec, aby někdo oplýval rozkoší a radovánkami, když jiní se všech stran úpějí a bědují, to nenáleží správci království, ale strážci žaláře.

Konečně jako je velmi nezkušený lékař, který nedovede léčit nemoc leda jinou nemocí, tak kdo nezná napravovati život občanů jinak než odnímáním životních výhod, ten nechť přizná, že nedovede vládnouti lidem svobodným. Raději ať změní buď svou netečnost nebo svou pychu. Neboť hlavně těmito nectnostmi si za-

⁵⁴ Zdá se, že More zaměnil dva současníky, římské konsuly ze zač. III. stol. př. Kr., C. Fabricia Luscinia a M'. Curia Dentata. Alespoň Valerius Maximus IV 3, 5 přičítá M'. Curiovi výrok: „Vypravujte Samnitským, že M'. Curius raději chce bohatým poroučet než sám se státi bohat.“

viní, že jím lid buď pohrdá nebo ho nenávidí. Ať žije neškodně ze svého, vydání nechť přizpůsobí příjmům, drží na uzdě zločinnost a spravedlivým řádem u svých poddaných hledí spíše předem zaméziti nežli nechati vybujeti to, co by později trestal. Zákonů, které se zrušily neuzíváním, ať pošetile neobnovuje, zvláště těch, které dávno ustaly, aniž kdy byly žádoucí. Ať nikdy nepřijímá jako svěřenectví nic takového, co by žádnému soukromníkovi soudce nedovolil jakožto počínání nespravedlivé a úskočné.

Dále bych jim tu připomněl, jaký mají zákon Makarijští,⁵⁵ kteří rovněž nebydlí tuze daleko od Utopie. U nich totiž král hned první den, kdy nastupuje na vládu, za velkých obřadů zavazuje se přísahou, že nikdy nebude mítí v jednom čase v pokladnici více než tisíc liber zlata anebo tolik stříbra, kolik se vyrovná hodnotě zlata. Vyprávějí, že tento zákon kdysi zavedl předobry král, kterému ležel více na srdci prospěch vlasti než jeho bohatství, a to jako hráz proti hromadění takového množství peněz, jaké by způsobilo nedostatek jejich v lidu. Soudil totiž, že ten poklad postačí, bude-li musit buď král bojovat proti odbojníkům nebo království proti nepřátelským vpádům; jinak však že je menší, než aby podporoval choutky napadnouti cizí državu. K tomuto hlavnímu důvodu, pro něž byl zákon vydán, přistupoval ještě další: bylo jím totiž postaráno, aby bylo vždy dost peněz, kterých je denně zapotřebí na obživu občanů. A poněvadž všecko to, co v pokladnici přiroste nad zákonitou míru, musí král vydati, soudil, že nebude — on i jeho nástupci — vyhledávat příležitosti k bezpráví. Takového krále se budou špatní báti, jako ho dobří budou milovati!

Kdybych tedy takové a podobné podněty přinášel mužům, kteří jsou prudce nakloněni pravému opaku, nemyslíš, že bych hluchým vyprávěl příběh?“

„Nepochybně velmi hluchým,“ řekl jsem já, „a věru bych se ani nedivil. Ale mám-li říci pravdu, ani se mi nezdá, že by se měly přednáseti takové návrhy a udíletí rady toho druhu, o kterých můžeš být jist, že nikdy nebudou přijaty. Vždyť kterak by mohla řeč tak opovážlivá prospět nebo kterak se dostat k srdci lidí, v nichž dávno převládlo a hluboce se usadilo zcela odchylné přesvědčení? Mezi dobrými přáteli v důvěrné rozmluvě není bez půvabu tento

⁵⁵ Smyšlené jméno *Macarenses* připomíná obyvatele *Makarón nésú* (Ostrova Blážených u Lukiana, Vera hist. II 6; viz výše v úvodu str. 5).

druh akademického filosofování; ale v radách vládců, kde se prodávají veliké věci s velikou vážností, není pro tyto věci místa.“

„To by znamenalo,“ pravil onen, „jak jsem říkal, že není u vládařů místa pro filosofii.“

„Nikoli,“ odpověděl jsem, „jest, ale ne pro tuto akademickou, která myslí, že se cokoli hodí kdekoli. Je však ještě jiná filosofie, uhlazenější, která zná své jeviště a dovede se mu přizpůsobiti. V ní kus, který právě probíhá, má obsazeny své role vhodně a důstojně. Takové filosofie měl bys užívat. Jinak je to tak, jako bys, když se hraje některá komedie Plautova, v níž mezi sebou tlachají otroci, pojednou vystoupil na proscenium v postoji filosofa a začal deklamovati ono místo z Octavie, kde se Seneca pře s Neronem.⁵⁶ Nebylo by lépe hrát něnou roli, nežli přednášením nemístných věcí způsobit takovou tragikomédii? Vždyť přítomný kus zkazíš a zvrátíš, budeš-li míchat věci rozdílné, i kdyby to, co sám přinášíš, bylo sebelepší. Ať hraješ právě kterýkoli kus, hrej jej co možná nejlépe, a neopovažuj se jej docela kaziti jen proto, že ti připadá na mysl kus jiný, který je snad lepší.⁵⁷

Tak tomu je ve státě, tak při poradách u vládařů. Nemohou-li být zvrácené představy vytrhány i s kořeny a nedokážeš-li podle svého nejlepšího přání vyléčit neřády, dlouhým trváním zastaralé, z toho důvodu přece netřeba opouštět stát a netřeba v bouři opouštět loď, protože nejsi s to zadržet větry. Ale také nesmíš vtoukati do hlavy lidem odlišného přesvědčení nezvyklou a neslýchanou řeč, o které víš, že u nich nebude mít váhy, nýbrž nepřímým směrem se máš pokusit a vynasnažit, abys ze všech sil se všim nakládal příhodně, a nemůžeš-li něco obrátit v dobro, abys aspoň způsobil, aby to bylo co nejméně zlem. Neboť se nemůže stát, aby všechno bylo dobré, ledaže by všichni lidé byli dobří, ale toho na dohlednou dobu příštích let neočekávám.“

„Takovýmto způsobem,“ pravil on, „nestalo by se nic jiného, než že bych já, který se snažím vyléčit jiné lidi ze šílenství, sám s nimi bláznil. Vždyť chci-li mluvit pravdu, je nezbytné, abych

⁵⁶ V Pseudo-Senecově tragedii Octavia v. 440 nn., stichomythická scéna, kde Nero pronáší zásady krutosti a zvůle, Seneca staví proti nim zásady mírnosti a sebekázně.

⁵⁷ V celém tomto odstavci se ozývají antické zásady theorie dramatu, jež More znal z Horatiovy Ars poetica.

mluvil takové věci; jinak nevím, zda mluvití lež sluší filosofovi, jistě však nesluší mně. Avšak i kdyby snad byla jim má řeč nemilá a obtížná, přece nevidím, proč by se měla zdáti opovázlivou až k pošetilosti. Kdybych vykládal to, co vymýšlí v své Ústavě Platon, nebo to, co ve svém státě dělají Utopijští, ačkoli by to bylo lepší, jak tomu také skutečně jest, přece by se to mohlo zdát nemístným, protože v této zemi trvá soukromé vlastnictví jednotlivců, kdežto tam je všechno společné. Jinak však v mé řeči — nehledíme-li k tomu, že lidem, kteří by se rozhodli zřítit se s sebou rozmanitou cestou do zkázy, nemůže být příjemná, protože připomíná minulá nebezpečí a varuje před budoucími — co, prosím, bylo tu obsaženo, aby nebylo slušné nebo i záhodné povědět kdekoli?

Vždyť kdyby se mělo jako opovázlivé a nesmyslné nechat stranou všecko, co by se zásluhou zvrácených lidských mravů mohlo zdát nemístným, bylo by třeba, abychom u křestanů skrývali téměř všechno to, co Kristus učil a co do té míry zakazoval skrývat, že i to, co sám učedníkům pošeptal do uší, prikazoval hlásati na střechách.⁵⁸ Veliká většina těchto příkazů je od mravů těchhle lidí mnohem vzdálenější, než byla má řeč; ledaže kazatelé, lidé vychytrali, řídíce se tuším tvou radou, když lidé nesnadno připouštěli upravit své mravy podle pravidla Kristova, přizpůsobili jeho učení — jakoby vychýlením olovnice — k jejich mravům, zřejmě aby dosáhli aspoň nějakého přiblížení; myslím však, že tím nepořídili nic jiného, než že lidem lze bezpečněji páchat zlo.

A já bych zajisté právě tak málo pořídil v radách vládařů. Vždyť buď bych měl názor odchylný, což je právě takové, jako kdybych vůbec žádný nevyslovil, anebo názor totožný a stal bych se, jak říká Terentiův Micio, pomocníkem v bláznovství.⁵⁹

Neboť nevidím, co má znamenat ten tvůj „nepřímý způsob“, jímž soudíš, že se jest přičinit, nemůže-li se vše stát dobrým, aby se s tím nakládalo shovívavě a učinilo se, pokud lze, nejméně zlým. Ale u dvora není místa pro zastírání a nelze jen přimhuřovat oko: je třeba otevřeně schvalovat nejhorší záměry a svým jménem se připojovat k nezhoubnějším rozhodnutím. Ocitl by se v úloze špeha,

⁵⁸ Matouš 10, 26 n.: „Protož nebojte se jich; neboť není nic skrytého, což by nemělo býti zjevno, ani tajného, ježto by nemělo zvědino býti. Což vám pravím ve tmách, pravte na světle, a co v uši slyšíte, hlásejte na střechách.“

⁵⁹ Terentius, Adelphoe 146 n.

ba téměř i zrádce, kdo by nešlechtné úradky chválil jenom potměšile.

Dále vůbec mne nenapadá, v čem bys mohl být nějak prospěšný ve společnosti takových druhů, kteří jsou schopni spíše zkazít nejlepšího muže, nežli se sami napravit. Jejich zvrhlými návyky buď se dáš porušit, anebo zůstává neporušen a nevinný, budeš dělat ochrannou zeď cizí špatnosti a hlouposti. Tou měrou je nemyslitelné, že bys mohl tím svým „nepřímým způsobem“ obrátit něco k lepšímu.

Proto soudím, že je velmi krásné podobenství, kterým objasňuje Platon,⁶⁰ proč se právem vzdalují moudří lidé politického života: když totiž vidí, jak lidé vyhrnuvší se do ulic nechávají se promáčet vytrvalým deštěm, a nemohou jich přemluvit, aby se ukryli před deštěm a vešli pod střechu, vědouce dobře, že nic nepořídí, vyjdou-li sami, ledaže spolu s nimi zmoknou, zdržují se v přibytcích a mají dosti na tom, nemohou-li již vyléčiti cizí pošetilost, že jsou aspoň sami v bezpečí.

Ale věru, milý More, abych po pravdě řekl, k čemu se má mysl kloní: mně se zdá, že všude tam, kde trvá soukromé vlastnictví a kde všichni všechno měří penězi, stěží může kdy nastat, aby byl stát zřízení spravedlivé a prospěšné. Ledáže bys myslil, že tam je zřízení spravedlivé, kde se právě nejlepších věcí dostává lidem nejhorším, nebo tam že je šťastné, kde se úhrn statků rozděluje mezi nepatrný počet občanů a ti jsou vybaveni všestrannými výhodami, zatím co ostatní žijí v naprosté bídě.

V této souvislosti uvažuji u sebe o velmi rozumných a neobyčejně vážných zařízeních Utopijských. Ti řídí stát tak malým počtem zákonů a přitom tak výhodně, že u nich jednak osobní zdatnost má plnou váhu, jednak však při majetkovém vyrovnání všichni mají všeho v nadbytku. A když k těmto jejich mravům s druhé strany přirovnám tolik národů, které vždy hledí pořádat jiné, ač žádný z nich sám nikdy nebyl dost pořádan, u nichž každý to, čeho nabyt, nazývá svým soukromým vlastnictvím, u nichž tak veliké množství zákonů denně narůstajících nijak nepostačuje k tomu, aby kdo získal nebo uhájil nebo od cizího rozlišil to, co každý jednotlivec nazývá svým, čehož snadným důkazem jsou ony nekonečné rozepře, vytrvale se rodící právě tak jako nikdy se ne-

⁶⁰ Platon, Ústava VI 496 D.

končící — o tom tedy když u sebe uvažuji, začínám být spravedlivější k Platonovi a méně se divím, že odmítal navrhnout jakékoli zákony lidem, kteří se odvraceli od takových zákonů, podle nichž by se všichni stejně dělili o výhody. Věru bystře předvídal tento velmi rozvážný muž, že je jen jedna jediná ona cesta k veřejnému blahu, totiž vyhlášení majetkové rovnosti. A pochybuji, že se toho blaha kdy může dosáhnouti tam, kde jednotlivci mají soukromá jmění.

Vždyť když z jistých národů každý hledí pro sebe uchvátit, co jen může, mohlo by být hmotných statků sebe větší bohatství, a přece si je celé mezi sebou rozdělí několik jednotlivců, ostatním ponechávajíce bídu. A bezmála se stává, že jedni by byli spravedlivě hodni osudu těch druhých, protože boháčů jsou hrabiví, nešlechtní a neužiteční, naproti tomu chudáci jsou mužové skromní, prostí a každodenní přičinlivostí zasloužilejší o celek než o sebe samy.

Proto jsem pevně přesvědčen, že se statky nemohou nijak správně a spravedlivě rozdělit a že nelze lidské poměry šťastně uspořádat, leč úplným odklizením soukromého vlastnictví; naopak, dokud to zůstane, zůstane vždy u daleko největší a daleko nejlepší části lidí soužení a neuniknutelné břímě chudoby a bídy. I když připouštím, že jí lze poněkud ulehčiti, přece tvrdím, že úplně ji odkliditi nelze.

Jestliže by se totiž ustanovilo, aby nikdo nevlastnil polnosti nad určitou míru a aby měl každý zákonitou hranici peněžní, jestliže by se nějakými zákony učinilo opatření, aby ani vladař nebyl příliš mocný ani lid příliš opovážlivý, dále aby nebylo ucházení o úřady, ani aby se neprodávaly ani jejich zastávání nebylo spojeno s náklady (jinak se jednak poskytuje příležitost vynahrazovat si nedostatek peněz podvody a lupičstvím, jednak vzniká nutnost, aby se v čelo úradů dostávali jen zámožní, ač by je spíše měli spravovati rozumní): takovými, pravím, zákony by se dalo tyto zlé poměry zeslabit a zmírnit podobně, jako se dá chorému tělu beznadějně nemocného člověka prospět vytrvalými obklady; aby se však vyléčily a přešly do dobrého stavu, na to vůbec není naděje, dokud každý bude mít soukromý majetek. Ba zatím co se snažíš jednu část ošetřovati, rozjitříš ránu jiných částí: tak ve vzájemné souvislosti z léčení jednoho vzniká nemoc druhého, protože nic nemůže být nikomu přidáno, aby právě to nebylo vzato jinému.“

„Ale mně se zase naopak zdá,“ pravil jsem já, „že nikdy nelze příhodně žít tam, kde je vše společné. Vždyť kterak by mohla postačit zásoba hmotných statků, jestliže se každý odtahuje od práce, když ho ani nepobízí vyhlídka na vlastní zisk, a naopak spoléhání na cizí příčinnost ho dělá lenivým? Ale i kdyby byli podněcováni nedostatkem, když by však žádný zákon nedovoloval podržeti jako své, co by kdo získal, zdaž by nutně nevznikal nezdravý stav se stálým vražděním a vzpourami? A kdyby byla obzvláště odklizena vážnost a úcta k úřadům, nedovedu si ani pomyslet, jaké by kdo mohl míti místo u takových lidí, mezi nimiž není rozdílu.“

„Nedivím se,“ řekl, „že se ti to tak zdá. Vždyť o té věci buď nemáš obraz vůbec žádný, anebo jen zkrivený. Ale kdybys byl býval se mnou v Utopii a viděl jejich mravy a zřízení na vlastní oči, jako jsem mohl já — žil jsem tam déle než pět let a nikdy bych se odtamtud nebyl chtěl vzdálit, leda abych onen nový svět uvedl ve známost — pak bys rovnou přiznal, že jsi nikde nespatriil národ s tak správným zřízením jako tam.“

„Ale věru,“ ozval se Petr Aegidius, „stěží bys mne přesvědčil, že se na onom novém světě nachází národ s lepším zřízením než na tomto světě nám známém. Vždyť zde se nezrodily horší mozky, státy jsou tu tuším starobylější než tam, a v nich vynalezla dlouhá praxe přechetná opatření výhodná pro život. Nechci ani dodávati, že i náhodou byly u nás učiněny některé objevy, k jejichž vymyšlení by nestačil ničí mozek.“

„Co se tkne stáří států,“ odpověděl onen, „mohl by ses správněji vysloviti teprve tehdy, kdybys přečetl dějiny onoho světa. Smíme-li jim věřit, byla u nich města dříve než u nás lidé. A dále, ať cokoliv vymyslel mozek nebo vynalezla náhoda, to se mohlo státi stejně dobře zde i tam. Ostatně jsem pevně přesvědčen, že jak nad Utopijské vynikáme nadáním, tak zůstáváme za nimi daleko pozadu snaživostí a příčinností.“

Podle svědectví jejich letopisů nikdy před mým příchodem do jejich země neslyšeli nic o poměrech v našich krajích, kterým oni říkají „zarovnodennostní“,⁶¹ s jedinou výjimkou, že se kdysi před dvanácti sty lety potopila u ostrova Utopie nějaká loď, kterou tam zanesla bouře. Byli z ní vyvrženi na břeh jacísi Římané a Egypťané, ale ti odtud potom již nikdy neodešli. Hle, kolik jejich příčinnost

⁶¹ Morovské slovo: *ultraaequinociales*.

dovedla vytěžit z této jedné příležitosti! Nebylo v římské říši žádného jen poněkud užitečného oboru vědění a dovednosti, aby se mu oni jednak nebyli naučili od cizinců tenkrát vyloďených, jednak přijavše sémě hledání nebyli samostatně vynalezli. K takovému dobru jim bylo několik lidí, kteří tam odtud byli jednou zaneseni. Ale jestliže snad nějaký podobný osud předtím někoho zavál odtamtud k nám, je to dokonale přikryto zapomením, jako snad jednou vypadne z paměti potomstva, že jsem tam kdysi byl já. A kdežto oni si při jediném setkání ihned osvojili, co bylo u nás příhodně vynalezeno, myslím, že bude trvat dlouho, než my přijmeme cokoli, co je u nich lépe zřízeno než u nás. To je tuším jediná hlavní příčina, proč jejich stát je rozvážněji spravován než náš a šťastněji vzkvétá, ačkoli ani nadáním ani bohatstvím nezůstáváme za nimi.“

„Nuže, milý Rafaele,“ řekl jsem já, „snažně tě prosím a žádám, popiš nám ten ostrov, ale ne, prosím, stručně, nýbrž po pořádku nám vylož o jeho území, řekách, lidech, mravech, zřízeních, zákonech a vůbec o všem, co si můžeš myslit, že bychom toužili poznat — a vskutku toužíme poučit se o všem, co dosud neznáme.“

„Nic neučiním raději,“ odpověděl, „vždyť všechno to mám v mysli pohromadě. Ale výklad si vyžádá delšího času.“

„Jděme tedy,“ řekl jsem já, „dovnitř se naobědvat. Potom užijeme času podle své libosti.“

„Dobrá,“ odvětil.

A tak vešedše jsme se naobědvali. Po obědě jsme se vrátili na totéž místo a usadili jsme se na téže lavici. Sluhům jsme přikázali, aby nás nikdo nerušil. Tu já a Petr Aegidius vybidneme Rafaela, aby splnil, co slíbil. On tedy přisedl a vida nás napjaté a dychtivé poslechu, po krátkém odmlčení a přemýšlení začal takto.

Konec knihy první. Následuje druhá.

ŘEČ RAFAELA HYTHLODAIA
O NEJLEPŠÍM STÁTU

KNIHA DRUHÁ

„Ostrov Utopijských v své střední části — tam je totiž nejširší — prostírá se na vzdálenost dvou set tisíc kroků.⁶² Ostatek plochy rozlehlého ostrova má šířku o nemnoho užší, jež se ponenáhlu zmenšuje na obou stranách směrem ke koncům. Obvod, jakoby narýsovaný kružidlem v rozpětí pěti set tisíc kroků, dodává celému ostrovu podobu měsíčního srpku. Jeho růžky odděluje od sebe na vzdálenost přibližně jedenácti tisíc kroků moře, jež zasahuje dovnitř a rozlévá se po nesmírné ploše na způsob rozlehlého jezera. Tím, že tuto zátoku se všech stran obklopuje země, chránící před větry, je její voda spíše stojatá než bouřlivá a téměř z celých útrob té země vytváří přístav, jímž všemi směry křížují lodí, k velikému užitku obyvatelstva.

Vstupní úžina je nebezpečná tu mělčinami, onde skalisky. V ní téměř uprostřed vyčnívá jakási skála, výjimečně neškodná; na ní vystavěli věž a mají ji osazenu posádkou; ostatní skály jsou skryté pod vodou a zákeřné.

Průjezdy jsou známy jen ostrovanům samým. A tak není jen náhodou, že kterýkoli cizinec může proniknouti do této zátoky výhradně za vedení někoho z Utopijských, pro něž samy není vstup zcela bez nebezpečí a dá se provésti jenom pomocí jakýchsi signálů, které se břehu řídí cestu. Jejich přemístěním by snadno mohli jakkoli početné nepřátelské loďstvo uvést ve zkázu.

S druhé strany ostrova je dosti přístavů. Ale vstup na pevninu je tu všude tak chráněn, ať povahou krajiny či umělým opevněním, že hrstka obránců může odrazit nesmírné zástupy útočníků.

Ostatně, jak se u nich vykládá a jak tomu svědčí sám vzhled

⁶² Krokem míněn patrně římský krok (vl. dvojkrok) v délce půl druhého metru.

místa, nebyla kdysi ta země obklopena mořem. Změnu způsobil Utopus,⁶³ muž, který právem vítěze dal jméno ostrovu, předtím nazývanému Abraxa,⁶⁴ a který přivedl drsný a nevzdělaný lid k onomu stupni vybroušené vzdělanosti, jímž nyní předčí téměř všechny smrtelníky. Ten ihned, jakmile přistal a dobyl vítězství, dal prokopat šíji patnácti tisíc kroků, již ten kraj souvisel s ostatní pevninou, a tak obklopil zemi mořem. Toto dílo, k němuž nejenom donutil domorodce, nýbrž, aby nepokládali práci za pohanu, přidal nadto také všechny své vojáky, rozdělením úkolu mezi tak veliké množství lidí provedl s neuvěřitelnou rychlostí, takže sousedy, kteří se z počátku vysmívali marnosti podniku, ohromil obdivem z úspěchu i hrůzou.

OSTROV má čtyřiapadesát měst,⁶⁵ vesměs prostorných a velkolepých, s jazykem, mravy, zřízením a zákony naprosto stejnými; všechna mají stejné rozvržení, a pokud dovoluje povaha krajiny, vesměs stejný vzhled. Ta z nich, která leží k sobě nejbližší, odděluje vzdálenost čtyřadvaceti tisíc kroků. Ale žádné není tak odlehlé, aby se z něho nedalo pěšky dojít do jiného města jednodenním pochodem. Z každého města tři měšťané, zkušenější starci, se každoročně scházejí k poradě o společných záležitostech ostrova do Amaurota.⁶⁶ Neboť toto město, protože je svou polohou takřka ve středu země nejpříhodnější pro delegáty ze všech končin, pokládá se za první a hlavní.

Polnosti jsou jednotlivým městům přiděleny tak výhodně, že žádné z nich nemá žádným směrem méně půdy než na dvanáct tisíc kroků,⁶⁷ s některé strany ještě mnohem více, totiž tam, kde jsou od sebe města vzdálenější.

⁶³ Smyšlené vlastní jméno *Utopus* je tvořeno z řec. zápornky *ú* 'ne' a *topos* 'místo'. Jméno země, které More říká *Utopia* (nebo v svých dopisech po latinsku *Nusquama* od *nusquam* 'nikde'), dalo by se přeložit asi Nikdenice. Buděova obměna *Udepotia* (k řec. *údepote* 'nikdy') by znamenala Nikdynice.

⁶⁴ More tu užil jména *Abraxa* nepochybně přenesením jména *Abraxas*, což byla u gnostiků nejvyšší bytost, představený 365 aionů (v řeckých číslovkách $a = 1, b = 2, x = 60, r = 100, s = 200$).

⁶⁵ K tomuto počtu dospěl More zřejmě obdobou počtu anglických čtyřiapadesáti hrabství.

⁶⁶ Smyšlené jméno *Amaurotum* je tvořeno k řec. *amauros* 'tmavý', tedy asi Tmář.

⁶⁷ To je polovina minimální vzdálenosti dvou měst, výše odhadnuté čtyřadvaceti tisíci kroky.

Žádné město netouží rozšířit své území. Sami se totiž pokládají spíše za vzdělavatele polností, které mají, než za jejich pány.

Na venkově mají po všem území vhodně umístěné domy, vyba-
vené venkovským náradím. V těch bydlejí měšťané, střídavě se do nich nastěhovávajíce. Žádná venkovská rodina nemá méně členů, mužů a žen, než čtyřicet, nečítajíc v to dva nadpočetné podomky. V čele jim stojí hospodář a hospodyně, osoby vážné a zralé, a každých třicet rodin má jako hlavu jednoho fylarcha.⁶⁸ Z každé rodiny se ročně stěhuje zpět do města dvacet členů, totiž těch, kteří dovršili na venkově dvouletí. Na jejich místo je z města povolován stejný počet nových lidí, aby byli zaučování od těch, kteří tam již strávili rok a jsou proto znalejší venkovských prací; příštím rokem sami zase zaučují jiné. To proto, aby z nezkušenosti nedošlo k nějaké závadě v zásobování, kdyby tam současně byli všichni nováčci se zemědělstvím neobeznámení. Třebaže je tento způsob obnovení rolníků zaveden s pravidelnou lhůtou, a to proto, aby nebyl nikdo nucen proti své vůli déle pokračovati v tomto drsnějším způsobu života, přece mnozí, jež rolnictví baví od přirozenosti, setrvávají tam po více let.

Rolníci vzdělávají půdu, krmí dobytek, opatřují dříví a svážejí do města, podle toho, jak je příhodné, po zemi nebo po moři. Kuřat chovají nesmírné množství, a to podivuhodným umělým způsobem. Nenechávají totiž slepice sedět na vejcích, nýbrž veliký počet jich uměle zahřívají rovnoměrnou teplotou, probouzejí v nich život a vychovávají kuřátka. Ta, jakmile opustila skořápku, drží se lidí jako kvočen a hlásí se k nim.

Koně pěstují zcela málo, a to jenom divoké jezdecké, neurčené k jiné potřebě než k výcviku mládeže v jezdeckví. Všechnu totiž práci se vzděláváním polí a s vožením obstarávají býci; ti, jak příznávají, nevyrovňají se koním hbitostí, zato je předčí trpělivostí. Rovněž soudí Utopijští, že býci nepodléhají tolika nemocem; kromě toho se dají chovati s menším vynaložením jak práce, tak výdajů; a konečně, když již vysloužili pro práci, jsou i nakonec k užtku, hodíce se za pokrm.

⁶⁸ V řečtině znamená slovo *fylarchos* 'představený fyly, okresu' nebo 'velitel oddílu jízdy'. Ale More patrně chtěl, aby se mu rozumělo jinak; o tom níže v pozn. 75.

Pole osévají, jen co potřebují pro výrobu chleba. Za nápoj jim slouží víno nebo jablečný i hruškový mošt nebo někdy i čistá voda; často také do ní zavářejí med nebo lékořici, již je u nich značné množství. Ačkoliv mají vyzkoušeno, a to neobyčejně přesně, jak velkou spotřebu poživatin má město se svým okolním územím, přece zvyšují setbu i chov dobytka podstatně nad vlastní spotřebu, aby mohli přebytky poskytnouti sousedům.

Ať je zapotřebí čehokoliv z toho, co se na venkově nevyrábí, všechny takové potřeby vyžadují od města a bez obtíží je dostávají od městských úradů, aniž za to musí platit výměnou. Tam se každého měsíce ve velkém počtu scházejí ke slavnosti.

Když nadchází doba sklizně, oznámí fylarchové rolníků městským úředníkům, kolik měšťanů jim mají poslati. Tento zástup ženců se k určenému dni vhodně dostaví, a při jasném počasí je za jediný den téměř všechno sklizeno.“

„Kdo zná v Utopii jedno město, zná všechna: tak si jsou vesměs podobná, pokud tomu není povaha krajiny na překážku. Mohl bych tedy popsat jen jedno a valně nezáleží na tom, které. Volím-li Amaurotum, činím tak proto, že je ze všech nejdůstojnější — ostatní města mu totiž vyhrajují poctu, aby bylo sídlem senátu — a mně ze všech nejlépe známě, vždyť jsem v něm strávil plných pět let.

Leží tedy Amaurotum na mírném horském úbočí. Jeho půdorys je téměř čtvercový. Jeho šířka, počínajíc maličko pod vrcholem pahorku, táhne se dva tisíce kroků k řece Anydru,⁶⁹ délka, tvořená říčním břehem, přesahuje jen o málo šířku.

Anydrus pramení osmdesát tisíc kroků nad Amaurotem z nepatrného zřídla, ale zmohutněv přítokem jiných řek, z nichž dvě jsou dokonce dosti statné, dosahuje před městem samým značné šíře pěti set kroků; potom urazí ještě ve větší mohutnosti šedesát tisíc kroků a vleývá se do oceánu. Po celé této vzdálenosti, která dělí město od moře, ba i na několik mil nad městem střídá se vždy po šesti hodinách příliv a odliv s rychlým proudem. Kdykoli se vevalí moře na délku třiceti tisíc kroků do řečiště Anydru, plně je zaujme svými vlnami, zahnavši říční vodu zpět; pak ještě o něco výše ji kazí slanou vodou; potom však říční voda ponenáhlu sládně a již zjasněná protéká městem; při odlivu zase dosahuje čistá a neporušená říční voda téměř až k samému ústí.⁷⁰

S protějším břehem řeky je město spojeno mostem, ne snad dřevěným na kůlech a pilotách, nýbrž kamenným s krásně klenutými oblouky; je vystavěn na té straně, která je nejvzdálenější od moře, aby mohly lodí nerušeně plouti podél celého toho boku města.⁷¹

⁶⁹ Smyšlené jméno řeky *Anydrus*, tvořeno k subst. *anhýdria* „nedostatek vody, sucho“.

⁷⁰ Marginálie: „Totéž se děje v Anglii na řece Temži.“

⁷¹ Marginálie: „I v tom se shoduje Londýn s Amaurotem.“

Kromě toho mají Amaurotští ještě jeden vodní proud, ne sice veliký, ale neobyčejně mírný a příjemný. Prýští z téže hory, na jejímž úbočí leží město, a po svahu protéká jeho středem, načež vplývá do Anydru. Hlavní pramen této říčky, prýšticí malíčko nad městem, Amaurotští opevnili a spojili s městem, aby při nějakém vpádu nepřítel nemohla být voda zachycena, odvedena nebo otrávena. Odtud ji rozvádějí v hliněných rourách všemi směry do nižších částí města. Kde to nedovoluje povaha krajiny, přináší stejný užitek dešťová voda, sbíraná do rozměrných cisteren.

Vysoká a široká hradební zeď obkličuje město, posetá věžemi a baštami. Hradby obklopuje se tří stran příkop, sice bez vody, ale hluboký i široký, plný trní a hloží, jež znesnadňují přístup; se čtvrté strany nahrazuje příkop sama řeka. Ulice jsou vedeny příhodně, aby jednak dobře sloužily provozu, jednak byly chráněny před větry. Budovy jsou čisté a vzhledně a domovní průčelí vroubí ulice v dlouhé, nepřetržité řadě po obou stranách. Mezi těmito protilehlými řadami domů zaujímá místo cesta třicet stop široká.⁷² K zadním částem budov přiléhá po celé délce ulice prostorná zahrada, se všech stran obklopená zadními stěnami čtvrtí.

Není tu domu, aby neměl jednak hlavní vchod s ulice, jednak zadní východ do zahrady. Dokonce mají také dvojkřídlé dveře, jež se dají otevřítí lehkým ručním zátahem a pak samy sebou se zavírajíce vpouštějí do domu kohokoli⁷³ — do té míry není tu nikde nic soukromého. Ostatně samy domy si vždy po deseti letech vyměňují losováním.

Svých zahrad si velmi váží.⁷⁴ Réva, ovocné stromy, keře a květiny, jež tu mají, jsou tak skvělé a šlechtěné, že jsem nikde neviděl větší bohatství plodů a větší úpravnost. Pečují o ně nejen pro potěšení, nýbrž jejich horlivost je rozohňována i vzájemným soutěžením jednotlivých čtvrtí, kdo bude mít zahradu nejpěstěnější. A zajisté po celém městě bys jen tak nenašel něco, co by lépe vyhovovalo potřebám i potěšení měšťanů. Proto se zdá, že již zakladatel státu o nic nepečoval více než o zahrady tohoto druhu.

⁷² t. j. přibližně devět metrů.

⁷³ Marginálie: „To připomíná obec Platonovu“ (myslí se Ústava III 416 D). Nutno mít na mysli, že domovní dveře bývaly v XVI. stol. i přes den zavřeny.

⁷⁴ Marginálie: „Užitečnost zahrad velebena také Vergiliem“ (myslí se na Georgika IV 116 nn.).

Celé rozvržení města bylo prý totiž provedeno již na začátku, a to samým Utopem. Ale výzdobu a ostatní zušlechtění odkázal Utopus za úkol budoucím pokolením, poznáv, že by na to nestačil věk jediného člověka. A tak mají psáno v letopisech, jež uchovávají pečlivě a svědomitě psané a obsahující dějiny sedmi set šedesáti let až od dobytí ostrova, že z počátku byly stavby zcela prosté, takřka chýše a chatrče, zrobené jen tak z jakéhokoli dřeva, se stěnami omazanými blátem; ostře zešikmené střechy pokrývali došky.

Nyní však lze spatřit domy vesměs třípatrové; vnější zdi jsou vystavěny z křemene nebo z tvrdého kamene nebo konečně z cihel, při čemž spáry jsou uvnitř zaplněny maltou; rovné střechy pokrývají jakousi stavební hmotou, která není nákladná, ale má takové složení, že vzdoruje ohni a v odolnosti vůči útokům počasí předčí olovo.

Vítr od oken zahánějí sklem — jeho užití je totiž u nich velmi rozšířené —, někdy také jemnou tkaninou, kterou natírají průhledným olejem nebo jantarovou šťávou, s dvojnásobnou výhodou, neboť tak se propouští dovnitř více světla a méně chladného vzduchu.“

„Každých třicet rodin si každoročně volí úředníka, kterého v svém starém jazyce nazývají syfograntem,⁷⁵ v mladším fylarchem. Deseti syfograntům a jejich rodinám stojí v čele muž, kterému kdysi dávali jméno tranibor,⁷⁶ nyní protofylarch. Konečně všichni syfograntové, jichž je dvě stě, vykonavše přísahu, že vyberou toho, koho pokládají za nejzpůsobilejšího, tajným hlasováním zvolí vladaře, totiž jednoho z oněch čtyř, které jim předtím navrhne lid.

Z každé městské čtvrti se vybírá jeden a vysílá se do senátu. Úřad vladařský je trvalý a doživotní, ledaže by tomu zabránilo podezření, že vladař usiluje o samovládu. Traniboři jsou voleni ročně, ale pravidlem tytéž osoby; bez důvodu jich nevyměňují. Všichni ostatní úředníci jsou ustanovováni jen na rok.

Každého třetího dne, v případě potřeby častěji, scházejí se traniboři na poradu s vladařem, rokují o státních záležitostech a zrale

⁷⁵ Morův výraz *syphograntus*, údajně ze staršího jazyka utopijského, nebyl, pokud vím, dosud vysvětlen. Myslím, že se mi podařilo odkrýti pod-tatu Morova žertu. Oddělíme-li příponu *-tus* a čteme-li předcházející *syphogran*, vyslovované *syfogran*, p o z p á t k u, dostaneme *nargofys*, t. j. anglicky *nark office* „špehovací, slídící úřad“. (Zároveň získáváme nejstarší doklad angl. *nark*, které velký oxfordský slovník zná ze slangu teprve od r. 1865.) Žertovný název dobře odpovídá funkci, protože podle Mora „předním a téměř jediným úkolem syfograntů je pečovat a dohlížet, aby nikdo nezahálel“. Rovněž se stává jasnou rovnice „staroutopijského“ *syphograntus* a „mladoutopijského“ *phylarchus*, jen zdánlivě totožného s řec. fylarchem (velitelem fyly, oddílu jízdy); More zřejmě v „mladoutopijském“ slově spojoval *phyl-* s řec. *fylattein* „střežiti“, *fylax* „strážce“ a *-archus* s řec. *arché* „vláda, úřad“.

⁷⁶ „Mladoutopijskému“ názvu předního fylarcha *protophylarchus* (řec. *prótos* „první“) odpovídá kuriosní „staroutopijské“ *traniborus*. Rovnice by se dala řešit za snadného předpokladu běžné minuskulní záměny *t—c a o—a*: *cranibar-us*, t. j. opět o b r á c e n ě *rabinarc*, patrně *rabbi* „pán“ a totéž *nark*, které je v syfograntovi, tedy asi „vrchní slídíč“.

rozsuzují pře soukromých stran, pokud jsou takové pře vůbec, a je jich opravdu poskrovnu. Do senátu přibírají vždy dva syfogranty, a to každý den jiné. A mají zákonné opatření, že v státních věcech nesmí nic vstoupiti v platnost, o čem by se nejednalo tři dny před rozhodnutím. Raditi se o společných záležitostech mimo senát nebo veřejné schůze syfograntů trestá se smrtí.

Toto zřízení má ten účel, aby nebylo snadné, kdyby se spikl vladař s tranibory, potlačit lid samovládou a změnit stav státu. Proto vše, čemu se přikládá větší význam, postupuje se schůzím syfograntů. Ti sdělí věc nejprve svým rodinám, potom se poradí mezi sebou a výsledek porady ohlásí senátu. Někdy se věc postupuje radě celého ostrova. Ba i ten zvyk má senát, že se téhož dne, kdy se něco předloží, nesmí o věci zavésti rozprava, nýbrž odloží se to do příští schůze,⁷⁷ aby nikdo, když by zprvu vychrlil, co mu slina přinesla na jazyk, necítil se později puzen vymýšlet si důvody, kterými by chránil spíše své neprozřetelně pronesené zdání nežli prospěch státu, a aby nechtěl raději připustit škodu na obecném blahu než otřesení dobrého mínění o sobě, ze zvráceného a zpozdílého studu, aby se nezdálo, že z počátku málo bystře rozvážil, ač měl právě z počátku rozvážit, aby se vyslovil raději uváženě než urychleně.“

⁷⁷ Marginálie: „Kéž by se totéž dělo dnes v našich poradách!“ — „To mělo na mysli staré přísloví *en nykti búlé*“ (řecky, t. j. doslovně: v noci rada).

„Jest jedno zaměstnání, bez rozdílu společné všem, mužům i ženám: rolnictví, jehož nikdo není zproštěn.⁷⁸ V něm se všichni vzdělávají již od dětství, zčásti poučováním, kterého se jim dostává ve školách, zčásti tím, že jsou voděni na pole v blízkosti města, zdánlivě ke hrám, ve skutečnosti, aby se na rolnictví nejen dívali, nýbrž při příležitosti fyzické práce poznávali je z vlastní zkušenosti.

Kromě rolnictví, jež je, jak jsem pověděl, všem společné, naučí se každý jedné, a to kterékoli, dovednosti jakožto své. Je to ponejvíce buď vlnářství nebo lnářství nebo zednictví nebo řemeslo pracující s železem nebo dřevem.

Jiných zaměstnání, která by stála za zmínku, tu prakticky není. Šaty totiž — v odívání se sice uchovává rozdíl podle pohlaví a rozdíl svobodných od vdáných, ale jinak mají šaty na celém ostrově jediný tvar, věčně týž po celá staletí, vzhledný na pohled a vhodný jak pro tělesný pohyb, tak k ochraně před mrazem i vedrem — šaty, opakují, ty si zde zhotovuje každá rodina sama.

Ale z ostatních oněch řemesel každý se vyučí některému, nejen muži, nýbrž i ženy. Ovšem ženy, jakožto slabší tvorové, obírají se pracemi lehčími, ponejvíce předením a tkaním; mužům připadají ostatní řemesla, pracnější.

Z největší části bývá každý vychováván v řemesle otcovském; k němu má totiž většina dorostu přirozenou náklonnost. Táhne-li však někoho srdce jinam, je adoptován převeden do kterékoli rodiny toho řemesla, o něž projevuje zájem;⁷⁹ přitom se nejen otec, nýbrž

⁷⁸ Marginálie: „V nynější době jsme je odvrhli, ponechavše je jenom malému počtu opovržených lidí.“

⁷⁹ Marginálie: „Ať se každý učí tomu umění, k němuž je přírodou uzpůsoben.“

i úřady starají o to, aby se dostal k vážnému a počestnému hospodáři. Ba podobným způsobem se nikomu nebrání, je-li již v jednom řemesle vyučen a zatouží-li nadto po jiném. Osvojiv si obojí, smí provozovati kterékoli z nich, ledaže by město stejně naléhavě potřebovalo obou.

Předním a téměř jediným úkolem syfografantů je pečovat a dohlížet, aby nikdo nezahálel, nýbrž aby se každý svědomitě věnoval svému řemeslu, arci nikoli, aby se od časného rána do pozdní noci mořil nepřetržitou prací jako tažný dobytek. Vždyť taková dřina je břímě více než otrocké. A přece takovou dřinou je téměř všude život řemeslníků s výjimkou Utopijských, kteří dělíce den i s nocí na čtyřadvacet stejných hodin, vykazují práci pouhých šest: tři dopoledne, po nichž jdou na oběd, a když si po obědě dvě odpolední hodiny odpočinou, věnují další tři hodiny práci a uzavírají je večerí. Protože v poledne je podle jejich označování jedna hodina, chodí spat o osmé. Právo spánku vymezují osmi hodinami.

S časem, který vybývá mezi hodinami práce, spánku a jídla, smí každý nakládati podle svého svobodného rozhodnutí, ne aby ho zneužíval ve zhýralosti nebo otupělosti, nýbrž aby dobu, v níž je prost svého zaměstnání, zcela podle své libosti věnoval jakémukoli jinému snažení.

Většina lidí vynakládá tyto přestávky na vzdělání. Jest totiž u nich obvyklé, že se v časných hodinách ranních konají přednášky, na nichž je účast povinná jenom pro ty, kteří jsou speciálně vybráni pro studium. Jinak se k poslechu přednášek sbíhá převeliké množství lidí ze všech stavů, společně mužů i žen, volíce si každý jinou, o co má kdo přirozený zájem.

Chce-li však kdo strávit i tento čas ve svém pracovním oboru, což se v praxi přihází u mnohých, jejichž duch se nepovznáší k uvažování v žádném vědním oboru, nijak se mu v tom nebrání, ba dostává i pochvalu jako užitečný pro stát.

Po obědě tráví hodinu zábavou, v létě v zahradách, v zimě v oněch společných síních, kde obědvají. Tam buď provozují hudbu nebo se osvěžují hovorem. Kostek a podobných nejapných i zhoubných her vůbec neznají.⁸⁰ Jinak se u nich vyskytují dva druhy her,

⁸⁰ Marginálie: „Ale nyní jsou kostky hrou knízet!“

poněkud podobné hře v šachy. V jedné jde o bitvu čísel, v níž vyhrává číslo nad číslem. V druhé bojovným utkáním spolu zápolí ctnosti a nepravosti. V této hře se velmi případně ukazuje jednak vzájemný rozpor nepravostí, jednak jejich svorný postup proti ctnostem; dále, které nepravosti se stavějí proti kterým ctnostem, jakými silami bojují otevřeně, jakými úskoky útočí s boku, jakou ochranou ochromují ctnosti sílu nepravostí, s jakou dovedností unikají jejich nástrahám, konečně jakými způsoby může ta neb ona strana dobýti vítězství.

Ale v této souvislosti si musíme něčeho všimnout bedlivěji, abyste neměli mylnou představu. Mohli byste totiž myslit, že když pracují jenom šest hodin, je snad nebezpečí, aby se nedostavil nějaký nedostatek potřebných věcí. Ale ve skutečnosti k tomu vůbec nemůže dojít, ba ona pracovní doba je pro opatření všeho, čeho si vyžaduje nutnost nebo příjemnost života, nejenom dostačující, nýbrž dokonce nadbytná. To uznáte i vy, uvážíte-li u sebe, jak velká část lidu u jiných národů tráví v nečinnosti. Jsou to především skoro všechny ženy, tedy polovice plného počtu, anebo zase, kde jsou ženy zaměstnány, tam obvykle místo nich chrápou muži. K tomu přistupuje veliký a velmi zahálčivý zástup kněží a řeholníků. Dále připočti všechny boháče, zvláště pány panství, které obecně nazývají urozenými a šlechtici. K nim připoj jejich dvořanstvo,⁸¹ zřejmě vesměs to sebranku lehce ozbrojených větroplachů. Konečně sem přidruž statné a zdravé žebráky, kteří předstíranou chorobou zastírají lenost. Zajisté shledáš, že těch, jejichž prací se pořizuje všechno to, čeho lidé potřebují, je mnohem méně, než sis myslil.

Považ u sebe dále, jak málo i z těchto pracujících se oddává řemeslům nezbytným,⁸² vždyť tam, kde vše měříme penězi, musí se nezbytně provozovat mnoho řemesel zhoľa nicotných a zbytečných, která slouží jen přepychu a požitkářství. Ovšem kdyby se právě toto množství lidí, které nyní pracuje, rozdělilo na tak malý počet řemesel, jako jich jen málo vyžaduje vhodná míra přirozené potřeby, při takovém přebytku zboží, jaký by potom nutně musil být, byly by ceny výrobků příliš nízké, aby si tím mohli řemeslníci uhájiti živobytí. Avšak kdyby všichni ti, kteří nyní maří čas v ře-

⁸¹ Marginálie (řecky): „Tělesná stráž šlechticů!“

⁸² Marginálie: „Velmi rozumně řečeno!“

meslech sloužících přepychu, a nadto celá ta cháska nečinných povalečů, z nichž každý spotřebuje oněch věcí, jež jsou dodávány prací jiných osob tolik, kolik dva jejich výrobci, kdyby ti tedy byli vesměs zařadění do výroby, a to jen užitečných předmětů, snadno pozoruješ, jak málo času by bylo více než dost, aby se opatřilo vše to, čeho si vyžaduje důvod jednak nezbytnosti, jednak pohodlí, přibíraje k tomu i důvod rozkoše, arci rozkoše pravé a přirozené.

A to právě činí zřejmým skutečné poměry v Utopii. Tam totiž v celém městě i s přilehlým sousedstvím ze všech mužů a žen, jejichž věk a síly stačí k práci, povoluje se zproštění od práce rukou sotva pěti stům lidí. Mezi nimi syfogranti, třebaže jsou zákonně osvobozeni od práce, přece se sami z ní nevyjímají, aby tím spíše svým příkladem povzbudili k pracím ostatní. Stejněmu osvobození se těší i ti, kterým lid na doporučení kněží tajným hlasováním syfogranti povoluje trvalé zproštění od práce, aby se mohli důkladně vzdělati ve vědách. Jestliže některý z nich zklame naději, kterou v něho skládali, je přeřaděn zpět mezi řemeslníky. Naopak nezřídka se přihází v praxi, že některý z dělníků ony volné chvíle oddechu zasvětil vědeckému studiu s takovým úspěchem své přičinlivosti, že může být odňat svému řemeslu a přeřaděn do třídy vzdělanců. Z této třídy vzdělanců⁸³ jsou vybírání vyslanci, kněží, traniboři a konečně sám vladař, kterého Utopijští nazývají svým starým jazykem *barzanem*,⁸⁴ mladším jazykem *ademem*. Poněvadž téměř všechni ostatní lid ani nezahálí, ani není zaměstnán neuzitečnými řemesly, lze snadno odhadnout, jak malého počtu pracovních hodin je třeba k vykonání celého souboru dobrého díla.

⁸³ Marginálie: „Jenom vzdělanci jsou povoláváni k úřadům.“

⁸⁴ Pro toto jediné, pokud vím, slovo „staroutopijské“ byl dosud podán výklad; G. J. Vossius (1643) v něm viděl hebr. *bar* ‚syn‘ a řec. dial. *Zan* ‚Zeus‘, tedy ‚syn Diův‘. Ale vedle jiných nesnází tohoto výkladu největší je ta, že tento význam neodpovídá průhlednému „mladoutopijskému“ názvu *ademus* (řec. *a-* ‚bez‘, řec. *demos* ‚lid‘, tedy ‚bez lidu‘, vyňatý z lidu), jehož má být synonymem. Při mé metodě výkladu utopijštiny (viz výše pozn. 75 a 76) je i tato rovnice řešitelná, předpokládáme-li, že *barzanes* bylo špatně zapsáno místo *barasnes*. O b r á c e n ě čteno dává *sensarab*, což lze interpretovat *senza* ‚bez‘ (More byl hudebník a mohl znát tuto předložku, častou v italské musikální terminologii) a *rab* zkráceně z *rabble*; ‚chátka, dav‘, takže synonymita s „mladoutopijským“ *ademus* je dokonalá.

K tomu, co jsem připomněl, přistupuje kromě toho ta výhoda, že Utopijští potřebují ve většině nezbytných řemesel méně práce než jiné národy.

Neboť především stavba nebo oprava budov si proto vyžaduje všude jinde ustavičnou práci tak četných dělníků, že co otec vystavěl, nechává neehospodárný dědic pozvolna se rozpadat; a tak, co se mohlo s nejmenší námahou včas zachránit, je nucen jeho nástupce úplně obnovovat s vynaložením velikých sil. Ba často také dům, který si někdo postavil s nesmírným nákladem, druhému člověku zhýčkaného vkusu nevyhovuje, takže jím opovrhne, ponechá jej brzkému rozpadu a vystaví si jinde jiný dům, opět s nemalým nákladem. Naproti tomu u Utopijských, kde vše je vyrovnáno a stát organisován, přihází se jen velice zřídka, aby se pro budovy vybíralo nové staveniště. Rovněž se tu nejenom rychle provádějí opravy zjištěných stavebních závad, nýbrž i do budoucna se včas předchází možný jejich vznik. Výsledkem této péče je, že budovy s vynaložením nejmenší námahy vydrží co nejdéle a že příslušní řemeslníci někdy nemají co na práci, ledaže podle příkazu zatím doma opracovávají dřevo a vhodně přisekávají kámen, aby mohla v případě potřeby stavba rychleji vyrůst.

Dále uvaž, jak málo práce potřebují Utopijští v oděvnictví. Především pokud jsou v práci, odívají se zcela prostě kožemi nebo kožišinami, a ty jim vydrží na sedm let. Když vycházejí na ulici, navlékají se do pláště, aby jím zakryli onen hrubší oděv. Pláště mají po celém ostrově jedinou barvu, a to přirozenou barvu materiálu. Proto je u nich nejenom mnohem menší spotřeba vlněného sukna než kdekoli jinde, nýbrž také jeho výroba je mnohem méně nákladná. Plátno se vyrábí méně pracně a tím je jeho užívání rozšířenější. Ale u plátna hledí se jen na bělostnost, u sukna jen na čistotu; jemnějšímu vlasu nepřikládají nějaké zvláštní hodnoty. Tím se stává, že všude jinde jedinému člověku nestačí čtyři až pět různobarevných vlněných šatů a stejný počet hedvábných, o něco zhýčkanějším lidem ani deset, naproti tomu v Utopii se každý spokojí jediným rouchem, povětšinou na dobu dvou let. Pochopitelně nemá ani důvodu, aby si jich přál více, neboť kdyby je měl, nebyl by nijak chráněnější proti chladu a rovněž by se nezdál ani o chlup nastrojenější.

Poněvadž se tedy všichni věnují praktickým řemeslům a v nich vystačí s menším počtem výrobků, stává se ovšem, že při nadbytku zásob všech tovarů vodí někdy nesmírný zástup lidu na opravu veřejných silnic, jsou-li některé poškozeny opotřebením, velmi často dokonce, protože se nenaskytá potřeba ani takové nějaké práce, veřejnou vyhláškou snižují pracovní dobu. Vůbec jejich úřady netrápí občany zbytečnou prací proti jejich vůli, protože jejich státní zřízení především sleduje ten jediný cíl, aby se stlačením fyzické služebnosti, pokud to připouští veřejný zájem, všem občanům dostávalo co nejvíce času pro svobodné vzdělávání ducha. Neboť v něm spočívá podle jejich přesvědčení životní štěstí.“

„Ale již se zdá záhodným vyložití, jaké jsou vzájemné vztahy mezi občany, jak se lidé mezi sebou stýkají a v jaké podobě je u nich vše rozděleno.

Protože se obec skládá z rodin, začneme tedy s rodinou. Tu povětšinou tvoří lidé zpříznění. Dívky sice, když dospějí, vdávají se a odcházejí do domova svých manželů; avšak synové a potom i vnuci zůstávají v rodině a poslouchají nejstaršího z příbuzných; je-li ten postižen stařeckou slabomyslností, nastupuje na jeho místo muž věkem nejbližší. Aby však obec příliš neprořídla nebo zase nemírně nezbytněla, je stanoveno, že žádná rodina — a je jich v každé obci šest tisíc, nečítaje v to ty, které bydlí na venkově — nesmí mít méně dospělých členů než deset a více než šestnáct (počet nedospělých se totiž nedá předem omezovat). Tato míra se snadno dá zachovat tím, že dospělí lidé z početnějších rodin jsou přepsáním převáděni do rodin méně početných.

Jestliže však někdy počet lidí v celé obci překročí náležitou míru, nahrazují odtud Utopijští nedostatek dorostu v některém jiném ze svých měst.

Přesáhne-li náhodou přírůstek obyvatelstva na celém ostrově stanovenou mez, pak odepíší z každého města příslušný počet občanů a vyšlou je jako osadníky na nejbližší pevninu do kteréhokoli kraje, kde domorodcům zbývá hojně neobdělané půdy. Takovouto osadu zřizují podle svých vlastních zákonů, přiberou však do ní tamní domorodce, chtějí-li s nimi žít společně. Setkají-li se se souhlasem, snadno s nimi splývají v jediné životní společenství s týmiž mravy, a to k dobru obou národů; svou civilisací totiž způsobí, že země, která se předtím zdála skoupá a neúrodná pro jeden národ, stane se bohatě postačující oběma. Odmítají-li domorodci žít podle utopijských zákonů, vyženou je z toho území a sami se o ně rozdělí.

Narazí-li osadníci na branný odpor, utkávají se válkou. Pokládají to totiž za zcela spravedlivý důvod k válce, jestliže některý národ takové půdy sice sám neužívá a vlastní ji jako prázdnou a neobdělanou, avšak nechce dopřát jí užívat a ji vlastnit jiným, kteří se z ní mají podle příkazu přírody žít.

Zmenší-li nějaká pohroma některé z jejich měst tou měrou, že se úbytek nedá nahradit z jiných částí ostrova (má-li být každému městu uchována náležitá míra obyvatelstva), což se prý, pokud paměť sahá, přihodilo jenom dvakrát jako následek řádění moru, doplňují je návratem občanů z osady. Raději totiž dopouštějí, aby zahynuly osady, než aby se zmenšilo některé z měst ostrova.

Ale vraťme se k soužití občanů. Nejstarší člen, jak jsem řekl, stojí v čele rodiny; službou jsou povinny manželky manželům, děti rodičům a všeobecně mladší starším.⁸⁵

Celá obec se dělí ve čtyři stejné části. Ve středu každé čtvrti je tržiště všech předmětů. Sem jsou do jistých domů svázeny plody práce každé rodiny a jednotlivé druhy jsou zvlášť rozděleny po stodolách. Odtud požaduje každý hospodář rodiny, co pro sebe nebo pro své lidi potřebuje, a o cokoli požádá, dostává bez peněz a vůbec zcela bez jakékoli náhrady. Proč by totiž mělo být cokoli odepřeno, když jednak všeho je více než dost, jednak není naprosto obavy, že by někdo chtěl žádat více, než potřebuje? Vždyť si ani nelze myslit, že by někdo žádal o zbytečnosti, když je přece přesvědčen, že mu nikdy nebude nic chybět. Věru chtivým a kořistnickým činí buď strach z nouze, to u všech živých tvorů, nebo, jenom u člověka, pýcha, která si pokládá za slávu předčit ostatní zbytečnou okázalostí. Pro nepravost tohoto druhu není ve zřízení Utopijských vůbec místa.

K tržištím, jež jsem připomněl, přistupují trhy potravinové, na něž se sváží nejenom zelenina, ovoce a chléb, nýbrž kromě toho i ryby a maso. Mají je mimo město na vhodných místech, aby mohli vodním proudem vymýt od ssedlé krve a trusu dobytčata, zabitá a očištěná rukama otroků. Neboť jednak nepřipouštějí, aby si občané navykli řeznickému zabíjení zvířat, protože soudí, že se častější praxí poněmáhle otupuje lidskost, nejvlídnější to cit naší přirozenosti,⁸⁶ jednak nedovolují, aby se do města přinášelo cokoli špi-

⁸⁵ Marginálie: „Tak může odpadnout zahálčivý dav služebníků.“

⁸⁶ Marginálie: „Řezničením jsme se naučili zabíjet i lidi.“

navého a nečistého, jehož rozkladem by se mohl zkazit vzduch a zavléci sem nemoc.

Kromě toho má každá městská čtvrť jakési prostorné společenské síně, postavené ve stejných vzdálenostech od sebe, z nichž každá je opatřena svým jménem. Ty jsou sídlem syfograntů. Ke každé z nich přísluší třicet rodin, s každé strany patnáct, jež sem docházejí se stravovat. Špižirnici každé takové síně se dostávají v určitou hodinu na tržiště; tam sdělí počet svých strážníků a žádají pro ně pokrm.

Ale především se bere zřetel na nemocné, o něž se pečuje ve veřejných špitálech. V obvodu města mají totiž čtyři špitály, v malé vzdálenosti mimo hradby; a to tak rozsáhlé, že by se mohly přirovnati ke stejnému počtu městeček. To ze dvou důvodů: jednak aby se tam vešel jakkoli veliký počet nemocných bez stísnění a tudíž bez nepohodlí, jednak aby ti, kdož jsou postiženi takovou nemocí, jejíž nákaza se plíží od jednoho k druhému, mohli být umístěni poněkud dále stranou od styku s jinými lidmi. Tyto špitály jsou tak zařízeny a vybaveny vším, co může přispět ke zdraví, dále tak laskavým a pečlivým ošetřováním a tak ustavičnou přítomností nejzkušenějších lékařů, že ačkoli tam není nikdo poslán proti své vůli, přece není v celém městě téměř nikoho, aby si v nemoci nepřál raději ležet tam než ve svém domě.

Když dostane špižirník nemocných potřebné potraviny podle lékařského předpisu, potom se vše nejlepší rozdělí mezi jednotlivé společenské síně úměrně podle počtu strážníků v každé z nich. Přednostní zřetel se bere jen na vladaře, biskupa a tranibory, rovněž na vyslance a na všechny cizince, jsou-li jací — bývá jich málo a ještě jen zřídkakdy, ale i pro ně, když jsou přítomni, jsou připraveny určité a plně vybavené domovy.

Do připomenutých společenských síní se schází celá syfograncie k obědu i k večeři ve stanovenou dobu, nadto vždy ohlašovanou zvukem kovové trubky, s výjimkou těch, kteří leží ve špitálech nebo doma. Jinak Utopijští nikomu nezakazují ucházet se na tržišti, jakmile jsou vyřízeny požadavky společenských síní, o potraviny, jež by si odnesl domů. Vědí totiž, že nikdo to jen tak bezdůvodně neučiní, neboť i když není nikomu zakázáno stra-

vovat se doma,⁸⁷ přece nikdo to rád nečiní, protože by se to nepokládalo za čestné a zároveň by bylo pošetilé podstupovat námahu přípravy chatrnějšího oběda, když je možnost jíst skvěle a bohatě v síni tak blízké.

V té společenské síni všechny úkony, spojené s trochu větší špinou nebo námahou, vykonávají otroci; avšak úkol vařit, připravovat pokrmy a konečně vystrojit hostinu připadá jen ženám z každé rodiny, které se v tom ovšem střídají.

Zasedá se u tří nebo více stolů, podle počtu strážníků. Muži mají místo u stěny, ženy na vnější straně, aby mohly, přihodí-li se jim nečekaně něco zlého, což se někdy stává těhotným, bez porušení řady povstat a odebrat se ke kojícím ženám. Ty sedí s kojenci odděleně ve zvláštním večeřadle k tomu určeném, které je vždy vytopeno a opatřeno čistou vodou a rovněž i kolébkami, aby mohly dětátka uložit a podle libosti u ohně rozbalit z povijanů a osvěžit je volností i hrou. Každá žena kojí svého potomečka, ledaže jí v tom zabrání smrt nebo nemoc. Přihodí-li se to, ženy syfograntů rychle hledají kojnou. A není to nesnadné, neboť ženy, které to mohou zastat, nevěnují se žádné službě raději, protože jednak všichni takové milosrdenství provázejí chválou,⁸⁸ jednak dítě, takto odkojené, uznává kojnou za svou matku.

V síni kojících žen sedají všechny děti, které nedosáhly prvního pětiletí. Ostatní nedospělí — mezi ně počítají mládež obojího pohlaví až do let, kdy se může ženit nebo vdávat — buďto posluhují u stolů, anebo, dokud toho pro útlý věk nejsou schopni, přece tu stojí, a to v naprostém tichu. Obojí pojídají to, co jim sedící podávají, a nemají jiné zvláštní doby k jídlu.

Uprostřed prvního stolu — je to místo nejčestnější a lze odtud přehlédnouti celou sešlost, protože ten stůl je umístěn napříč v nejvyšší části jídelny — zasedá syfogrant s manželkou. K nim se připojují dva z nejstarších; sedí totiž u každého stolu vždy čtyři osoby. Leží-li však v obvodu té syfograncie kostel, sedí se syfograntem kněz a jeho manželka tak, aby předsedali. Po obou stranách jsou umístěni mladí, potom zase starci, a takovýmto způsobem

⁸⁷ Marginálie: „Všude se bere zřetel na svobodné rozhodování, aby se nedělo nic, k čemu by kdo byl nucen.“

⁸⁸ Marginálie: „Chválou a úslužností se občané nejlépe povzbuzují k dobrým činům.“

bem jsou po celém domě vrstevníci pohromadě, zároveň však jsou promíseni lidmi opačného stáří. Zařídili to prý tak proto, aby vážnost a ctihodnost starců udržovala na uzdě mladší od nešlechtné zvůle slov i posuňků, protože nic se nemůže u stolu díti ani říkati, aby to uniklo starcům, kteří s každé strany sousedí.

Chody jídel se nepředkládají od prvního místa pořadem, nýbrž nejprve se nosí právě nejlepší pokrmy všem starším na význačných místech; teprve potom se obsluhují rovnoměrně ostatní. Avšak starci podle svého rozhodování udělají kolem sedícím ze svých znamenitých pochutin, jichž by nebylo takové množství, aby mohli býti sdostatek poděleni všichni po celém domě. Tak se jednak starším osobám zachovává povinná úcta, jednak však stejných výhod se dostává všem.)

Každý oběd a večeři zahajují nějakým mravoučným čtením,⁹⁹ ale stručným, aby se nezprotivilo. Nato podnětně přicházejí starší s řečmi počestnými, ne však chmurnými ani nevtipnými. Vůbec se nesnaží dlouhými výklady zaplnovati čas oběda, naopak, rádi si poslechnou také mládež; do té míry ji úmyslně podněcují, aby vyzkoušeli um a nadání jednoho každého, jak se projeví ve svobodném ovzduší hostiny. Obědy bývají kratičké,⁹⁹ večeře bohatější, protože po oněch následuje práce, po těchto spánek a noční odpočinek, o němž se domnívají, že účinně napomáhá zdravému zažívání. Žádné jídlo není bez hudby, rovněž na závěr nikdy nechybí desert. Též zapalují kadidlové vůně, rozprašují voňavky a vůbec podnikají vše možné k vzbuzení příjemné nálady u hodovníků. K této stránce mají trochu až příliš vyvinutý sklon, takže nepokládají za zakázanu rozkoš jakéhokoli druhu, jen když z ní nevyplyne nějaká nepohoda.

Tak se tedy stravují v městě. Na venkově však, protože jsou všichni vzdáleností od sebe příliš rozptýleni, jedí každý ve svém domě. Žádné rodině totiž nechybí zde nic k živobytí, vždyť právě od nich pochází souhrn všeho toho, čímž se živí lidé městští.“

⁹⁹ Marginálie: „To dnes ani mniši nezachovávají.“

⁹⁹ Marginálie: „To je dnes žebrákům proti mysli.“

„Zatouží-li někteří buďto navštívit přátele, bydlící v jiném městě, nebo i jen zhlédnout místo samo, snadno dosáhnou dovolení od svých syfograntů a traniborů, ledaže by se nějaká potřeba stavěla na překážku. Celá skupina současných poutníků je provázena vladařovým listem, v němž se jednak potvrzuje, že bylo dáno svolení k cestování, jednak se předpisuje den návratu. Poskytne se jim povoz se státním otrokem, který má řídit a opatrovat spřežení býků. Obyčejně však cestující, nemají-li mezi sebou ženy, vracejí povoz jako břímě a přítěž. Ačkoli s sebou nic nenesou, přece jim po celé cestě nic nechybí; jsou totiž všude doma. Zdrží-li se v některém místě déle než den, provozuje tam každý své řemeslo a tamní příslušníci téhož cechu se jich ujímají s největší laskavostí.

Jestliže by se někdo o své újmě potuloval mimo své území a byl dopaden bez vladařova písemného povolení, je pokládán za zběha, vrácen a přísně potrestán. Toho, kdo by se o totéž pokusil znovu, stihne otroctví. Je-li někdo puzen touhou potloukat se po venkově, náležejícím jeho obci, a má-li dovolení hospodářovo i souhlas manželčin, nebrání se mu v tom; ale ať přijde venku kamkoli, nedostane nikde jíst dříve, než splní dopolední pracovní úkol, nebo jak mnoho se tam před obědem obvykle dělá. Za takovýchto podmínek může jít kamkoli v území svého města. Bude totiž městu neméně užitečný, než kdyby byl v městě.

Již z toho vidíte, jak se v Utopii nepovoluje nikde zahálet a netrpí žádná záminka k nečinnosti. Není tu vináren, není pivnic, nikde nevěstince, žádná příležitost ke zkáze mravů, žádná místa k ukrývání nebo tajným schůzkám, nýbrž přítomná pohotovost

očí všech lidí činí nezbytným věnovat se buď obvyklé práci nebo jen výjimečně čestné práci.⁹¹

Lidu takového způsobu života se nutně musí dostávat hojnosti všech potřeb, a protože se tento blahobyt rovnoměrně rozděluje na všechny, není divu, že nikdo nemůže být chudásem nebo žebrákem.

V mentiranském⁹² senátu, do kterého, jak jsem již pověděl, vysílají všechna města každoročně po třech zástupcích, vždycky se zjistí, čeho je v kterém městě nadbytek a zase co se kde vydařilo jen skoupěji, a po tomto zjištění ihned přebytek jednoho města nahradí nedostatek druhého. A činí tak zdarma, aniž oplátkou něco dostávají od těch, které obdarovávají, nýbrž za to, co ze svých věcí dají obyvatelům některého města, nic po nich nepožadují, dostávají od jiného města, kterému nijak nepřispěli, zase to, čeho sami mají nedostatek. Tak je celý ostrov jako jedna rodina.

Když mají sami o sebe dostatečně postaráno — a to podle jejich přesvědčení nenastává dříve, dokud nemají všeho na dva roky, z opatrnosti, jaký bude příští rok — pak ze svých přebytků vyváží do jiných krajín velké množství obilí, medu, vlny, lnu, dříví, červců a nachovců k barvení látek, vosku, loje, kůže, nadto i živých zvířat. Z toho ze všeho sedminu věnují darem pro chudé obyvatele oné krajiny, kam vyváží, ostatek tak prodají za přiměřeně mírnou cenu. Z tohoto obchodu si zase přivážejí do vlasti nejenom ono zboží, jehož mají doma nedostatek — není to skoro nic jiného než železo —, nýbrž i mimo to velikou hojnost stříbra a zlata. A poněvadž to tak provozují již dlouhou dobu, nastřádali si všude v tomto směru větší bohatství, než bys byl ochoten věřit. Proto nyní jim pramálo na tom záleží, zda prodávají za hotové či na úvěr, a daleko největší část jmění mají uloženu v dlužních úpisích. Ale při jejich spisování v obvyklé listinné podobě nikdy nedbají záruky jednotlivců,⁹³ nýbrž jen veřejné záruky obecní. Když nadejde den splatnosti, začne cizí město od soukromníků vymáhat

⁹¹ Marginálie: „Ó, svatý stát a hodný, aby ho i křesťané napodobili!“

⁹² *Mentiranus*, mentiranský (zde na jediném místě) znamená zřejmě totéž, co amaurotský. More asi původně chtěl hlavní utopijské město nazvat *Mentirum* (z lat. *mentiri* „lhatí, vymýšletí si“, tedy asi: Smyšlenkov), později se rozhodl pro *Amaurotum*, ale zde změnu neprovedl.

⁹³ Marginálie: „Jak vždycky pamatují na svou pospolitost!“

uvěřené částky, ukládá je do obecní pokladny a užívá úroků z těchto peněz, dokud se o ně Utopijští nehlásí. A ti se ponejvíce nehlásí o ně nikdy, neboť nepokládají za spravedlivé něco, co pro ně vůbec nemá užitečné hodnoty, odnímat těm, kterým to dobře slouží. Jinak se o peníze hlásí teprve tehdy, je-li třeba, aby nějakou jejich část půjčili jinému národu, anebo musejí-li vést válku.

Pro tento jediný případ uchovávají také onen poklad, který mají doma, aby jim byl záštitou pro zahraniční ohrožení, nebo pro náhlé příhody, hlavně z toho důvodu, aby mohli za velmi slušnou mzdu najmouti cizí žoldnéře; ty vystavují nebezpečí raději nežli své spoluobčany, dobře věduce, že sami nepřátelé se velmi často dají koupit za velké peníze a za ně jsou svolní buď ke zradě nebo k otevřenému boji mezi sebou.⁹⁴

Proto uchovávají onen nedocenitelný poklad, ale nikoli jako poklad, nýbrž způsobem, jež se věru stydím vám vypravovati z obavy, že mé řeči nebudete věřit. A tato obava je tím oprávněnější, oč lépe sám o sobě vím, že kdybych to nebyl na vlastní oči viděl, stěžl bych se byl dal pohnout, abych to uvěřil někomu jinému, kdo by to vykládal.⁹⁵ Jest totiž zjev téměř nutný, že posluchači mají tím větší nedůvěru, čím více jsou vypravovaná sdělení vzdálena jejich mravům. Avšak rozváznému posuzovateli snad bude méně nápadné, jestliže při tak silné odlišnosti ostatních jejich zřízení od našich je třeba i u stříbra a zlata vycházet z jejich celkového způsobu hodnocení nežli z našeho. Poněvadž totiž sami neužívají peněz, nýbrž vyhrazují si je jen pro eventuální potřebu, která se právě tak může vyskytnout, jako vůbec nemusí nikdy nastat, není divu, že ke zlatu a ke stříbru, z nichž se vyrábějí peníze, mají jen takový poměr, že si jich u nich nikdo necení více, než odpovídá přirozené povaze těchto kovů. A v tomto směru musí každý uznat, že se tyto kovy ani zdaleka nevyrovnají železu, bez něhož by věru lidé nemohli žít o nic lépe než bez ohně a bez vody, kdežto zlatu a stříbru neudělila příroda žádnou možnost užití, abychom se bez něho snadno neobešli. Teprve lidská pošetilost přisoudila cenu něčemu, co se vyskytá zřídka, kdežto příroda zcela naopak jako nejshovívavější matka umístila na dosah

⁹⁴ Marginálie: „Lépe je odvrátit válku penězi než úskokem, než mnoho dokázat za cenu lidské krve.“

⁹⁵ Marginálie: „Jak dovedně pověděno!“

ruky právě nejlepší dary, jako vzduch, vodu, ba i zemi, zato věci nicotné a nemající přinést žádného prospěchu, uklidila do hloubky co největší.

Proto kdyby se u Utopijských ukládaly tyto kovy do nějaké věže, mohl by se vladař a senát dostat do podezření, jak již bývají lidé pošetile horliví, že chtějí lid nějakým úskokem obelstít a sami z oněch kovů požívat nějaké výhody. Dále, kdyby z nich zpracovatelé kovů nadělali číše a jiné takové tepané předměty a kdyby se pak někdy vyskytla nutnost, zase je roztavit a vynaložit na vojenský žold, soudí, že by se jen neradi loučili s tím, co by si již jednou byli oblíbili. Aby tomu předem zabránili, vymysleli si zvláštní způsob, který je stejně ve shodě s ostatními jejich zařízeními, jako je na míle vzdálen našich, kde se zlato tolik hodnotí a tak pečlivě ukládá, způsob, který je naprosto neuvěřitelný, leda těm, kdož se s ním seznámili na místě. Kdežto totiž jedí a pijí jen z nádobí hliněného nebo skleněného, sice velmi vkusně vyrobeného, ale zcela laciného, ze zlata a ze stříbra dávají zhotovovati, a to nejenom ve společných síních, nýbrž i v soukromých domech šmahem — nočníky a všechny nejspinavější nádoby. Kromě toho z týchž kovů se u nich dělají řetězy a tlusté okovy, kterými spoutávají otroky. Konečně upadli-li u nich někteří v bezectí pro nějaký zločin, s uší takových lidí visí zlaté náušnice, zlaté prsteny objímají jejich prsty, zlatý řetěz se vine kolem šíje, ba i zlatým kruhem je poutána jejich hlava. Tak se starají všemi prostředky o to, aby u nich bylo zlato i stříbro v potupném opovržení. A tím se stává, že kdežto ostatní národy by si tyto kovy daly vyrvatí jen s neměsí snad bolestí než vlastní útroby, u Utopijských, kdyby se někdy vyskytl požadavek vydat je všechny bez rozdílu, není nikoho, kdo by myslil, že utrpěl ztrátu jediného troníku.

Kromě toho sbírají na březích perly, ba i najdou-li náhodou v některých skalách dýmanty a rubíny — úmyslně jich totiž nevyhledávají — vybrušují je a ozdobují jimi malá děťátka. Ta se v prvních letech nejtělejšího mládí takovými cetkami chlubí a pyšní, jakmile však jen trochu odrostou a uvědomí si, že tret toho druhu užívají jenom děti, bez jakéhokoli vybízení rodičů, nýbrž z vlastního smyslu pro stud je odkládají právě tak, jako naše děti, když dospívají, odvrhují ořechy, amulety a loutky.

Jak takovéto zařízení, od ostatních národů zcela rozdílné, má rovněž zcela rozdílný vliv na rozvoj cítění, to jsem si neobjasnil nikdy zřetelněji než při návštěvě vyslanců národa Anemoliů.⁹⁶ Ti se dostavili do Amaurota v době mého tamního pobytu, a poněvadž přicházeli vyjednávat o důležitých záležitostech, shromáždila se tam ještě před jejich příchodem ona trojčlenná poselstva občanů z každého města.

Všichni vyslanci sousedních kmenů, kteří tam někdy dříve přistali a dobře znajíce mravy Utopijských věděli, že u nich nákladný oděv není v nijaké cti, že hedvábný šat je pro posměch a zlato se dokonce pokládá za ostudné, obvykle se dostavovali v ústrojí co nejskromnějším. Ale Anemoliové, protože bydleli poněkud dále a měli s Utopijskými méně styku, když uslyšeli, že na ostrově mají všichni stejný kroj, a to ještě hrubě jednoduchý, byli přesvědčeni, že nemají, čeho neužívali, a sami jsou spíše pyšní než moudří, rozhodli se, že úpravností výstroje budou představovati takřka bohy a že leskem svého nádherného šatu oslní oči ubohých Utopijských. A tak vkročili tři vyslanci se stovkou panošů, všichni v oděvech pestrých barev, namnoze hedvábných, vyslanci sami — doma totiž náleželi ke šlechtě — v hávu zlatém, s velikými zlatými řetězy a náušnicemi, mimo to se zlatými prsteny na ruku a ještě v kloboucích posetých zlatými prýmkami, z nichž zářily perly a drahé kameny, vůbec ozdobeni vším tím, co bylo u Utopijských buď trestem otroků, nebo ostudou lidí bezectných, anebo dětskými tretkami. Stálo za to viděti, jak pyšně zvedali hřebínky, když porovnávali svou výstroj s oděvem Utopijských — jejich lid se totiž nahrnul do ulic. S druhé strany neméně rozkošné bylo pozorovati, jak velice se zklamali v své naději a v očekávání a jak daleko se octli od té úcty, již chtěli dosáhnouti. Vždyť očím Utopijských — všech, s výjimkou jen několika jednotlivců, kteří z nějakého vhodného důvodu již dříve navštívili cizí národy — zdála se celá ta skvělá nádhera ostudnou a uctivě pozdravující právě nejnižší sluhy jako pány, nechali vyslance samy přejíti vůbec bez jakéhokoli projevu úcty, protože je podle zlatých řetězů pokládali za otroky. Ba byl bys mohl také spatřiti, jak děti, které již odhodily drahé kameny a perly, nyní, když je spatřily připevněné

⁹⁶ Anemoliů, jméno smyšleného národa, jehož název utvořen podle řec. *anemólios* 'větrný, prázdň', tedy asi: Větrovští.

na kloboucích vyslanců, šouchaly matku do boku a volaly k ní: „Hle, máti, takový veliký klacek a dosud má perly a kamínky, jako kdyby byl ještě chlapeček!“⁹⁷ Ale matka, i ona docela vážně: „Mlč, chlapče,“ pravila, „je to, tuším, některý šašek pánů vyslanců.“ Jiní zase haněli ty zlaté řetězy; nejsou prý vůbec k potřebě, protože jsou tak tenké, že by je otrok snadno rozlomil, a tak volně, že kdyby se mu zachtělo, mohl by je setrástí a kamkoli utéci svobodně a volně.

Když se tam však vyslanci již dva tři dny pozdrželi a když shledali, že je tam taková spousta zlata v naprosté nevážnosti a v nemějším opovrzení, nežli jaké se u nich těší účtě, kromě toho, že na řetězy a pouta jediného uprchlého otroka bylo sneseno více zlata a stříbra, než zač stála celá výstroj jich tři, zastyděli se a se schlíplými křídly odložili všechnu tu strojenost, kterou se tak povýšeně vyšňorili. Hlavně však tak učinili, když důvěrnějšími hovery s Utopijskými poznali jejich mravy a názory.

Ti se totiž podivují, že vůbec může být na světě někdo, kdo by měl potěšení z pochybného⁹⁸ lesku nepatrného trpytivého kaménku, když přece může hledět na nějakou hvězdu a konečně na samo slunce, nebo že je někdo tak šílený a sám si připadá vznešenějším pro jemnější vlas sukna, když tu vlnu, ať sebejemnější, nosila předtím ovce a přece nebyla po tu dobu ničím jiným než ovci.

Rovněž se podivují, že zlato, svou přirozenou podstatou tak neužitečné, je nyní u všech národů tak vysoce ceněno, že člověk sám, jimž a pro něhož obdrželo takovou hodnotu, má mnohem menší cenu než samo zlato, ba dokonce že kterýkoli tupec, který nemá více vtipu nežli pařez a který je právě tak ničemný jako hloupý, přece má v svých službách mnoho mužů moudrých i řádných jenom proto, že se mu dostalo veliké hromady zlatáků.⁹⁹ Jestliže u takového člověka osud nebo nějaký zvrát zákonů, jenž sám neméně než osud zamíchává postavením a z nejvyššího činí nejnižším, pána promění v nejopovrženějšího darmošlapa z celé jeho želeď, dojde ovšem zanedlouho k tomu, že takový člověk nastoupí do služby u svého sluhu jako přívěsek a přídavek peněz.

⁹⁷ Marginálie (řecky): „Jak dovedně pověděno!“

⁹⁸ Marginálie: „Pochybného napsal proto, že šlo o padělané drahé kameny, anebo 'pochybným' myslil něco nepatrného a skoupého.“

⁹⁹ Marginálie: „Jak pravdivě a jasně řečeno!“

Ze všeho však nejvíce se podivují, zároveň s opovržením, šílenosti těch lidí, kteří oněm boháčům, jimž nejsou ani nic dlužní ani ničím povinováni, jenom z toho důvodu, že jsou bohatí, prokazují pocty bezmála božské,¹⁰⁰ a kteří tak činí, ačkoli dobře vědí, jak jsou oni skrbliví a lakotní, takže mohou míti za více než jisté, že k nim za jejich života z tak ohromné hromady peněz nikdy nepříjde ani jediný penízek.

Takové i podobné názory si osvojili Utopijští dílem z výchovy, byvše vychováni ve státě, jehož zřízení jsou co nejvíce vzdálena pošetilostí toho druhu, dílem z theoretického vzdělání. Neboť ačkoliv je v každém městě jenom malý počet těch, kteří jsouce zproštěni ostatních prací, jsou určeni jen pro studium, totiž ti, u kterých od dětství postihli výborné vlohy, znamenité nadání a příznivý sklon k svobodným uměním, přece se všem dětem dostává školního vzdělání a dobrá část národa, muži i ženy, po celý život v oněch hodinách, kdy jsou, jak jsme připomněli, prosti pracovních povinností, věnují se dalšímu vzdělání.

Jednotlivým naukám se učí v mateřtině. Ta je totiž stejně bohatá slovní zásobou jako příjemná na poslech, a není jazyka, který by byl věrnějším tlumočnickem lidského myšlení. Po celé velké ploše ostrova je jazyk všude týž, nehledíme-li k tomu, že má všude své kazy, v různých místech různé.

Ze všech těch filosofů, jejichž jména jsou slavná v té části světa, která je nám známa, nepoznali do mého příchodu nikoho ani z doslechu. A přece v hudbě, logice, aritmetice a geometrii vynalezli skoro totéž, co oni naši staří učenci. Avšak jako se vyrovnají starým učencům téměř ve všem, tak zase zholá se nemohou srovnávat, pokud jde o nálezy nedávných logiků.¹⁰¹ Vždyť nevynalezli ani jediného z oněch pravidel, jež byla převrtipně vymyšlena o restrikcích, amplifikacích a supposicích a jimž se v elementárním vyučování logiky u nás všude učí žáci.¹⁰² Dále tolik k tomu chybí, aby stačili vypátrati „druhé intence“, že nikdo z nich ne-

¹⁰⁰ Marginálie: „Oč rozumnější jsou Utopijští než lid křesťanský!“

¹⁰¹ Marginálie: „Zde je zřejmě ukryt výsměch.“

¹⁰² Jinde (v dopise Dorpiovi) se vyslovil More ironicky, že učebnice tak řečená Malá logika (*Parva Logica*) má své jméno proto, že v ní je málo logiky (*parum Logices*).

dokázal spatřiti ani „člověka o sobě“ neboli „člověka vůbec“ s jeho rozsahem, jak víte, kolosálním a převyšujícím každého obra, přesto, že jsme jim ho přímo prstem ukazovali.¹⁰³

Zato o oběhu hvězd a těles nebeských mají velmi dobré vědomosti. Ba umně vynalezli i přístroje rozmanitých podob, jimiž velice přesně zachytili pohyby a polohy Slunce, Měsíce i ostatních souhvězdí, jež lze spatřit na jejich horizontu. Avšak o přátelstvích a svárech oběžnic a vůbec o celé oné šalbě, kterak prorokovat budoucnost z hvězd, se jim ani nezdá.¹⁰⁴ Deště, větry a ostatní změny počasí dovedou předvídati podle jistých příznaků, jež mají dlouhou praxi odpozorovány. Ale o příčinách všech těchto zjevů, o přílivu a odlivu i o slanosti mořské vody a vůbec o vzniku a povaze nebe i světa vykládají zčásti totéž, co naši staří filosofové, zčásti, jako jsou oni mezi sebou v rozepři, tak i tito, tím, že uvádějí nové důvody zjevů, od oněch ode všech se odlišují svými názory a přece se mezi sebou vůbec nedovedou shodnouti.

V onom oboru filosofie, který pojednává o mravech,¹⁰⁵ probírají se u nich tytéž otázky jako u nás: táží se, jaká jsou dobra duševní, tělesná i mimotná; dále zda jméno „dobra“ přísluší všem těmto či výhradně duševním darům; vedou rozpravy o ctnosti a rozkoši. Ale ze všech prvních a základních sporů je o to, v čem, zda v jediném či ve více věcech spočívá lidské štěstí. V tomto problému jsou, jak se zdá, více než je spravedlivě, nakloněni na stranu, která je stoupenkyní rozkoše, již vymezují buď celé lidské štěstí nebo aspoň hlavní jeho část. Ba — a to bude ještě větší podiv — i od náboženství, které je vážné, přísné, takřka chmurné a stroze chladné, požadují, aby přispívalo k podpoře tohoto tak choulstivého názoru. Nikdy totiž nerokují o štěstí, aby s racionální filosofií nespojovali některé principy vzaté z náboženství, a soudí, že bez nich je rozum sám o sobě kusý a nedostačující k vypátrání pravého štěstí.

Ty principy jsou takovéto: duše lidská je nesmrtelná¹⁰⁶ a dobrodiním Božím zrozená ke štěstí; našim ctnostem a dobrým činům

¹⁰³ Patrný výsměch abstraktním subtilnostem scholastické logiky.

¹⁰⁴ Marginálie: „Ale u křesťanů to dnes vládne (šleh proti rozšířenosti soudobé astrologie).“

¹⁰⁵ More tu užívá ciceronovského opisu pojmu „ethika“.

¹⁰⁶ Marginálie: „Nesmrtelnost duší, o níž dnes pochybují i mnozí křesťané.“

jsou po skončení vezdejšího života určeny odměny, mrzkostem tresty. Třebaže jsou tato tvrzení vzata z oboru náboženství, přece myslí Utopijští, že lze rozumovou cestou dospět k nutnosti uvěřit v ně a přiznat jejich platnost. Bez jakéhokoli váhání se vyslovují v ten smysl, že kdyby byly ony zásady odklizeny, nikdo by nebyl tak pošetilý, aby nemyslel, že se smí všemi dovolenými i nedovolenými prostředky hnáti za rozkoši, jen když dá pozor, aby menší rozkoš nestála v cestě větší, a když nebude vyhledávat takovou, za kterou je vzájemnou oplátkou bolest.

Jít za drsnou a chmurnou ctností i chtít nejenom odehnat od sebe všechnu půvabnost života, nýbrž i dobrovolně trpět bolest, od níž bys nemohl očekávat žádného užítka — jakýpak totiž může býti z toho užitek, jestliže po smrti nedojdeš ničeho, když tento život prožiješ vesměs nepůvabně, to jest uboze? — to pokládají za vrchol pošetilosti.

Ovšem nemyslí Utopijští, že v každé rozkoši spočívá štěstí, nýbrž jen v rozkoši dobré a počestné. K ní je totiž podle jejich přesvědčení jakožto k nejvyššímu dobru pužena naše přirozenost samou ctností, v níž stoupeneci opačného názoru¹⁰⁷ shledávají výhradně podstatu štěstí. Utopijští totiž vymezují ctnost takto: žít podle přírody — k tomu nás totiž určil Bůh; ale jít za takovým vedením přírody, které vesměs ve vyhledávání a odmítání věcí poslouchá rozumu. Dále rozum podněcuje lidi ze všeho především k lásce a úctě vůči božské velebnosti, již vděčíme i za to, že jsme, i že můžeme být účastni štěstí; za druhé nás napomíná a povzbuzuje rozum, abychom vedli život, pokud lze, co nejméně strastný a co nejradostnější a abychom ve jménu společenství stejné přirozenosti dopomáhali všem ostatním k dosažení téhož cíle. Nikdy totiž nebyl nikdo tak chmurným a strohým nohsledem ctnosti a nenávisťným odpůrcem rozkoše, ukládaje ti námahy, bdění a strádání, aby ti zároveň nepřikazoval ze všech sil zmírňovati bídu a škody druhých a aby ve jménu lidskosti nepokládal za hodné chvály, je-li člověk člověku záchranou a útěchou.

Jestliže je v nejvyšším stupni lidské — a nad lidskost není ctností pro člověka příznačnější — mírnit potíže druhých a odklizením smutku vracet život příjemnosti, to jest rozkoši, proč by přirozenost nepobízela jednoho každého, aby i sám sobě proka-

¹⁰⁷ Marginálie: „Toto podle stoiků.“

zoval totéž?¹⁰⁸ Neboť buďto příjemný život, to jest naplněný rozkošemi, je špatný — v tom případě nejenom nesmíš k němu nikomu dopomáhati, nýbrž musíš jej všem ze všech sil odnímati jakožto život škodlivý a smrtonosný; anebo jestliže nejenom smíš, nýbrž přímo jsi povinen jiným jej připravovat jakožto život dobrý, proč ne v první řadě sobě samému, když je slušno, abys k sobě byl neméně vřelý než k jiným? Táž příroda totiž, která tě vybízí, abys byl dobrý k jiným, nenařizuje přece zase tobě, abys byl vůči sobě ukrutný a nelaskavý.

Tedy sama příroda nám předpisuje život příjemný, říkají Utopijští, to jest rozkoš, jakožto konečný cíl všeho lidského počínání, a život podle jejích předpisů ztotožňují s ctností. Když však příroda vybízí lidi, aby se navzájem podporovali ve snaze o dosažení veselejšího života — a zajisté tak činí právem, protože nikdo není tak povýšen nad obecný osud lidského pokolení, aby byl výlučným předmětem péče přírody, která všem přeje stejně, jimž udělila společnou účast na témž tvaru — zároveň ti zajisté přikazuje znovu a znovu se mít na pozoru, abys nesloužil svým výhodám tak, že bys jiným připravoval nevýhody. Proto soudí, že je třeba zachovávat nejenom smlouvy, uzavřené mezi soukromníky, nýbrž i státní zákony, které buď spravedlivě vyhlásil dobrý vladař anebo obecným souhlasem schválil lid, neomezený ani samovládou ani lstí v rozdělení životních výhod, to jest látky k rozkoši. Bez úhony těchto zákonů hledět si vlastního prospěchu, pokládá se za rozvážné, hledět si obecného prospěchu za vlastenecké. Avšak chtít jinému urvat rozkoš, jen když dosáhneš své, to je vskutku bezprávi.

Naproti tomu sám si odeprít něco, abys to přidal jiným, to je teprve vlastní úkol lidskosti a dobrotivosti. Ostatně takovéto počínání nikdy neodnímá tolik výhod, kolik jich vrací. Neboť jednak získává náhradu vzájemností dobrodini, jednak samo vědomí dobrého skutku a vzpomínka na lásku a vděčnost těch, jimž dobrodini prokážeš, přináší více duševní rozkoše, než by obsahovala ona tělesná rozkoš, které ses zřekl.

¹⁰⁸ Marginálie: „Avšak nyní si někteří přivolávají bolesti, jako by v nich spočívala nábožnost, ač mají být spíše snášeny, postihnou-li někoho na cestě k vykonání zbožnosti, anebo přihodí-li se z nezbytnosti přírody.“

Konečně — a o tom snadno přesvědčí náboženství duši, která ochotně souhlasí — za krátkou a nepatrnou rozkoš poskytne náhradou Bůh radost nesmírnou a nikdy nehynoucí.

A tak bedlivě probavše a uváživše celou věc, tímto způsobem soudí, že všechny naše činy a mezi nimi i ctnosti samy směřují nakonec, jakožto k svému cíli, k rozkoši a ke štěstí.

Rozkoši nazývají každý tělesný neb duševní pohyb nebo stav, v němž je radostno setrvávat za vedení přírody. Vůdčí úlohu přírody nepřidávají do výměru bezdůvodně. Neboť jako nejenom smysly, nýbrž i správný rozum vyhledává vše, co je přirozeně příjemné, k čemu se nesměruje bezprávím, pro co se neztrácí nic jiného ještě příjemnějšího a po čem nenásleduje trud, tak zase o všech sladkostech, které si proti přirozenosti vymýšlejí lidé zhoľa nicotným souhlasem, jako by na nich bylo, aby směli zaměňovat právě tak věci jako i jejich názvy, o tom o všem prohlašují, že to nejenom nijak nepřispívá ke štěstí, nýbrž dokonce i neobyčejně škodí, a to zvláště tím, že takové mylné představy u těch, u nichž se usadily, předem veskrze zabírají celého ducha nesprávným ponětím o rozkoši a nedovolují, aby tu bylo kousek místa pro potěšení pravá a neporušená.

Je totiž přemnoho toho, co sice v své přirozené povaze nemá vůbec nijakého půvabu, ba většinou naopak velmi mnoho trpkosti, co je však zvráceným lákadlem neušlechtilých vášní nejenom pokládáno za vrcholné rozkoše, nýbrž i počítáno k předním důvodům, proč žít.

Mezi stoupence takové nepravé rozkoše řadí i ty, které jsem již dříve připomněl, kteří si totiž sami sobě připadají tím lepšími, čím lepší mají kabát. Ale takoví lidé se dopouštějí v jediné věci hned dvou omylů. Neboť chybují i tím, že svůj kabát pokládají za lepší, i tím, že také sebe samy. Vždyť hledíme-li k praktické hodnotě šatu, pročpak by mělo mít sukno s jemnějším vlasem přednost před hrubším? Ale oni lidé, jako by vynikali přirozenou, nikoli smyšlenou kvalitou, čepýři své hřebínky, věří, že i jim proto nemálo přibývá na ceně; proto jakoby plným právem vymáhají pro uhlazenější kabát poctu, v jakou by se neodvážili doufat, kdyby byli oděni chatrněji, a durdí se, přejde-li je někdo bez povšimnutí.

A což sklízet prázdné a zhola neprospěšné pocty, není-li i to příznakem téže nevědomosti? Vždyť jakou pak to přináší přirozenou a opravdovou rozkoš, obnažuje-li druhý před tebou hlavu nebo pokleká na kolena? Vyléčí to snad bolest v *tvých* kolenou? Nebo uleví to třesnutí *tvé* hlavy? V této vymyšlené představě nepravé rozkoše si libují a lichotí, že se jim poštětilo narodit se z takových předků, jichž dlouhá řada byla pokládána za bohaté statkáře — šlechta totiž nyní není nic jiného — a sami sobě nepřipadají ani o chlup méně urozenými, i když jim z těch statků předkové nic nezanechali, anebo když sami dědictví promrhali.

K nim počítají také ty, kteří mají zálibu v drahých kamenech a kamencích, jak jsem již připomněl, a kteří si připadají, jako by se nějak stali bohy, získají-li někdy nějaký znamenitý kámen, obzvláště je-li toho druhu, který je v příslušném čase u příslušných lidí nejvíce ceněn — nejsou totiž u všech lidí a v každé době oceňovány tytéž druhy.¹⁰⁹ A kupují jen kameny holé, nezapuštěné do zlata, a to ještě jen tehdy, složí-li prodávající přísahu i záruku, že je kámen pravý — tak jsou starostliví, aby jejich zrak neošálil padělaný místo pravého. Budeš-li se ty naň dívat, proč bys měl méně potěšení z kamene umělého, kterého tvé oko od pravého nerozezná? Ostatně mají mít, věru, pro tebe oba dva stejnou hodnotu, právě tak jako pro slepce!

A dále. Cožpak ti, kteří hlídají nadbytečné bohatství tak, že nemají potěšení z užítku své hromádky, nýbrž z pouhého pohledu na ni, pocítují rozkoš opravdovou, či spíše se dávají jen šáliti rozkoší klamnou? Anebo zase ti, kteří z opačné zřůdnosti ukrývají zlato, kterého nikdy neužijí, ba snad ani již nikdy neuvidí, a kteří ve strachu, aby o ně nepřišli, již o ně přicházejí? Vždyť je to snad něco jiného než ztráta, odnímat něco z užívání svého i bezmála všeho lidstva a vracet to zemi? A přece takový člověk, jako by již ukrytím pokladu nabyl duševního klidu, radostí křepčí. Kdyby mu ho však někdo ukradl a on za deset let zemřel, aniž se o krádeži dozvěděl, co na tom záleželo, zda byl poklad ukraden či uschován v onom desetiletí, o které přežil krádež peněz?¹¹⁰ Zajisté v obou případech se mu vrátilo stejně málo užítku.

¹⁰⁹ Marginálie: „Lidské mínění dodává nebo odnímá cenu drahým kamenům.“

¹¹⁰ Marginálie: „Podivuhodně a velmi případně vymyšleno!“

K takovým, tak pošetilým radostem rádí Utopijští také hráče v kostky, o jejichž bláznovství vědí jen z doslechu, nikoli z vlastní zkušenosti, mimo to také lovce zvěře a ptáčnický. Neboť jaká je v tom rozkoš, říkají, vrhati kostky na hrací desku, když jsi to učinil již tolikrát, že i kdyby v tom byla nějaká rozkoš, mohlo by příliš častým opakováním vzniknout znechucení?

Anebo jaký může být půvab a ne spíše omrzlost, poslouchat, jak štěkají a vyjí psi? Anebo je v tom nějaký zvýšený pocit rozkoše, honí-li zajíce pes, než když pes psa? Vždyť je-li to běh, co tě baví, jde o totéž v obou případech: běží se tam i zde. Pakli tě však zaujala naděje na krev a dychtivě čekáš, jak bude před tvýma očima oběť rozsápána, mělo by to spíše vzbudit útrpný soucit, dívat se na to, jak je zajíček roztrhán od psa, slabý od silnějšího, utíkavec a bázlivec od divocha, konečně nevinný tvor od krutého!

A tak Utopijští všechno takovéto lovení zvěře, jakožto věc nehodnou svobodných občanů,¹¹¹ vyhradili řezníkům, a řezničinu u nich vykonávají, jak jsme již svrchu řekli, jenom otroci. Pokládají totiž lov za nejnižší součást řezničiny; ostatní její části jsou užitečnější i počestnější, protože mnohem více ochraňují zvířata a zabíjejí je toliko z nutnosti, kdežto lovec vyhledává jenom rozkoš ze zabíjení a rozsápávání ubohého zvířátka. A o takovéto choutce, dívat se na smrt, i když jde jen o zvěř, soudí, že buď pramení z citu ukrutného srdce, anebo že vytrvalým opakováním tak divoké rozkoše nakonec vyústí v ukrutnost povahy.

Tedy o těchto a všech takových zálibách — je jich totiž nesmírně mnoho —, ačkoli je lidé obecně pokládají za rozkoše, soudí Utopijští naopak, že s pravou rozkoší nemají nic co činiti, ježto od přirozenosti v nich není nic půvabného. Pro to ještě, že obecně takové záliby příjemně vzrušují smysly — a v tom se shledává činnost rozkoše —, nijak nejsou ochotni ustoupiti od svého přesvědčení. Pravou příčinou totiž není přirozená povaha věci samé, nýbrž zvrácený lidský návyk, a jeho pochybenou zásluhou se stává, že si lidé oblibují věci trpké místo sladkých, právě tak, jako těhotné ženy pokládají svou pokaženou chuť smůlu a lůj za sladší nežli med. A přece ničím úsudkem, ať již zkažený chorobou nebo zlovykem,

¹¹¹ Marginálie: „Ale dnes je toto umění ozdobou dvořanů!“

nemůže změnit přirozenou podstatu věcí. A platí-li to o všem jiném, platí to i o rozkoši.

Mezi těmi rozkošemi, které uznávají za pravé, rozlišují rozmanité druhy: jedny přičítají duši, druhé tělu.

Duši přiznávají rozum a ono sladké potěšení, které se rodí z pozorování pravdy. K tomu přidávají půvabnost vzpomínky na život dobře prožitý a nepochybnou naději v budoucí dobro.

Tělesnou rozkoš dělí ve dva druhy.

První z nich je ta, která naplňuje smysly zřetelnou příjemností. To se děje jednak obnovováním těch látek, které strávil žár nám vrozený — taková rozkoš je působena jídlem a pitím —, jednak tím, že z těla odcházejí látky, kterými překypuje — rozkoš tohoto druhu vzniká, jestliže se očisťují útroby od kalu, jestliže se plodí děti nebo jestliže se svrbění některé části těla zmírňuje třením nebo drbáním. Někdy však vzniká rozkoš, aniž se našim údům vrací to, čeho postrádají, nebo odnímá to, co jim v nadbytku překáží, rozkoš však, která přece naše smysly jakousi skrytou silou, ale přitom význačným hnutím šimrá, jim lichotí a na sebe upozorňuje. Taková rozkoš vzniká z hudby.

Druhý druh tělesné rozkoše spočívá podle jejich názoru v klidném a vyrovnaném stavu tělesném. Míni tím zajisté pocit zdraví u každého jednotlivce, nerušeného žádným zlem. Takovýto pocit zdraví, neohrožuje-li jej nijaká bolest, je sám o sobě příjemný, i když není uváděn do pohybu žádnou rozkoší přibranou z vnějšku. Třebaže je totiž méně nápadný a méně znatelný, nežli ona vzdutá chtivost jídla a pití, nicméně jej přece prohlašují mnozí za největší rozkoš. Té přiznávají téměř všichni Utopijští velikost i povahu takřka základu všech ostatních, protože ona jediná vytváří mírnou a žádoucí životní pohodu, a kdyby byla odklizena, nebylo by tu vůbec nikde místa pro žádnou rozkoš jinou. Být však jenom bez bolesti, aniž je přítomen pocit zdraví, to nazývají ztrnulostí, nikoli rozkoší.

Již dávno bylo u nich zavrženo učení těch, kteří stálý a klidný pocit zdraví — i tato otázka byla tam totiž důkladně rozbírána — odmítali uznávat za rozkoš proto, že prý jeho přítomnost může být vycitována jenom z nějakého vnějšího popudu. Ale naproti tomu se nyní téměř všichni shodují v tom, že v pocitu zdraví je rozkoš

prvého řádu. Vždyť, odůvodňují, je-li v nemoci bolest, která je právě tak nesmiřitelnou nepřítelkyní rozkoše, jako je nemoc proti-
chůdkyní zdraví, proč by zase naopak neměla být v klidu zdraví rozkoš? Soudí, že přitom vůbec nezáleží na tom, zda nemoc je bolest, či zda bolest je obsažena v nemoci — ať tak či onak, vyřídí se tím pramálo. Vždyť ať již pocit zdraví je rozkoš, či jen nezbytně vytváří rozkoš, jako se žár rodí z ohně, nepochybným výsledkem v obou případech je, že lidem, kteří mají pevný pocit zdraví, nemůže chybět rozkoš. Kromě toho dokládají: když se živíme, co je to jiného, než že zdraví, které se začínalo oslabovati, svádí boj s hladem, berouc si za spolubojovníka pokrm? A když se tu ponehlahu vzmáhá onen postup k obvyklé svěžesti, dává podnět ke vzniku rozkoše, již se tolik osvěžujeme. Raduje-li se tedy zdraví při takovém utkání, nebude se snad veseliti po dosažení vítězství? Či po skončeném šťastném dosažení původní síly, o něž mu v celém tom utkání výhradně šlo, hned ustne a nebude se hlásit k svým dobrům a je přijímat s otevřenou náručí? Co se pak týče onoho tvrzení, že pocit zdraví není znatelný, to pokládají za naprosto nepravdivé. Kterýpak člověk v bdělém stavu necítí, že je zdrav? Leda ten, kdo zdrav není. Nebo kohopak svírá taková ztrnulost nebo ospalost, aby nepřiznal, že mu je pocit zdraví příjemný a potěšlivý? A co jiného je potěšení, nežli jiné jméno rozkoše?

Na předním místě vyhledávají Utopijští rozkoše duševní. Je pokládají totiž za hlavní a první ze všech. Největší jejich část, jak soudí, pochází od vykonávání ctností a od vlastního vědomí, že žijeme dobře. Z oněch rozkoší, ke kterým dává podnět tělo, kladou nejvýše pocit zdraví. Příjemný pocit z jídla a pití, jakož i veškeré potěšení, které má stejné odůvodnění, jsou sice podle jejich soudu žádoucí, ale jen kvůli zdraví. Nejsou totiž příjemné samy o sobě, nýbrž jen pokud vzdorují tajně se plížící nemoci. Proto jako má moudrý člověk raději prosbami odvracet nemoci než si přát léku, a spíše zahánět bolesti než přibírat tíšící prostředky, tak bude pro něho lépe také nepotřebovat tohoto druhu rozkoší, nežli se jimi utišovat. Pokládá-li se někdo za blaženého pro takovéto rozkoše, musí nezbytně přiznat, že bude teprve tehdy nejšťastnější, dostane-li se mu takového života, aby jej mohl strávit v trvalém hladu a jedení, žízní a pití, svrbění a tření i drbání. Kdo by však neviděl, že by to byl život nejen hnusný, ale i ubohý? Tyto rozkoše jsou

zajisté ze všech na nejnižším stupni jakožto nejnečistší. Nikdy se totiž nedostavují, aniž jsou doprovázeny protikladnými bolestmi. S rozkoší z jedení je nerozlučně spojen hlad, a to ještě za podmínek nedosti rovných. Bolest je totiž prudší i delší, neboť se rodí ještě před rozkoší a uhasíná teprve zároveň se zmiráním rozkoše.

Proto nepřikládají Utopijští takovýmto rozkoším veliké ceny, s výjimkou těch, jež si vyžaduje nutnost. Ale i z nich se těší a vděčně uznávají shovívavost matky přírody, která dokonce velmi lichotivou půvabností láká k tomu, co je třeba tak vytrvale činit v zájmu nutnosti. Vždyť jak chmurný by to byl život, kdybychom i tyto chorobné stavy hladu a žízně musili zahánět jedy a trpkými léky tak, jako ostatní neduhy, které nás navštěvují vzácněji!

Zato rádi si váží krásy, síly a čilosti jakožto vlastních a příjemných darů přírody. Ba i ty rozkoše, které k nám pronikají ušima, očima a nozdrami, a jež příroda udělila člověku jako vlastní a obzvláštní přednosti — žádný jiný totiž druh živočichů ani nevzhlíží na řád a krásu světa ani nevnímá půvab vůní, leda k rozpoznání potravy, ani nerozeznává harmonických a disharmonických intervalů zvukových —, i tyto rozkoše, opakuji, vyhledávají jakožto příjemné koření života.

Při všech si však ukládají to omezení, aby menší rozkoš nebránila větší a aby se nikdy z rozkoše nerodila bolest, což podle jejich názoru nezbytně nastává, jde-li o rozkoš nepočestnou.

Naproti tomu zcela odmítají opovrhovat půvabem krásy, neudržovat tělesnou sílu, měnit čilost v lenivost, vyčerpávat tělo posty, dopouštět se křivdy na zdraví a zamítat ostatní lichotivé dary přírody — výjimku připouštějí jenom, nedbá-li někdo těchto svých výhod tehdy, když se horlivěji stará o výhody jiných nebo celého státu a může za tu námahu odplatou očekávat větší rozkoš od Boha —, dále pak k ničimu prospěchu se umrtvovat pro prázdný stín ctnosti, anebo aby kdo mohl méně obtížně snášeti pohromy, které se po případě vůbec nedostaví. Toto vše pokládají za nejvyšší zpozdilost a za známku ducha jak k sobě samému ukrutného, tak vysoce nevďěčného k přírodě, jejichž všech dobrodiní se takový člověk vzdává, jakoby jí nechtěl být za nic povinován.¹¹²

¹¹² Marginálie: „I tohoto je třeba bedlivě si povšimnouti.“

Takový je jejich názor o ctnosti a o rozkoši. Nad něj nelze prý podle jejich mínění vypátrat lidským rozumem názor pravdivější, ledaže by člověku vnučko něco posvátnějšího náboženství seslané s nebes. Zda v tom soudí správně či nikoli, nemůžeme rozbírat pro krátkost času, a také toho není třeba, protože jsme na sebe vzali za úkol popsat jejich zřízení, nikoli ho hájit.

Ale ať je to s jejich zásadami jakkoli, o tom jsem zajisté pevně přesvědčen, že nikde není ani národa znamenitějšího, ani státu šťastnějšího.

Tělesně jsou Utopijští čilí i svěží a mají více sil, než by napovídala jejich postava, byť nikoli neurostlá. Ačkoli nemají půdu všude úrodnou ani povětří příliš zdravé, obrňují se proti povětrnosti umírněnou stravou a o půdu pečují svou přičinlivostí tou měrou, že nikde na světě není hojnější výtěžek plodin i živočišstva, ani nemají nikde lidé těla životnější a podrobená menšímu počtu chorob.

A tak tam můžeš spatřit, jak jsou nejenom bedlivě obstarány práce, které obecně dělají rolníci, aby svou dovedností a pílí přispěli půdě od přírody poněkud skoupé, nýbrž i jak rukama lidu je tuhle dokořán vykácen les, onde zase nově vysázen. V té věci se u nich přihlíželo nikoli k hojnosti, nýbrž i k dopravním zřetelům, aby bylo dříví co možná blízko buď u moře, nebo u řek, nebo u samých měst; neboť s menší námahou přivážejí po souši do větší vzdálenosti plodiny, než by tak činili s dřívím.

Lidé jsou vlídní, vtipní, přičinliví; rádi mají volno, dostatečně snášejí tělesné námahy, je-li jich třeba, ale jinak nijak jich nevyhledávají; v duchovném studiu neznají únavy. Když se od nás něco dozvěděli o řeckém krásném i naukovém písemnictví¹¹³ — z latinského nebylo kromě dějepisných a básnických prací nic, co by snad větší měrou schvalovali —, vymohli si s neobyčejným zájmem, aby se s ním směli v našem překladu seznámit. Začali jsme jim předčítati, zprvu spíše jen proto, aby se nezdálo, že odmítáme takovou námahu, než že bychom byli doufali v nějaký užitek z toho. Jakmile jsme však maličko pokročili, způsobila jejich přičinlivost, že jsme hned v duchu předem ocenili, že naše snaha nebude vynaložena nadarmo. Začali totiž s takovou lehkostí napo-

¹¹³ Marginálie: „Užitečnost jazyka řeckého.“

dobovat tvar písmen, tak pohotově vyslovovat celá slova, tak rychle si je osvojovat pamětí a tak věrně je překládat, že nám to připadalo jako zázrak. Ovšem většinou tu šlo o vzdělance nejvybranějšího nadání a zralého věku, kteří byli nejen sami od sebe rozncení touhou po tomto učení, nýbrž nadto byl jim ten úkol přímo přikázán usnesením senátu.¹¹⁴ A tak si za necelá tři léta osvojili plnou znalost řeckého slovníku a mohli číst dobré autory zcela hladce, ledaže se zaráželi nad místy již v textu porušenými.

Do řečtiny pronikli, jak se dohaduji, také proto zvláště snadno, že jim je značně příbuzná. Vyslovuji totiž domněnku, že národ Utopijských vzal svůj původ od Řeků, protože jejich řeč, jinak takřka perská, uchovává některé stopy řečtiny ve jménech měst a názvech úradů.

Při své čtvrté cestě do Utopie naložil jsem na loď místo zboží pořádný náklad knih, protože jsem byl pevně rozhodnut, že se odtamtud nevrátím spíše nikdy než brzo. A tak ode mne mají Utopijští skoro všechna díla Platonova, čtená Aristotelova, rovněž Theofrastovo dílo O rostlinách, pohříchu na četných místech porušené — když jsme se totiž plavili, padla kniha, poněkud méně dbale uložená, do rukou ocasaté opici a ta z ní v bujnosti a hravosti tu a tam vyrvala a roztrhala několik listů. Z mluvnických spisovatelů je u nich zastoupen jenom Laskaris.¹¹⁵ Theodora¹¹⁶ jsem totiž s sebou nepřivezl, ani žádný slovník kromě Hesychiova a Dioskoridova. Knížky Plutarchovy mají ve veliké oblibě a také Lukianos je zaujal svou vtipností a uhlazeností. Z básníků mají Aristofana, Homera a Euridipa; dále Sofoklea, tištěného drobnými typy Aldovými;¹¹⁷ z dějepisců Thukydidu a Herodota, též Herodiana.¹¹⁸

Ba i z lékařství přivezl s sebou můj druh Tricius Apinatus¹¹⁹

¹¹⁴ Marginálie: „Avšak nyní chodí na studie hlupáci a pařezové, kdežto nejslibnější talenty se ničí rozkošnictvím.“

¹¹⁵ Konstantinos Laskaris z 2. pol. XVI. stol., autor tehdy velmi oblíbené mluvnice staré řečtiny.

¹¹⁶ Míněny gramatické spisy byzantského Theodora Prodroma z XII. stol.

¹¹⁷ Míněno benátské vydání z r. 1502, tištěné Aldem Manuccim.

¹¹⁸ Řecký historik ze Syrie, jehož Dějiny rétoricky vypisují události let 180 až 238 po Kr.

¹¹⁹ Smyšlené jméno pro smyšlenou osobu, z lat. *triciae* „titěrnosti, hlouposti“ a lat. *apinae* „čtveráctví“, asi: Šibal Titěra.

některá drobná díla Hippokratova a Galenovu Mikrotechné.¹²⁰ Těchto knih si Utopijští velice váží. Ačkoli totiž potřebují lékařství snad ze všech národů nejméně, přece se nikde netěší tato věda větší úctě, snad právě proto, že její poznávání počítají k nejkrásnějším a nejužitečnějším oborům filosofickým. A když se za vedení této filosofie ponořují do tajemství přírody, zdá se jim, že odtud nejenom vycitují podivuhodnou rozkoš, ale vcházejí v nejvyšší přízeň u samého jejího původce a tvůrce. Jej si představují na způsob ostatních tvůrců a soudí o něm, že stroj tohoto světa vystavil na odív člověku, jehož jediného učinil způsobilým chápati věc tak složitou, a že proto tím více miluje zvědavého a pečlivého pozorovatele a obdivovatele svého díla, nežli toho, kdo jde kolem tak mohutné a tolik podivuhodné podívané nevšímavě, v hloupé ztrnulosti a bez nejmenšího pohnutí, jako živočich neobdařený rozumem.

A tak mysl Utopijských, vycvičená písemnictvím, dovede se podivuhodně uplatnit při vynálezech v jednotlivých oborech dovedností, vynálezech, jejichž poslání je přinést něco užitečného ke zpříjemnění života. Ale za dvojí vynález, totiž za knihtisk a za výrobu papíru, vděčí nám. Přesněji vzato nikoli jenom nám, nýbrž ze značné části i sobě. Neboť když jsme jim ukazovali papírové knihy potištěné literkami Aldovými¹²¹ a když jsme jim něco spíše jen vyprávěli než vysvětlovali o výrobě papíru a o tiskárenství — nikdo z nás se totiž dokonale nevyznal ani v tom ani v onom —, oni se ihned velmi bystře věci dovtípili, a kdežto předtím psali jen na kůžích, korách a papyru, ihned se pokusili o výrobu papíru i o tisk. Z počátku se jim to valně nedařilo, ale častěji opakovanými pokusy za krátkou dobu ovládli obojí. Výsledek je ten, že kdyby měli dost rukopisů řeckých autorů, nemohl by u nich být nedostatek tištěných vydání. Pohříchu dosud nemají z autorů nic více, než jsem svrchu připomněl; ale to, co mají, rozšířili již v mnoha tisících výtiscích vlastního knihtisku.

Přijde-li tam někdo za pozorováním a svědčí-li v jeho prospěch

¹²⁰ Spis *Techné iatriké* („Lékařské umění“), zvaný od středověku *Mikrotechné*, resp. *Mikrotegni* („Malá učebnice“) na rozdíl od rozsáhlejšího díla *Therapeutiké methodos*, zvaného *Megalotechné* resp. *Megalotegni* („Velká učebnice“).

¹²¹ Spanilé benátské tisky, z nichž jeden byl jmenován výše v pozn. 117.

nějaký dar význačného nadání anebo znalost mnoha zemí, získaná dlouhým cestováním — z tohoto druhého důvodu jim bylo milé i naše přistání —, přijmou takového návštěvníka s velikou přichylností; rádi totiž slyší, co se kde na světě děje. Ale z obchodních důvodů se k jejich ostrovu nepřistává tuze často. Co by sem také obchodníci dováželi, leda buď železo nebo zlato a stříbro, které by každý raději chtěl od nich odvázet? Pokud pak jde o vývozní zboží, dávají Utopijští přednost tomu, aby je vyváželi sami, než aby si k nim pro ně cizinci jezdili. Činí tak proto, aby jednak získávali lepších zkušeností o kdekterém cizím národě, jednak aby neupadali v své námořnické dovednosti a znalosti.“

O OTROCÍCH

„Jakožto otroků neužívají Utopijští ani válečných zajatců — s výjimkou těch, jež zajali ve válce, kterou oni sami vedli — ani děti otroků, ani konečně nikoho, kterého by si mohli koupiti z otrocké služby u jiných národů, nýbrž jenom takových lidí, které zločin v Utopii spáchaný vyřadil ze svobodných občanů, anebo — a to je druh mnohem častější — kteří byli pro zločin, jehož se dopustili u cizích národů, odsouzeni k takovému trestu; takových totiž dovážejí mnoho, získávajíce je někdy za levný peníz, častěji i zdarma.

Otroky tohoto druhu nejenom nutí k ustavičné práci, nýbrž mají je také v okovech. Přitom se jejich vlastním otrokům dostává okovů krutějších; o nich totiž soudí, že jsou tím provinilejší a že si zasloužili tím horší odstrašující potrestání, protože se nedovedli zdržeti zločinu přesto, že byli tak přeslavnou výchovou znamenitě vyzbrojeni k řádnému životu.

Do jiného druhu otroctví náleží, jestliže některý otrok cizího národa, pracovitý a chudý, dobrovolně dal přednost otrocké službě u Utopijských. S takovými nakládají čestně a s vlídností jen o málo menší nežli s občany, ledaže se jim ukládá o něco více práce jakožto lidem na práci zvyklým. Chce-li někdo od nich odejít, což se neděje často, ani ho nezdržují proti jeho vůli, ani ho nepouštějí s holýma rukama.

O nemocné, jak jsem řekl, pečují s velikou láskou a neopomíjejí ničeho, aby je navrátili zdraví, ať jde o vhodnou léčbu, či náležitou životosprávu. Utěšují i lidi nezhojitelně nemocné tím, že je navštěvují, s nimi rozprávějí a poskytují jim všemožná ulehčení. Jde-li však o nemoc nejenom nevyлéčitelnou, ale i takovou, která chového ustavičně mučí a týrá, tu ho kněží a úředníci vybízejí, když již vlastně přežívá svou smrt, bez schopnosti k životním úkonům,

jiným jsa na obtíž a sobě samému břemenem, aby se rozhodl déle neživiti morovou nákazu a neváhal zemřítí, poněvadž mu je život jen mučivou útrapou; naopak, aby se tohoto trpkého života, jakožto žaláře a mučidla, s dobrou nadějí buď sám zbavil, anebo se ho dal od jiných se svým souhlasem zbaviti; protože smrti vyvázne nikoli z výhod, nýbrž z trestu, bude prý jednati rozumně, protože však přitom poslechne rad kněží, to jest tlumočnicků božích, bude nadto jednati též zbožně a svatě. Ti, kteří se i dají přesvědčiti, buď sami ukončují život hladovkou, anebo jsou z něho odesíláni v oblouzení a bez pocitu umírání. Nikoho však neusmrcují proti jeho vůli, ani vůči lidem odpirajícím zemřít nijak neumenšují svou péči.

Odejít takto ze života pokládají u lidí, které sami přemluvili, za čestné. Naproti tomu člověka, který si sáhne na život z důvodu, kterého neschválili kněží a senát, nepokládají za hodna pohřbu ani do země ani žehem; takové sebevrahy nepohřbeny potupně vrhají do některého močálu.

Dívky se u nich nevdávají před osmnáctým rokem, u mužů je hranice přípustné ženitby ještě o celé čtyři roky vyšší. Je-li muž nebo žena usvědčen z pokradmé soulože před sňatkem, stihá ho nebo ji těžké potrestání a nadto navždy zákaz sňatku, ledaže milost vladařova sleví trest. Ale i hospodář a hospodyně té rodiny, v jejímž domě došlo k takovému skutku, sklízají velikou potupu, že nezastávali svých úloh dost bedlivě. Ten zločin pokutují tak těžce z toho důvodu, poněvadž se obávají, že by jen málo lidí setrvalo spojeno v manželské lásce, v níž je třeba prožít celý život s jedinou bytostí a nadto snášet potíže s tím souvisící, nebudou-li se bedlivě stavěti hráze proti přelétavému souložení.

Dále, pokud jde o výběr manželů, zachovávají Utopijští zcela vážně a přísně obyčej, který se nám zdál velmi nejapným a neobyčejně směšným. Ženu totiž, ať je to panna či vdova, musí některá vážná a počestná paní ženichovi předvésti nahou, a obráceně zase nahého ženicha ukáže některý řádný muž nevěstě.¹²² Když jsme se smíchem neschvalovali tento mrav jako pošetilý, divili se zase Utopijští nesmírné nerozumnosti všech ostatních národů, u nichž jsou lidé sice tak opatrní při koupi hřiběte, kde jde jen

¹²² Marginalie: „Třebaže málo cudně, přece ne neopatrně!“

o několik grošů, že se je vzpěčují koupiti, třebaže je téměř nahý, nesejme-li s něho prodavač sedlo a neodklidí-li všechny součásti postroje, aby se pod těmito zakryvadly netajila nějaká jizva, ale při výběru nevěsty, z něhož má vyplynout buď rozkoš anebo znechucení pro celý život, počínají si tak nedbale, že celou ženu posuzují podle kousičku ne delšího jedné dlaně — nic z ní totiž není vidět kromě obličej, kdežto ostatek těla zahalují šaty — a přidružují si jí tak ne bez malého nebezpečí špatného souladu, ukáže-li se nějaká vada teprve dodatečně. Vždyť nejenom nejsou všichni muži tak moudří, aby hleděli jenom na mravy, nýbrž i v manželstvích mužů opravdu moudrých přidávají k duševním ctnostem ženiným podstatný doplněk také dary tělesné. Zajisté se může pod oněmi obaly skrývati ohyzdnost tak škaredá, že je schopna mužovy city od manželky zcela odcizit v době, kdy se od ní již nesmí odloučit. Jestliže nešťastnou náhodou vznikne takové zohyždění teprve po sňatku, musí již každý nésti svůj osud, ale před sňatkem je třeba zákonných opatření, aby se nikdo nechytil do pastí. A o takováto opatření se musili Utopijští postarat tím horlivěji, že jednak jediná z národů, žijících v oněch končinách světa, spokojují se jedinou manželkou, jednak že se u nich manželství pravidelně končí teprve smrtí, s výjimkou případů, kdy došlo k cizoložství nebo vznikl nesnesitelný odpor k mravům jednoho z choťů. V takových případech dá senát postižené straně možnost nového sňatku, druhý člen však zůstává v necti a žije navždy mimo manželství.

Naprosto však Utopijští netrpí, aby někdo směl nevinnou manželku proti její vůli zapudit jen proto, že se u ní vyskytla nějaká pohroma tělesná. Soudí totiž, že je ukrutné opouštět někoho tehdy, kdy nejvíce potřebuje útěchy; rovněž by se tak stávala nejistou a nepevnou záruka pro stáří, které jednak s sebou přináší nemoci, jednak samo je nemocí.

Zato se někdy stává, že si oba manželé, když se jejich mravy navzájem dost nesnášejí, najdou jiné druhy, s nimiž doufají žít příjemněji, s oboustranným souhlasem se rozejdou a uzavrou nové sňatky. Nesmí se to však stát, nedají-li k tomu souhlas členové senátu, kteří připouštějí rozvod teprve tehdy, když věc předem bedlivě vyšetří jednak oni sami, jednak jejich manželky. Ale ani tak není rozvod něčím lehkým. Utopijští totiž dobře vědí, že pro

upevnění manželské lásky je něčím velmi neprospěšným, učinit možnost nového sňatku snadnou.

Ti, kdo poskvrní manželství, jsou pokutováni nejtěžším otroctvím. Jsou-li vinníky ženatý muž a vdaná žena, mohou postižení členové, ovšem přejí-li si toho, zapudit cizoložníky a spojit se manželstvím navzájem, jinak s osobami, které se jim budou zdát vhodnými. Pakli však jeden z poškozených setrvá v lásce k tak nehodnému členu manželské dvojice, neodpírá se dále uznávat jejich manželství za zákonité, ale s podmínkou, že bude ochoten následovat člena odsouzeného k nuceným pracím. A tu se někdy stává, že pokání jednoho a obětavá věrnost druhého vzbudí slitování u vladaře a dopomůže oběma vybřednout z otroctví. Kdo však po druhé upadne v cizoložství, je ztrestán smrtí.)

Pro ostatní zločiny nestanovil žádný zákon nějaký určitý trest, nýbrž o jeho výši rozhodne vždy senát podle toho, o jak krutý nebo nevidaný čin jde. Manželky jsou trestány od manželů a děti od rodičů, ledaže se dopustily něčeho tak nesmírného, že by bylo v zájmu mravnosti záhodno potrestat je veřejně.

Ale zpravidla i nejtěžší zločiny jsou pokutovány jen nevýhodou otroctví; soudí totiž, že poroba je pro zločince neméně trapná a pro stát výhodnější, než kdyby vinníky s chvatem popravovali a rychlým koncem je zbavovali žití. A tak jsou trestanci jednak užitečnější svou prací než smrtí, jednak svým výstražným osudem déle odstrašují jiné od podobné mrzkosti.

Teprve tenkrát, jestliže se v takovémto postavení vzbouří a vzeprou, zabíjejí je jako nezkrocené šelmy, jež nedokáže ukrotit ani vězení ani okovy. Těm však, kteří se chovají trpělivě, neodnímá se zcela všeliká naděje: jestliže totiž zkracení jsouce dlouhou pohromou dávají najevo takové pokání, které může navštěvovat tomu, že mají ve větší oškřivosti hřích než trest, někdy se jim na přednostní návrh vladařův, někdy lidovým hlasováním otroctví buď zmírní anebo zcela odpustí.

Lákat ke smilstvu není u nich o nic méně nebezpečné než smilstvo spáchat. Při každé hanebnosti totiž posuzují určitý a záměrný pokus právě tak jako dokonáný skutek, neboť vycházejí z názoru, že to, čeho se někomu nedostalo, nesmí být pro něho polehčující okolností; vždyť kdyby bylo záleželo jenom na něm, bylo by se mu dostalo všeho.

Šaškové se u nich těší oblibě. Ublížití jim pomluvou pokládají za velmi ostudné. Stejně však nezakazují čerpat potěšení z pošetilosti; myslí totiž, že to je neobyčejně výhodné pro šašky samy. Domnívají se, že se šašek nesmí svěřit takovému muži, který je tak chladný a zasmušilý, že se nedovede zasmát žádnému jeho skutku ani výroku. Utopijští tak činí z obavy, že by o něho nepečoval dost shovívavě takový člověk, kterému by nejenom nebyl nijak k užítku, nýbrž ani k obveselení — a jen k tomu právě mají šaškové vlohy.

Vysmívat se člověku nevhlednému a mrzákovi pokládá se u nich za potupné a neslušné ne pro toho, kdo je terčem posměchu, nýbrž pro posměváčka, který hloupě někomu vyčítá za vadu něco, čemu se vyhnout nebylo v jeho moci.

A jako pokládají za známku lenosti a netečnosti nehledět si přirozené krásy, tak platí u nich za nestoudnou rozmařilost, snaží-li se kdo kráse napomáhat lichdly. Mají totiž odpozorováno ze skutečného života, že manželky doporučuje manželům spíše mravní sporádanost a uctivost nežli nějaká sličnost tělesné krásy. Je sice nějaký počet těch, kteří se dají získat jenom tělesnou krásou, ale ve všech případech základem trvalého vztahu může být jenom ctnost a úslušnost.

Právě jako rozmanitými tresty odstrašují lidi od mrzkosti, tak i nabídkou poct podněcují je ke ctnostem. Proto také stavějí na tržišti sochy mužům význačným a přeslavně zasloužilým o stát; činí tak na paměť jejich dobrých skutků a spolu i proto, aby sláva předků byla jejich potomkům ostruhou a pobídkou ke ctnosti.

Kdo by se ucházel o úřad obcházením voličů, ztratí naději na všechnen úspěch.

Soužití Utopijských je přátelské. Nemají totiž naduté nebo strach nahánějící vrchnosti. Jejich úředníci se nazývají „otcové“ a takovými se také osvědčují. Náležitá úcta se jim vzdává dobrovolně, ale nuceně se nevyžaduje. Ani vladaře neodlišuje od ostatního obyvatelstva háv nebo koruna, nýbrž hrst klasů, kterou nosí v ruce; podobně odznakem nejvyššího kněze je pouhá voskovice, která se nosí před ním.

Zákonů mají zcela málo, neboť při svém zřízení vystačí s počtem pranepatrným. Ba jiným národům vytýkají především právě to, že

mají nekonečné svazky zákonných předpisů a výkladů a ještě jim nedostačují. Sami naproti tomu jsou toho mínění, že je vrchol nespravedlnosti, aby byli nějací lidé vázáni takovými zákony, kterých je více, než se dá přecísti, anebo které jsou temnější, než aby jim kdokoli rozuměl.

Dále obhájce, kteří by prohnane vedli pře a chytračili v hádkách o smysl zákonů, vylučují zcela a vesměs.¹²³ Podle jejich názoru je totiž prospěšné, aby každý hájil své pře sám a aby se svěřoval soudci s tím, co by jinde vykládal svému obhájci. Tak prý jednak bude méně záludných oklik, jednak snáze se zjistí pravda; vždyť když mluví ten, kterého žádný obhájce nepřiučil pentlení, může soudce jednotlivé vývody pečlivě zvážit a prostším mozkům pomáhat proti pomluvám protřelejších. To však lze u jiných národů stěží zachovávat při tak velikém počtu nejspletitějších zákonů.

Ostatně u Utopijských je každý občan znalcem práva. Je u nich totiž zákonů neobyčejně málo, jak jsem již pověděl, a kromě toho z právních výkladů, čím je který jednodušší, tím jej pokládají za spravedlivější. Vždyť říkají: protože se zákony vyhlašují jen z toho důvodu, aby jimi byl každý upomínán na svou povinnost, dovede příliš složitý výklad napomínat jen málo lidí — jen málokdo ho totiž dovede pochopit —, kdežto prostší a přístupnější smysl zákonů je zřetelný každému. Jinak se zřením k obecnému lidu, jehož je nejvíce a jenž obzvláště potřebuje připomínání, není rozdíl mezi tím, zda zákon vůbec nevydáš či vydaný vyložíš v ten smysl, jehož se lze dobrat jen s velikou bystrostí a v dlouhé rozpravě — a na vypátrání takového smyslu je usuzování lidu příliš hrubé, aby ho postihl, i život, zaneprázdněný shonem po živobytí, je příliš krátký, aby na to postačil.

Takovýmto přednostmi vzbudili Utopijští úctu u svých sousedů, takže, pokud ovšem jsou svobodní a svéprávní — Utopijští totiž již dávno osvobodili mnohé z nich od tyranidy —, vyprošují si od nich úředníky, někteří na rok, jiní na pětiletí; po skončeném úřadování je s poctou a chválou vyprovázejí zpět do Utopie, aby si zase přivezli s sebou do vlasti úředníky nové. A tyto národy zřejmě nejlépe a nejzdravěji se starají o prospěch svého státu. Závi-

¹²³ Marginalie: „Neužitečný dav advokátů.“

sí-li totiž jeho zdar nebo zhouba na mravech správců, koho by si byli mohli vyvolit rozumněji než ty, kteří se nemohou ani dát žádnými úplatky odvrátit od poctivosti — protože by jim byly po brzkém návratu v Utopii neužitečné —, ani na sebe dát působit zvrácenému nadřívání nebo stranickosti, protože nemají mezi občany známých? A právě tato dvě zla, příchyllost a lakota, ihned rozrušují všechnu spravedlnost, nejpevnější to nerv státu, všude tam, kde jimi bylo napadeno soudnictví. Ty národy, které si od nich vyžadují správní úřednictvo, nazývají Utopijští »spojenci«, ostatní národy, kterým prospěli svým dobrodiním, jmenují »přáteli«.

Ve smlouvy, jaké ostatní národy tolikrát mezi sebou uzavírají, ruší a zase obnovují, nevcházejí Utopijští s žádným národem. K čemu je třeba smlouvy, říkají, jako by sama přirozenost dost nevedla k náklonnosti člověka k člověku? Či myslíš, že kdo jí opovrhne, bude dbát pouhých slov?

K takovému názoru byli dovedeni snad nejvíce tím, že se v oněch končinách smlouvy a úmluvy mezi vladaři zachovávají s malou spolehlivostí. Arci v Evropě, a to zvláště v těch zemích, které ovládá křesťanská víra a náboženství, všude je velebnost smluv posvátná a nedotknutelná, dílem samou spravedlností a dobrotou vládců, dílem z ostychu a strachu před nejvyššími církevními hodnostáři, kteří jednak sami se k ničemu nezavazují, co by nejsvědomitěji nesplnili, jednak nařizují všem ostatním vladařům, aby všemožně dostáli svým slibům, naproti tomu ty, kteří se k takovému příkazu obracejí zády, donucují k povinnosti pastýřskou důtkou a přísností; a jistě oprávněně jsou toho názoru, že by se jevilo velice potupným, měla-li by chyběti věrnost smlouvám těch, kteří se obzvláštním jménem nazývají věrnými.

Zato v onom novém světě, který od našeho, ještě více než rovník, odděluje odlišnost způsobu života a mravů, naprosto nelze spolehnouti na smlouvy. S čím obsáhlejší a posvátnější slavnostností byla která z nich zauzlena, tím rychleji se rozvolní, protože se snadno najde ve slovech nějaká záludnost. Ba smluvní slova již předem úmyslně volí tak zchytrale, že nikdy nemůže být nic tak pevně spoutáno, aby něco neproklouzlo a nevyhnulo se zároveň i smlouvě i jejímu dodržování. Kdyby zjistili, že se taková zchytralost, ba přímo lest a podvodnost vloudila do ujednání, uzavíraných sou-

kromníky, s velikou hrozivostí by křičeli o skutku svatokrádežném a šibenice hodném právě ti lidé, kteří se honosí, že jsou původci takové rady, dané vladařům.

A tak se zdá, jako by buďto spravedlnost byla ctností jenom plebejskou, nízkou, a krčila se hodně hluboko pod vysokou úroveň královskou, anebo aspoň jako by byla dvojí spravedlnost, *jedna*, která sluší lidu, opěšalá a po zemi se plazící, neschopná nikdy překročit ohrady, se všech stran svázaná hojnými pouty, a *druhá*, výsada vladařů, proti oné lidové stejně vznešenější jako s velikým odstupem volnější, taková, při níž vladař nesmí jen to, co nechce.

Jak jsem řekl, tyto mravy tamních vladařů, tak nespolehlivě dodržujících smlouvy, byly tuším důvodem pro Utopijské, aby smluv neuzavírali vůbec. Snad by svůj názor změnili, kdyby žili v naší části světa.¹²⁴

Ale oni jsou toho názoru, že i při sebelepším dodržování podmínek sám zvyk vůbec, uzavírat smlouvy, vytvořil se jako něco neblahého. Důsledkem tohoto zvyku jest totiž zjev, že se lidé pokládají za rozené nepřátele a protivníky a že rádit ke vzájemné zlobě mají za oprávněné, není-li smluv, které by to zakazovaly — právě tak, jako kdyby mezi dvojím lidem, jež nepatrnou vzdáleností odděluje jen pahorek nebo potok, nepojilo jeden lid k druhému nijaké přirozené společenství. Ale i uzavřením smluv samých nevyrůstají podle jejich mínění pouta přátelství, nýbrž zůstává kořistění jako něco dovoleného, pokud nerozvážností při spisování podmínek nebylo do smlouvy dost opatrně pojato nic, co by mu zabránilo.

Oni jsou však naproti tomu přesvědčeni, že se nikdo nemá pokládat za nepřítele, od koho nevzešlo nějaké bezpráví. Soudí, že vědomí účasti na téže přirozenosti vyrovná se smlouvě a že se lidé lépe a platněji navzájem spojují dobrou vůlí než smlouvami, smýšlením než slovy.“

¹²⁴ Celý předchozí výklad je ukázkou znamenité Morovy ironie.

V svrchované oškřivosti mají Utopijští válku jako něco zhořalého, přitom však takového, že se u žádného druhu zvířat nevyskytuje tak často a vytrvale, jako tomu je u lidí. Odlišně od nazírání téměř všech národů nepokládají nic za tak neslavné, jako právě válečnou slávu. Proto, ačkoli se v určité dny pilně cvičí ve vojenství, a to nejen muži, nýbrž i ženy, aby v případě potřeby nebyli neschopni války, přece nesahají jen tak zbůhdarma po zbraních. Válečně zasahují jenom, aby buď chránili svého území, nebo aby zahnali nepřátele, kteří vpadli do země jejich přátel, nebo aby v slitování nad některým národem, který byl utištěn tyranidou — a to činí v zájmu lidskosti — osvobodili jej svými silami od tyranského jha a poroby. Ale přátelům neposkytují pomoc vždy jenom proto, aby se mohli hájiti, nýbrž někdy i k odvetě a pomstě za utrpené příkoří. To však činí teprve tehdy, jsou-li požádáni o radu ještě před započítím nepřátelství a jestliže po vyšetření sporu a po neúspěšné výzvě k navrácení věci, o něž jde, mohou jim sami raditi k válečnému zákroku. V tomto smyslu se rozhodují nejenom tehdy, kdykoli byla nepřátelským nájezdem odehnána kořist, nýbrž i tenkrát, a to mnohem důrazněji, když jejich obchodníky v kterékoli zemi postihne potupa pod pláštíkem spravedlnosti, ať již jsou proti nim uplatňovány zákony nespravedlivé, ať dobré sice, ale nepřívznivě zkroucené.

Pro nic jiného nevznikla také ona válka, kterou vedli Utopijští nedlouho před naší dobou proti Alaopolitánům¹²⁵ ve prospěch Nefelogetů,¹²⁶ než že bylo u Alaopolitánů pod záminkou práva způsobeno nefelogetským kupcům, jak jim se jevílo, bezpráví. Ale ať

¹²⁵ *Alaopolitae*, smyšlené jméno smyšleného národa (z řec. *alaos* 'temný' a *politai* 'občané'); viz výše v úvodu str. 5.

¹²⁶ *Nephelegetae* podobně (k řec. *nepelē* 'mrak'); viz výše tamže.

šlo o právo či o bezprávi, bylo pomstěno válkou proto tak krutou, že se k silám a nenávisti obou stran přidružily náklonnosti a moc též okolních národů. A tak ze vzkvétajících národů byly jedny otrěseny, jiné prudce zkrušeny a řetěz pohrom, rostoucích jedna z druhé, dokončila posléze poroba Alaopolitánů, kteří se vzdali Nefelogetům a přešli pod jejich svrchovanost — Utopijští totiž nebojovali za sebe —, třebaže se v době rozkvětu říše Alaopolitánů nemohl s nimi národ Nefelogetů ani zdaleka měřit.

K odvetným opatřením stejně prudkým sahají Utopijští i tenkrát, postihne-li jejich přátele nespravedlivá škoda na penězích. Ale svých vlastních peněžitých ztrát nemstí tak krutě: přijdou-li někde lstí o hmotné statky, aniž došlo k násilnostem proti osobám, přestává jejich hněv na tom, že dokud se jim nedostane dostiučinění, zdržují se s takovým národem obchodních styků. Ne snad že by byli pozornější k spojencům nežli k vlastním spoluobčanům, ale tíže snášejí uchvácení spojeneckých peněz než svých vlastních proto, že obchodníci u přátelských národů, protože ztráta postihuje jejich soukromý majetek, pocítují z pohromy těžkou ránu; naproti tomu při jejich vlastních spoluobčanech postihuje ztráta státní celek, nehledíc ani k tomu, že jde jen o to, čeho bylo doma nadbytek a vlastně přebývalo — jinak by se to nebylo vyváželo — a proto je ztráta toho druhu, že ji nikdo necítí. Z tohoto důvodu jsou přesvědčeni, že by bylo příliš kruté životy mnoha občanů mstít takovou škodu, jejíž nevýhodnost si z nich nikdo na životní úrovni ani neuvědomuje.

Jinak je-li někdo z jejich spoluobčanů někde bezprávně zmrzačen nebo zabit, ať se to stalo z veřejného rozhodnutí či soukromě, dají věc vyšetřit vyslancům a mohou být usmířeni jen vydáním vinníků; jinak vypovědí ihned válku. Ty, kdož jim byli vydáni k potrestání, pokutují buď smrtí nebo otroctvím.

Krvavé vítězství je naplňuje nejen hnusem, ale i studem při úvaze, že je známkou nevědomosti, zaplatit za zboží jakkoli vzácné přehnanou cenou. Jestliže však přemohou a potlačí nepřátele dovedností a lstí, náramně jásají, veřejně proto pořádají triumf a k oslavě řízného úspěchu vztyčují vítězné znamení. Teprve tenkrát se chlubí, že si vedli mužně a zdatně, když zvítězili tak, jak nedokáže žádný živočich kromě člověka, totiž silami vtipnosti. Tělesnými silami, říkají, zápasí medvědi, lvi, kanci, vlci, psi a ostatní

šelmy. A jako většina z nich předčí nás silou a zuřivostí, tak zase je všechny překonáváme vtipností a rozumem.

Ve válce jde Utopijským jenom o to, aby se domohli něčeho, pro co by nebyli začali válčit, kdyby toho byli dosáhli dříve bez boje, anebo, není-li to při povaze věci možné, vymáhají na těch, kterým čin přičítají, tak přísné ztrestání, aby je hrůza odstrašila od podobného pokusu v budoucnosti. Takovéto cíle ustanovují svému předsevzetí a zrale za nimi jdou, přece však tak, že se více starají, jak se vyhnout nebezpečí než jak dobýt slávy nebo proslulosti.

Proto jakmile vypovědí válku, hned dávají na nejnápadnějších místech nepřátelské země tajně a současně ve velikém počtu vylepovati cedulky, stvrzené svou státní pečeti, a v nich nabízejí nesmírnou odměnu tomu, kdo zprovodí se světa nepřátelského vladaře; dále menší ceny, byť i ty v znamenité výši, vypisují na hlavy jednotlivců, jejichž seznam připojují v témž listě; jsou to ti, kterým — vedle vladaře samého — přičítají podnět k postupu sobě nepřátelskému. Dvojnásobek odměny, určené vrahovi, přislibují tomu, kdo k nim přivede někoho z proskribovaných živého. Ba i samy proskribované osoby lákají Utopijští týmiž odměnami proti vlastním druhům, zaručující jim nadto beztrestnost. Tím rychle dosahují toho, že nepřátelé jednak mají ostatní lidi v podezření, jednak navzájem si nedůvěřují, jedni druhým se zpronevěřují a žijí v převelikém strachu a v nemenším nebezpečí. Jak je totiž známo, často se přihodilo, že značnou jejich část a především samého vladaře zradili právě ti, na které se s největší důvěrou spoléhal. Tak snadno dovedou úplatky přimět lidi k jakémukoli zločinu. Proto Utopijští nijak neskrblí v podplácení, nýbrž jsou si vědomi toho, k jak choulostivé odvážnosti vybízejí, snaží se, aby byla velikost nebezpečí vynahrazována hojností odměn. Z toho důvodu nabízejí nejen nesmírné množství zlata, nýbrž i velmi výnosné statky do trvalého vlastnictví v nejbezpečnějších místech u přátel, a také své sliby s největší svědomitostí plní.

Takovéto podplácení a přeplácení nepřítelů, jež jiné národy zavrhují jako ukrutný zločin ducha zvrhlého, pokládají Utopijští za něco velmi chvalného: projevují prý tak rozumnost, protože se touto cestou zhošťují největších válek zcela bez jakéhokoli boje, dále lidskost a milosrdnost, protože smrtí několika vinníků vyku-

pují početné životy nevinných, kteří by padli v boji, dílem s jejich strany, dílem z nepřátel; obecného lidu nepřátelského je jim totiž skoro stejně líto jako vlastních lidí, protože si jsou vědomi, že lid nezačíná válku dobrovolně, nýbrž je do ní hnán zběsilostí vládců.

Kdykoli nezískají úspěchu touto cestou, rozhazují semena svárů a napomáhají jejich růstu, na příklad tím, že v bratru vladařovu anebo někom ze šlechty vzbudí naději na ovládnutí království. Tam, kde ochabnou vnitřní stranické rozpory, poštvávají národy s nepřáteli sousedícími a svádějí je k utkání; k tomu účelu vyhrabou jakoukoli starou záminku, jaké vladařům nikdy nechybějí.

Slíbí-li někomu pomoc k válce, dodávají mu peněz v hojnosti, zato mužstva co nejskrovněji; své spoluobčany totiž chovají v jedinečné lásce, takže by nikoho ze svých lidí rádi nesměnili s vládce strany protivné. Avšak zlato a stříbro, protože je vesměs uchovávají jenom k tomuto účelu, vyplácejí bez váhání; jsou totiž přesvědčeni, že by nežili méně pohodlně, ani kdyby je vynaložili všechno. Ba kromě domácího bohatství mají i za hranicemi nescísný poklad, protože, jak jsem předtím řekl, velmi mnoho národů je u nich zadluženo. A tak do války vysílají žoldnéře odevšad najaté, obzvláště od Zapoletů.¹²⁷

Tento národ je vzdálen od Utopie pět set tisíc kroků směrem k východu slunce. Je to národ drsný, nevzdělaný, divoký, národ lidí, kteří mají zálibu v lesích a neschůdných horách, kde byli vychováni. Jsou otužilí, snášejí úpal, mráz i tělesnou námahu, jsou prosti všelikých půvabností života, nevěnují se vzdělávání půdy, o obydlí dbají právě tak málo jako o oděv. Všeho všude se starají jen o dobytek. Větším dílem se živí lovem a lupem. Zrozeni jsou jen k válce. Horlivě vyhledávají příležitost k boji; najdou-li ji, dychtivě se jí zmocňují a ve velkém počtu vytáhnou ze svých končin, aby se lacino nabídli komukoli, kdo potřebuje vojáků. Znají toto jediné životní povolání, jímž se vyhledává smrt. Za ty, v jejichž žoldu slouží, bijí se statečně a s bezúhonnou věrností. Nezavazují se však na nějakou určitou lhůtu, nýbrž stávají se spojenci tak, že nazítří třeba přejdou k nepřítelům, byl-li jim od nich nabídnut vyšší žold, pozítří však, byli-li získáni zpět ještě vyšší na-

¹²⁷ *Zapoletae*, smyšlené jméno pro národ, jehož příslušníci se rádi zaprodávají za žoldnéře (z řec. *zo-* „velmi“ a *póletés* „prodávající“). Marginálie: „Národ ne nepodobný Švýcárům.“

bídkou, vracejí se zase do předešlých služeb. Zřídka dojde k takové válce, aby se značná jich část vojensky neuplatnila na obou stranách. A tak se denně stává, že lidé zpříznění pokrevním příbuzenstvím, kteří se k sobě také chovali co nejpráteleštěji, pokud sloužili v témž vojsku, o málo později jsouce roztrženi do protichůdných vojenských sborů, nepřátelsky a nevráživě se utkávají a zapomenuvše na původ i přátelství navzájem se vraždí, při čemž je do vzájemné zkázy nevehnal žádný jiný důvod, než že byli za nepatrný, ubohý peníz najati od různých vladařů. Na svém žoldu lpějí s takovou přesností, že zvýšením denní mzdy o jediný peníz dávají se snadno strhnouti ke změně strany. Tak rychle do sebe vssáli lakotu. A přece jim není k nijakému užitku, neboť to, co vyhledávají za cenu krve, hned zase utratí prostopášností, a to ke všemu zcela ubohou.

Tento národ bojuje za Utopijské proti kterémukoli lidem, protože od nich dostane za své služby zapláceno nájemního žoldu tolik, kolik nikde jinde. Jako totiž vyhledávají Utopijští dobré lidi, aby jich užili, tak činí i s těmito nejhoršími, aby jich zneužili. V případě potřeby získávají je velikými sliby a vystaví je největším nebezpečím, z nichž se většinou velká jich část nikdy již nevrátí k pobrání přislíbené odměny. Těm, kteří přežijí, vyplatí Utopijští velmi svědomitě, co jim slíbili, aby je tím podnítili k podobným odvážným počínům. A vůbec si z toho nečiní ani trochu svědomí, kolik Zapoletských tak zahubí, domnívajíce se, že by se o lidské pokolení zasloužili nejlépe, kdyby mohli svět očistit od celé oné sběře národa tak hnusného a zločinného.

Vedle Zapoletských užívají Utopijští vojenské síly těch, za které se chápou zbraně, dále pomocných čet ostatních spřátelených národů; konečně připojují i své vlastní spoluobčany a některého osvědčeného zdatného muže z nich stavějí v čelo celého vojska. Za tohoto velitele ustanovují dva zástupce, a to tak, že dokud on je schopen bez úhony veletí, jsou oba pouhými soukromníky, je-li však zajat nebo zabit, nastupuje za něho jeden z nich takřka jako v dědictví, a po případě za toho zase třetí, aby tím, že by se při proměnlivém osudu, jak jej mívají války, octl v ohroženém postavení velitel, nebylo ve zmatek uvedeno celé vojsko.

Z každé obce se ve zbrani vycvičí jen výběr z těch, kteří se dobrovolně přihlásí. Nikdo totiž u nich nebývá nátlakem ven posí-

lán na vojnu, protože jsou přesvědčeni, že kdo je od přírody bážlivější, nejenom sám nic nevykoná rázně, nýbrž nažene strachu i těm, kdo ho provázejí.

Jinak je-li vlast napadena válkou, posílají takové zbabělce, pokud ovšem jsou tělesně zdatní, na lodi a umisťují je promišeně mezi statečnějšími vojáky, anebo je porůznu rozptylují po hradbách na takových místech, odkud by nemohli utéci. Tak bývá ostych před spolubojovníky, přítomnost nepřítele na dosah zbraně a neproveditelnost možného útěku hradbou proti strachu a často se krajní nezbytnost obrátí ve skutečnou zdatnost.

A jako z nich není nikdo proti své vůli nuceně hnán do zahraniční války, tak s druhé strany nejen nebrání ženám, které dobrovolně chtějí provázet své manžely do boje, nýbrž je dokonce vybízejí a pochvalou podněcují. Ty, které vytáhly do pole, umisťují v šiku, každou pospolu s jejím manželem; nadto každého obklopují jeho děti, sourozenci a příbuzní, aby si byli nablízku vzájemnou pomocí ti, které nejvíce pobádá příroda k tomu, aby jeden podporoval druhého. V největším opovržení je manželka vracející se bez manžela nebo návrat syna, který tam zanechal otce. Proto dojde-li k boji zblízka, rozhoduje se, dokud nepřátelé odolávají, dlouhým a žalostným bojem až do vyhlazení.

Jako totiž Utopijští všemožně pečují, aby nemusili sami zápolit zbraní, pokud se mohou zhostiti války zástupnou hrstkou najatých žoldnéřů, tak zase když je nevyhnutelné, aby sami šli do boje, chápou se ho stejně neohroženě, jako se mu rozvážně vyhýbali, dokud bylo lze. A nelze říci, že by projevovali bojovnost v prvním útoku, jako spíše, že poněáhu trváním a průtahem války mohutnějí, a to s takovou tvrdošijností, že by raději padli než couvli. Ducha povzneseného a opovrhujícího porážkou dodává jim ona bezpečná záruka živobyti, kterou má každý doma, a vědomí, že je prost tísnivé starosti myslit na potomky — tato starostlivost totiž všude jinde ochromuje i statečná srdce. Kromě toho důvěry jim dodává i zkušená znalost vojenství. Konečně jejich zdatnost pomáhají zvyšovat i správné názory, kterými jsou od mládí proniknuti zásluhou školy i dobrých zřízení ve státě, že totiž život ani nepokládají za tak bezcenný, aby se směl zbůhdarma utratit, ani zase za tak nešlechtně drahý, aby jim směli lakotně a potupně

skrbliti, když čest radí jej obětovati. Když kdekoli bitva nejvíce vzplane, vybraní mladíci, kteří se předtím spikli a utužili slibem, vezmou si na mušku nepřátelského velitele: jej napadají otevřeně, na něho útočí ze záloh; na něho se míří zdáli i zblízka a obléhá se dlouhým a plynulým klínem, v němž ustavičně čerstvé síly nahrazují umdlelé bojovníky. A tak se jen zřídka stává, aby vůdce — nezachránil-li se útekem — nezahynul nebo živý nepadl do moci nepřátel.

Přikloní-li se k nim vítězství, nijak nepropadají vraždivému běsnění; zahanané protivníky totiž raději zajímají než zabíjejí. A nikdy nepronásledují prchající nepřátele takovým způsobem, aby zatím neudržovali pod prapory jeden šik připraven k boji. Dokonce i když na ostatních úsecích již vyhráli, ale v posledním šiku ještě nedosáhli vítězství, nechávají raději utéci všechny nepřátele, než by dopustili pronásledovat prchající, nemajíce sami své řady v pořádku. Mají totiž na paměti, kterak se již nejednou přihodilo, že již po úplné porážce jádra nepřátelského vojska, zatím co sami rozohnění vítězstvím pronásledovali protivníky couvající různými směry, malý počet nepřátel umístěných v záloze a číhajících na vhodnou příležitost náhle je napadl, když rozptýlení těkali a v domnělém pocitu jistoty nebyli dost opatrní, změnil výsledek celé bitvy a vyrval jim z rukou vítězství již jisté a nepochybné, takže překonání přesto překonali své překonavatele.¹²⁸

Nesnadno říci, zda jsou lstivější ve strojení nástrah či obezřetější v unikání jim. Myslil bys, že se připravují na útek, ač nic není vzdálenější jejich úmyslu; naopak, když se pro takovýto záměr rozhodnou, domníval by ses, že chystají všechno jiné spíše než to. Cítí-li, že na ně příliš doléhá nepřátelská převaha nebo nevýhodnost místa, tu se buď v noci s táborem tiše přemístí, nebo uniknou nějakou válečnou lstí, anebo se ve dne stahují tak poneáhu a se zachováním tak dobrého pořádku, že není o nic méně nebezpečné napadnouti je na takovémto ústupu, nežli když sami hrozí útokem.

Tábor velmi bedlivě opevňují přehlubokým a širokým příkopem, z něhož vykopanou hlinu navršují na vnitřní straně. Neužívají však k tomu pracovní síly otroků; nýbrž vše se provádí rukama

¹²⁸ V originále paronomasticky: *victi victores invicem vicerunt.*

vojáků samých a na stavbě je celé vojsko s výjimkou těch, kteří hlídají před naspem ve zbraní proti náhlým příhodám. Při takové početnosti spolupracovníků dokáží vybudovati veliká a značně rozlehlá opevnění v čase neuvěřitelně krátkém.

Zbraně, kterých užívají, jsou proti všem úderům pevné a přitom nikoli těžkopádné k jakémukoli pohybu nebo k nošení, takže ani při plování je nepocítují jako přítěž — plovati totiž v plné zbroji náleží u nich již k prvním základům vojenské výchovy. Útočnou zbraní na dálku mají šipy, jež vrhají stejně hbitě jako přesně, a to nejen pěšáci, nýbrž i jezdci. Pro boj zblízka neuvívají však mečů, nýbrž sekýr, smrtonosných buď ostřím nebo vahou, podle toho, zda jimi zasahují bodáním či rozrážecím dopadem. Válečné stroje vymýšlejí s velikým důmyslem; hotové kusy tají co nejpečlivěji, aby nebyly vyzrazeny dříve, než je záhodné, a nebyly spíše k posměchu nežli k užítku. Při jejich výrobě hledí především k tomu, aby se daly snadno voziti a vhodně otáčeti.

Uzavřou-li s nepřítelem příměří, dodržují je tak svědomitě, že ho neporuší ani při vydráždění. Nepřátelskou zemi neplení ani nespalují úrodu na polích, ba dbají toho, aby v mezích možnosti nebyla pošlapána nohama lidí a koní; uvažují totiž, že roste k jejich vlastnímu užítku. Bezbrannému neublíží nikomu, nejde-li o vyzvědače.

Měst, která se vzdala, šetří. Ale ani dobytých nerozchvacují; povraždí jen ty, kteří zmařili vzdání; ostatní obránce převedou mezi otroky; všecken nebojovný lid nechávají nedotčen. Zjistí-li, že někteří občané doporučovali vzdát se, udílejí jim nějakou část ze statků odsouzených obránců; ze zbytku zabaveného majetku odměňují pomocná vojska, neboť z nich samých nikdo netouží zkořisti po ničem.¹²⁹

Ale po skončení války nepřičítají náklady k tíži přátelům, pro něž je vynaložili, nýbrž poraženým a proto od nich vymáhají dílem peníze — ty si uchovávají k podobnému válečnému použití —, dílem statky, aby je u nich měli na věčné časy s nemalým výnosem.

Takovéto platy mají nyní u mnohých národů. Vyrostly ponehlahu z rozmanitých příčin a přesáhly již ročních sedm set tisíc dukátů. Vysílají na ně některé ze svých spoluobčanů jakožto

¹²⁹ Marginálie: „Ale dnes vítězové největší část utratí.“

správce, aby tam velkolepě žili a hráli úlohu velkomožných pánů. Ale i tak zbývá odtud ještě značný příjem pro státní pokladnu. Někdy však poraženému národu ponechávají příslušnou částku úvěrem. Činí to často jen na tu dobu, pokud by jí sami nutně nemusili užítí. Ale sotva se kdy stalo, že by byli požadovali zpět částku celou. Z výnosu těchto statků přidělují část těm, kteří se z jejich návodu uvazují v tak nebezpečná poslání, jak jsem dříve ukázal.

Chopí-li se některý vládce proti Utopijským zbraně a chystá se napadnouti jejich říši, ihned mu s velikými silami vyjedou vstříc mimo své hranice. Vždyť ani nevedou pošetile války na svém území, ani nebývá nikdy naléhavost situace tak tísnivá, aby je nutila do svého ostrova volati cizí pomoc.“

„Náboženství je rozličné nejen po ostrově, ale i v jednotlivých městech. Někde uctívají jako boha slunce, jinde měsíc, jinde zase jinou oběžnici. Někteří ctí jakéhosi člověka, který kdysi vynikl buď ctností nebo slávou, a vzhlížejí k němu nejen jako k bohu, nýbrž jako k nejvyššímu bohu.

Ale podstatně největší a zároveň také mnohem rozumnější část tamních lidí nevěří v nic z toho, nýbrž v jakési jediné božstvo, nepoznané, věčné, nesmírné, nevysvětlitelné, které přesahuje chápavost lidské mysli a je po celém vesmíru rozlito spíše svou působností nežli hmotou. Toto božstvo nazývají Otcem. Jemu jedinému přiřítají původ, růst, vývoj, změny i zánik všech věcí. Nikomu jinému také kromě něho nevzdávají božských poct.

Rovněž i všichni ostatní, třebaže je víra jejich rozdílná, přece se shodují s těmito v tom, že věří v jedinou nejvyšší bytost, které přiřítají stvoření světa i prozřetelnost a jí všichni společně dávají v mateřštině jméno Mythra.¹³⁰ Neshodují se však v tom, že za téhož pokládají různí lidé něco jiného. Ale ať je cokoliv, co kdo sám pokládá za nejvyšší bytost, každý z nich tvrdí, že jeho bůh má onu shodnou povahu jediné bytosti, jejímuž božství a velebnosti se souhlasem všech národů přiřítá svrchovanost všech věcí.

Jinak všichni poněkud odpadají od oné pestrosti pověr a srůstají v jediné náboženství, které, jak se zdá, svou rozumností předčí všechna ostatní. A je nepochybné, že by ostatní druhy byly již dávno vymizely, kdyby v případech, že v době úvah o změně náboženství přivedla někomu náhoda něco nevýhodného, nebyl vy-

¹³⁰ Protože jazykový základ svých Utopijských odvozoval More z perštiny, je patrně míněn perský bůh světla *Mithras*, jehož kult se začal od 2. pol. I. stol. po Kr. šířit po římském imperiu; zde byl uctíván jako nejvyšší bůh nekonečného času. Srov. Stat. Theb. I 716 nn.

kládal strach, že se to nepříhodilo náhodou, nýbrž že to bylo sesláno s nebes, jako by se za bezbožný záměr, proti němu chystaný, mstilo to božstvo, jehož uctívání bylo opouštěno.

Když se však od nás dozvěděli o jméně Kristově, o jeho učení, mravech a zázracích a o neméně podivuhodné vytrvalosti tolika mučedníků, jejichž dobrovolně prolitá krev přivedla široko daleko tolik národů mezi jeho stoupence, nevěřil bys, s jak ochotnou náchylností se k nim i oni přičlenili. Snad jim to v nejskrytějším úradku vnukl Bůh, snad se tak stalo i proto, že se křesťanství zdálo zcela blízkým oné víře, která u nich převládá. Ale nemalou váhu mělo přitom tuším také to, že uslyšeli, kterak Kristus schvaloval pospolitě živobyť svých učedníků a kterak dosud tento způsob žije v klášteřích nejpůvodnějších křesťanů. Ale ať kterýkoli důvod byl rozhodný, jisté je, že se nemálo Utopijských přidružilo k našemu náboženství a dalo se omýti vodou svatého křtu.

Ale mezi námi čtyřmi — jenom tolik nás totiž zbylo, protože dva zemřeli — nikdo nebyl k mé lítosti knězem; proto jsou Utopijští do ostatních sice zasvěceni, přece však dosud postrádají těch svátostí, které u nás udělují jenom kněží. Chápu to však a po ničem netouží vroucněji. Ba i o tom již upřímně vedou mezi sebou rozpravy, zda by i bez vyslání křesťanského hierarchie mohl být někdo z jejich středu zvolen a dosáhnout kněžské hodnosti. A vskutku se již chystali někoho zvolit, ale do mého odjezdu ne zvolili.

Ba i ti, kteří s křesťanským náboženstvím nesouhlasí, přece nikoho od něho neodrazují a na nikoho, kdo se mu oddal, nedotírají. Výjimkou jen jediný z naší družiny byl za mé přítomnosti potrestán. Ten totiž zcela krátce po svém pokřtění proti našim radám veřejně kázal o uctívání Krista a činil tak s větší zaníceností nežli rozvahou. Přitom se začal do té míry rozhovět, že již nejenom vynášel naše svátosti nad ostatní, ale všechna jiná náboženství šmahem odsuzoval a zlehčoval, ba vykřikoval, že jejich bezbožní a svatkrádežní vyznavači musí být ztrestáni věčným ohněm. Když tak dlouho kázal, jali jej, obvinili nikoli pro urážku náboženství, nýbrž pro pobuřování lidu, usvědčili, odsoudili a pokutovali vyhnanstvím.

Mají totiž mezi svými nejstarobylejšími právními předpisy ten, že nikomu nesmí způsobit jeho náboženské přesvědčení újmu. Již

sám Utopus hned na počátku uslyšel, že občané před jeho příchodem ustavičně mezi sebou zápasili o náboženství, a uvědomil si, že právě obecná rozdrobenost sekt, z nichž každá bojovala za vlast osamoceně, umožnila mu, aby je přemohl všechny. Proto dosáhnuv vítězství ustanovil, že je každému dovoleno řídit se náboženstvím podle vlastní volby; chce-li kdo i jiné převést ke své víře, že smí vyvinout jen takové úsilí, aby mírně a skromně své náboženství odůvodňoval, nikoli však aby jiná trpce potíral; nepřesvědčí-li přemlouváním, že nesmí užít žádného násilí a musí se zdržet pomluv. Toho, kdo si v svých tvrzeních o náboženství počiná dotěrněji, trestají Utopijští vyhnanstvím nebo otrockou porobou.

Utopus to ustanovil nejenom kvůli míru, který byl, jak viděl, do základů vyvracen ustavičným zápasem a nesmiřitelnou nenávisť, nýbrž také proto, že byl přesvědčen, že je v zájmu i náboženství samého, aby se takové opatření stalo. O náboženství se neopovážoval nic pošetile rozhodovat, patrně pokládaje za nejisté, zda Bůh z touhy po rozmanitém a mnohotvárném uctívání nevnuká každému něco jiného. Naproti tomu donucovat někoho násilím a hrozbami, aby se totéž, co věříš jako pravdu, musilo zdát pravdou všem, to věru prohlašoval stejně za zpupné jako za pošetilé.

Dále i pro případ, že by opravdu bylo jediné náboženství pravé a všechna ostatní lichá, předvídal, že bude-li se jen postupovat s rozumem a skromností, snadno dojde nakonec k tomu, že se jednou síla pravdy sama o sobě vynoří a vynikne; bude-li se však zápolit zbraněmi a rykem, jak již právě nejhorší lidé bývají nejtvrdohlavější, soudil, že nejlepší a nejsvětější náboženství bude pro různé nejprázdnější vnějšnosti zavaleno jako osení mezi trním a křovím.

A proto ponechal celou tuto věc nerozhodnutu a dovolil každému, aby směl svobodně věřit podle vlastního přesvědčení. Jenom to však závazně a přísně zakázal, že se nikdo nesmí natolik odrodit od důstojnosti lidské přirozenosti, aby se domníval, že duše rovněž hynou spolu s tělem nebo že se svět nazdařbůh řítí, aniž tu je nějaká prozřetelnost.

Proto věří Utopijští, že po skončení pozemského života jsou určeny tresty za hříchy a stanoveny odměny za ctnost. Toho, kdo by smýšlel opačně, nepokládají ani za člověka, soudíce, že vzne-

šenou přirozenou povahu své duše snížil k bezcennosti ubohého těla zvířecího. Naprosto jim je nemožné řadit takovou osobu mezi občany, protože by jí všechna jejich zřízení a zvyklosti, pokud by jí dovolil strach, byly zanedbatelnou veteší. Vždyť kdo by mohl pochybovat, že taková osoba by usilovala buďto státním zákonům otčiny lstivě a tajně uniknout anebo je násilně zlomit, když by sloužila jenom své soukromé žádostivosti, nemajíc nad zákony již žádného strachu a nad tělesným životem již žádné naděje? Proto se osobě takovéhoho smýšlení nedostává nijaké pocty, nesvěruje se jí žádný úřad, nepověruje se žádným veřejným úkolem: tak vesměs sklízí pohrdání jako cosi, co má nečinnou a nízkou povahu. Jinak ji však nijak netrestají, protože jsou přesvědčeni, že není v ničí moci, aby kdo smýšlel, co je libo. Rovněž ji však nenutí žádnými hrozbami, aby zastírala své smýšlení, ani nepřipouštějí přetvářku a lež; ty mají v neobyčejné nenávisli jakožto zjevy zcela blízké podvodu. Ale zakazují jí, že nesmí o svém smýšlení veřejně vykládat, aspoň ne před obecným lidem; jinak však před kněžimi a vážnými muži v ústraní to nejenom povolují, ale i doporučují v důvěře, že konečně přece šílenost ustoupí rozumu.

Kromě toho je ještě dost jiných — a nejsou to lidé zlí ani zcela bez důvodů pro své názory, jež se jim nebrání šířiti —, kteří upadli do opačné krajnosti a domnívají se, že i duše zvířat jsou nesmrtelné, i když se nedají důstojností porovnávat s dušemi lidskými ani nejsou zrozeny ke stejné blaženosti.

Pokud jde totiž o lidi, pokládají téměř všichni Utopijští za jisté a prokázané, že je očekává nesmírná blaženost; proto sice hořekují u každého pro nemoc, ale u nikoho neoplakávají smrt, leda vidí-li, že je někdo vyrván ze života v úzkosti a nerad. To mají totiž za velmi špatné znamení, jako by se duše, nemající dobré naděje a zatížená zlým svědomím, v jakési skryté předtuše hrozícího trestu strachovala vyjiti z těla. Kromě toho věří, že nijak nebude Bohu milý příchod takového jedince, který na zavolání nepřiběhne radostně, nýbrž dá se vléci jen nerad a se vzpouzením. Proto jsou ti, kteří hledí na takovýto druh smrti, plni hrůzy. Lidi takto zemřelé vynášejí smutně a mlčky a pomodlivše se k Bohu, vlídnému soudci mrtvých, aby laskavě odpustil slabostem nebožtíků, pochovávají mrtvá těla do země.

Naproti tomu nikdo neběduje nad těmi, kdož odejdou ze života veselé a plni dobré naděje, nýbrž takovéto nebožtíky doprovázejí při pohřbu zpěvem, velmi doporučující jejich duše Bohu; nakonec jejich těla spálí — spíše s uctivostí než s bolestí — a na tom místě postaví sloup, do něhož vyryjí tituly zesnulého. Po návratu domů připomínají si jeho mravy a činy, ale k žádnému úseku života se nevracejí častěji a radostněji nežli k jeho veselému konci.

Takovouto přehlídku zásluh pokládají jednak za velmi účinnou pobídku k ctnostem pro živé, jednak za nejvítanější projev úcty pro zemřelé. O těch se domnívají, že i při řečech, které se o nich pronášejí, jsou osobně přítomni, arci, jak již je zrak lidský chabý, jakožto bytosti neviditelné. Vždyť by se neshodovalo s osudem blažených, aby neměli volnost stěhovat se, kam by chtěli; rovněž by to byl projev nevďčnicků, kdyby zhola odvrhli touhu navštívit své přátele, s kterými je za života poutala vzájemná láska a obliba — a o těchto vlastnostech se dohadují, že se u dobrých mužů po smrti, jako všechny ostatní přednosti, spíše ještě zvětšují nežli zmenšují.

O mrtvých tedy věří, že pohybující se mezi živými přihlížejí k jejich slovům i činům, a proto se s větší důvěrou pouštějí do všech podniků, majíce takřka oporu v takových ochráncích; rovněž od nečestných tajných skutků je odstrašuje přítomnost předků, o níž je jejich víra přesvědčena.

Ptakopravectví a ostatních druhů prázdňého pověřivého věštění, jež jiné národy horlivě pěstují, vůbec nedbají a jim se vysmívají. Zato v úctě mají zázraky, které se dějí bez jakéhokoli přispění přírody, pokládajíce je za dílo božstva a svědectví o jeho přítomnosti; dochází k nim prý i u nich nezřídka; octnou-li se někdy ve velikých pochybnostech, dožadují se jich s pevnou důvěrou veřejnými prosbami a vskutku jich dosahují.

Za uctívání Bohu milé pokládají pozorování přírody a chválu z něho vyplývající.

Jsou však mezi nimi i lidé a ne zcela nepočetní, kteří z náboženských důvodů opovrhují vědou, neusilují o nijaké poznávání věcí a vůbec nemají pokdy pro theorii; podle jejich tvrzení jsou pro získání posmrtné blaženosti záslužná jen praktická povolání a dobré služby spoluobčanům. A tak jedni obsluhují nemocné, druzí

vyspravují silnice, čistí příkopy, opravují mosty, vykopávají drny, písek a kamení, kácejí a rozřezávají stromy, odvázejí dříví, plodiny i jiné věci do měst a vůbec nejen na veřejnosti, ale i v soukromí dělají ze sebe sluhy a více než otroky. Vždyť ať je kdekoli jakákoli drsná, nesnadná a špinavá práce, od níž většinu lidí odstrašuje námaha, omrzelost a zoufalost, té se v celé šíři chápou s radostí a veselostí. Ostatním lidem dopomáhají k volným chvílím, sami jsou trvale v práci a námaze, ale nedělají si z toho zásluhu. Život jiných nehaní ani svůj nevychvalují. Čím otročtější práce vykonávají, tím větší se těší vážnosti u všech.

Rozpadají se na dvě sekty. Jedni jsou neženatí, vůbec se zdržují nejenom soulože, nýbrž i požívání masa, někteří dokonce každého jídla živočišného původu; zcela odvrhnuvše půvaby pozemského života jakožto hříšné, výhradně dychtí v bdění a námaze po životě budoucím; naděje, že ho v nejbližší době dosáhnou, činí je mezitím čilými a silnými. Druzí, neméně vyhledávající námahu, dávají přednost manželství, protože nepohrdají jeho útěšností a soudí, že mají závazek splatit příspěvek přírodě a dát děti otčině; nevyhýbají se žádné rozkoši, pokud nesnižuje jejich pracovitost; maso čtyřnožců milují již proto, že jsou takovýmto pokrmem podle svého přesvědčení zdatnější ke každé práci.

Stoupence druhé sekty pokládají Utopijští za rozumnější, ale přívržence první za světější. Kdyby se tito opírali o rozumové důvody, vysmívali by se jim, že dávají přednost bezženství před manželstvím a drsnému životu před pohodlným; takto však, protože o tom podle jejich přiznání rozhodují důvody náboženské, vzhlížejí k nim s úctou a vážností. Ničeho totiž nedbají úzkostlivěji, než aby se jakkoli neprozřetelně nevyslovili o některém náboženství.

Takoví tedy jsou ti, které Utopijští nazývají v svém jazyce zvláštním jménem *buthresky*,¹³¹ slovem to, které lze pokládat za souznačné s našim názvem řeholníků.

Jejich kněží jsou lidé znamenitě svatého života a proto jsou jen zcela nepočetní. V jednotlivých městech totiž není jich více než třináct, právě tolik, kolik je chrámů. Výjimka nastává jenom,

¹³¹ *Buthrescae*, patrně „mladoutopijsky“, z řeckých prvků: *bú-* ‚velmi‘ (jako *bú-limíá* ‚velký hlad‘), *thréskos* ‚boha uctívající‘.

táhne-li se do války. Tu totiž za sedm z nich, kteří odejdou s vojskem, dosazují sedm náhradníků; když se však oni vrátí, zaujmou opět každý své místo a ti zbývající se zatím stanou jejich průvodci, dokud postupně nenastoupí na místo uprázdněné smrtí původních kněží. Jediný z nich je představeným ostatních. Volí je lid, a to po způsobu voleb ostatních úředníků tajným hlasováním, aby se zamezila stranickost. Zvolení jsou vycvičeni od svého kněžského sboru.

Kněží řídí bohoslužby, pečují o náboženství a jsou takřka censory mravů. Pokládá se za velikou hanbu, je-li od nich někdo předvolán nebo pokárán po obvinění z ne dost spořádaného života. Jinak však, jako jim náleží povzbuzovat a napomínat, tak zase kárat a zločince trestat spadá do pravomoci vladařovy a jiných úředníků, leda že kněží zakazují účast na svátostech těm, o jejichž nešlechetné špatnosti zvědí. A není snad trestu, kterého by se Utopijští hrozili více než takového vyloučení. Vždyť lidé takto postižení stávají se úplně bezectnými a šírají se tajným náboženským strachem, ba ani jejich osobní bezpečnosti není do budoucna zaručen klid, protože neosvědčí-li kněžím rychlou lítost, bývají polapeni pro bezbožnost a pokutováni od senátu.

Dětem a dospívající mládeži se dostává od kněží výchovy, při níž péče o vzdělání ustupuje před péčí o mravy a ctnost. Kněží totiž obrazení nejvyšší příčinností k tomu, aby dosud útlým a poddajným duším chlapců hned vštípili názory dobré a užitečné pro zachování jejich státu. To, co hluboce utkví v chlapcích, provází potom muže po celý život a přináší veliký prospěch k uchování stavu státu; neboť stát se rozpadá jenom neřestmi vyrostlými ze zvrácených názorů.

Kněžstvo — pokud nejde o kněžky, neboť ani toto pohlaví není z kněžství vyloučeno, jsou to však případy řídké, kdy je k němu zvolena žena, a to ještě jen vdova nebo stařena — mívá za manželky nejvybranější dcery národa.

Žádný úřad se netěší u Utopijských větší vážnosti než kněží, a to do té míry, že i když se dopustí nějaké mrzkosti, nepodléhají veřejnému soudu: jsou ponecháváni Bohu a sobě. Utopijští totiž jsou přesvědčeni, že není dovoleno smrtelnou ruku vztáhnouti na osobu, která byla způsobem tak jedinečným, takřka jako dar obětována

Bohu, a to ani tehdy, když se dopustí jakéhokoli zločinu. Tuto zásadu mohou zachovávat tím snáze, že se u nich kněží vybírají tak nepočetní a přitom s takovou pečlivostí. Nestává se ovšem jen tak, aby ten, kdo byl jakožto nejlepší z dobrých povýšen jenom pro svou ctnost k tak vysoké důstojnosti, zvrhl se ve zkaženost a hřích, a i kdyby se to při proměnlivosti lidské povahy nakrásně přihodilo, přece, když jich je tak málo a když kromě vážnosti nejsou vybaveni žádnou výkonnou mocí, nebylo by se jistě třeba obávat odtud ničeho důležitého pro veřejnou záležitost.

Jejich počet je tak řídký a nevalný proto, aby udělením hodnosti většímu počtu lidí nezevzvedla důstojnost stavu, který nyní provázají vysokou úctou, obzvláště když se domnívají, že by bylo nsnadné nalézt větší počet lidí tak dobrých, aby odpovídali té důstojnosti, pro jejíž zastávání nestačí vyznačovat se ctnostmi jen prostředními.¹³²

A stejně veliké vážnosti, jako doma, požívají kněží Utopijských také u cizích národů. Tento poznatek snadno vyplývá z té jejich činnosti, z níž se také tuším ona vážnost původně zrodila. Když se totiž vojska utkávají bojem, kněží, oděni posvátnými rouchy, pokleknou opodál bojiště v nepříliš velké vzdálenosti. S dlaněmi vztaženými k nebi vyprošují modlitbou nejprve všem mír, potom svým vítězstvím, ale bez velkého prolévání krve pro obě strany.¹³³ Když jejich lidé vítězí, seběhnou do bitevní linie a zadržují ty, kteří příliš dotírají na poražené. Již pouhý pohled na ně a dovolání se jejich přítomnosti dostačuje přemoženému k záchraně holého života; dotyk jejich rozevlátého roucha zabezpečuje dokonce i ostatní jeho statky před všelikým násilím války. Z této činnosti vznikla utopijským kněžím u všech všudy národů tak neobyčejná úcta a stoupla jejich opravdová velebnost tak značně, že často získali na nepřátelích pro své lidi více spásy než jí přinesli obráceně; je totiž známo, že leckdy ve chvíli, kdy se šik Utopijských nachýlil a nezbyvalo špetky naděje, kdy byli již obraceni na útěk a nepřítel se řítíl k vraždění i kořistění, byla zásahem kněží odvrácena strašná porážka a odtržením vojsk od sebe sjednán a upevněn mír za spravedlivých podmínek. A nikdy nebylo národa tak

¹³² Marginálie: „Ale u nás také jsou jich zástupy!“

¹³³ Marginálie: „Ó, kněží mnohem světlejší nežli naši!“

divokého, ukrutného a barbarského, aby u nich nebylo tělo kněží považováno za posvátné a nedotknutelné.

Jako svátky slaví Utopijští první a poslední den v každém měsíci a rovněž v roce; ten dělí na měsíce, vymezené otáčením luny, jako zase oběh sluneční jim uzavírá kruh roku. Všecky první dny nazývají v svém jazyce *cynemerni*, poslední dny *trapemerni*. Tato jména znamenají přesně totéž, co by se dalo vyjádřit slovy „předosváteční“ a „zadosváteční“.¹³⁴

Chrámů Utopijských jsou znamenité, a to nejenom nákladně stavěné, nýbrž i — nezbytný to požadavek při tak neobyčejně malém jejich počtu — schopné pojmout nesmírné zástupy lidu. Je-li u všech vnitřek téměř v přítmi, nestalo se to ze stavitelské neznalosti, nýbrž prý na radu kněží, kteří soudí, že nemírné světlo rozptyluje myšlenky, kdežto světlo skoupější a takřka nejisté soustřeďuje mysl a prospívá náboženství.

Poněvadž tam všichni lidé nemají stejnou víru a přece všechny její podoby, jakkoli rozličné a mnohotvárné, rozdílnou cestou směřují k jedinému cíli, totiž k uctívání božské podstaty, proto se v kostelích nespátří ani neslyší nic, co by se obecně nehodilo všem vyznáním. Má-li to z nich neb ono nějakou zvláštní svátost, pečuje o ni každý uvnitř stěn svého domu; veřejné obřady se provádějí takovým způsobem, který vůbec nijak neomezuje soukromých. Proto nevidíš v chrámu žádná vyobrazení bohů, aby bylo každému volno, v jaké podobě si je chce představovati ve shodě s duchem svého náboženství. Rovněž nevzývají žádné zvláštní jméno boží, s výjimkou jména Mythrova, jímž všichni shodně zahrnují jedinou podstatu božské velebnosti, ať již je jakákoli. Nepronášejí se žádné modlitby toho druhu, aby je někdo nemohl vysloviti bez urážky své víry.

Do chrámu se tedy scházejí v „zadosvátečních“ dnech večer ještě před jídlem, aby vzdali bohu díky za zdárně skončený rok nebo

¹³⁴ „Utopijské“ výrazy *cyn-emerni* a *trap-emerni*, pro jejichž překlad vytvořil More umělé latinské složeniny *primi-festi* a *fini-festi*, mají po mém dohadu v svých prvních částech prvky „staroutopijské“, t. j. třeba je číst obráceně, abychom dostali anglická slova: *nyc* = *nigh* „blízko, před“, *park* „ohraditi, uzavřítí“ (*trap* místo *crap* stejnou chybou zápisu jako *tranibor* místo *cranibar*, viz výše pozn. 76.) V druhé části *emer-ni* pomyslel More asi „mladoutopijský“ na řec. *ēmar*, *kémérá* „den“.

měsíc, jehož je ten svátek posledním dnem. Nazítří ráno, to je v den „předosváteční“, slévají se do chrámu proudy lidí, aby si vyprošovali blahodárný a šťastný průběh nadcházejícího roku nebo měsíce, který mají tím svátkem zahájit.

Ale o „zadosvátečních“ dnech před odchodem do chrámu vrhají se doma manželky k nohám mužů a děti k nohám rodičů, vyznávají, že zhrěšily buď tím, že něco spáchaly, nebo že nedbale splnily povinný úkol, a prosí za odpuštění svého poklesku. A tak, jestliže nějaký mráček nedorozumění zastínil domácí oblohu, takovýmto dosti učiněním se rozptýlí, takže se mohou účastníci bohoslužeb s myslí čistou a jasnou.

Aby se jich účastnili s myslí pobouřenou, z toho si dělají svědomí.¹³⁵ Proto jsou-li si vědomi, že mají proti někomu nenávist nebo hněv, ze strachu před rychlou a velikou pomstou neodvažují se přistoupit k bohoslužbám leč po smíru a po očištění vášní.

Když tam přijdou, odeberou se muži na pravou stranu svatyně, ženy zvláště, na levou. Potom se umístí tak, že mužští příslušníci každého domu usednou před svým hospodářem; obdobně zástup žen uzavírá hospodyně. Toto opatření se děje proto, aby byly všechny pohyby všech venku pozorovány od těch, jejichž vážností a kázeňskou mocí jsou řízeny doma. Ba pečlivě dbají i o to, aby tam byl všude mladší sdružen se starším, aby děti samy jen mezi dětmi nepromarnily dětskými pošetilostmi ten čas, v němž nejvíce mají pocítit nábožný strach před nebešťany, největší to a téměř jedinou pobídku k ctnostem.

Při bohoslužbách vůbec nepřinášejí zvířecích obětí a domnívají se, že z krve a ze zabíjení netěší se dobrotivost toho boha, který živočichům uštědřil život proto, aby žili. Zapalují kadidlo a rovněž jiné vonné předměty. Nadto hojně užívají voskovic, ne snad že by nevěděli, že to ničím neprospívá k působení na božskou podstatu — vždyť totéž platí i o samých lidských modlitbách —, ale jednak se jim tento nevinný způsob uctívání líbí, jednak lidé pozorují, že se těmito vůněmi a světly i ostatními obřady nějak vzpružují a s čilejší myslí se pozvedají k uctívání božimu.

Pro návštěvu chrámu se lid obléká do bělostných šatů. Kněz se odívá pestrobarevnými rouchy, zhotovenými pozoruhodně pracně

¹³⁵ Marginálie: „Ale u nás ti, kteří jsou nejposkvřenější, derou se, aby byli oltářům nejbližší!“

a sličně, ale z materiálu ne stejně drahocenného: nejsou totiž protkávána zlatem ani prokládána drahými kameny, nýbrž jsou zhotovena z rozmanitých ptačích per, a to tak dovedně a s takovým uměním, že by se cena žádného materiálu nevyrovnala hodnotě díla. Kromě toho tvrdí, že v oněch ptačích perech a peřičkách a v jejich jistých pořadích, kterými jsou na kněžském rouchu rozdělována, je obsaženo jakési skryté tajemství. Poznáním jeho výkladu, kněžími bedlivě přechovávaného, je jim prý připomínáno boží dobrodiní vůči nim, jakož i obráceně jejich zbožná oddanost bohu, ba i vzájemná povinnost, jíž jsou vázáni mezi sebou.

Jakmile se kněz v takovémto rouchu vynoří z nepřístupné části svatyně, všichni se hned uctivě vrhají na zemi, zachovávajíce tak dokonale hluboké mlčení, že sama vnější tvárnost děje vzbuzuje takřka hrůzu jakoby z přítomnosti nějakého božstva. Takto nějakou chvíli setrvávají na zemi, a teprve když dá kněz znamení, povstávají.

Potom pějí chvály bohu, jež tu a tam prokládají hudbou na nástroje větším dílem jiných tvarů, než jaké se spatřují v naší části světa. Z nich většina lahodností mnohem převyšuje ty, kterých se užívá u nás, jiné se zase naopak nedají s našimi vůbec porovnávat. Ale v jedné věci nad nás vynikají bez veškeré pochyby: že totiž veškerá jejich hudba, ta, kterou vyluzují z nástrojů, i ta, kterou vytvářejí lidským hlasem, tak napodobí a vystihuje přirozené city, tak se zvukově přizpůsobuje obsahu, ať je to projev prosebný či jásavý, umírněný, vířivý, ponurý, rozhněvaný, tak vyjadřuje druhem melodie nějaký věčný smysl, že podivuhodně zachycuje mysl posluchačů, jimi proniká a je rozněcuje.

Nakonec zároveň kněz i lid odřikávají ustálenými slovy slavnostní modlitby, složené tak, aby co všichni pronášejí zároveň, každý soukromě vztahoval na sebe. V nich uznává každý boha za původce stvoření světa, jeho řízení a kromě toho všeho ostatního dobra, vzdává díky za přijatá dobrodiní, obzvláště však za to, že milostí boží se mu stal údělem ten stát, který je nejšťastnější, a to náboženství, které, jak věří, je nejpravdivější.

Jestliže se však v tom nějak mylí anebo je-li něco nad to či ono lepší a bohu milejší, modlí se, nechť způsobí jeho dobrota, aby to on poznal; že je připraven následovat, kamkoli bude od něho veden.

Je-li však i tato podoba státu nejlepší i jeho náboženství nejsprávnější, aby v tomto případě jemu dodal stálost a všechny ostatní lidi přivedl k týmž předpisům života, k téže představě o bohu, ač-li se nestalo jeho nevypátratelnou vůlí i to, že se těší z takové pestrosti náboženství.

Posléze se modlí, aby mu dopřál lehce zemřít a po smrti jej vzal k sobě. Jak rychle či pozdě, to že se sice neodvažuje určovati, ačkoliv — pokud se tak může státi bez urážky jeho velebnosti — přiznává, že mu mnohem více na tom bude záležeti, aby i za cenu nejnesnadnější smrti dospěl k bohu, než aby byl nejpříznivějším během života od něho příliš dlouho vzdalován.

Když se takto domodlí, opět setrvávají schýleni k zemi a po malé chvíli se vztyčivše odcházejí k jídlu. Zbytek dne potom tráví hrami a vojenským výcvikem.“

<ZÁVĚR>

„Popsal jsem vám, jak jsem dovedl nejpravdivěji, onu podobu státu, o které pevně věřím, že je nejenom nejlepší, nýbrž i jediná, aby si plným právem mohla činit nárok na jméno státu jakožto veřejného zařízení.

Všude jinde lidé, mluvící o veřejném prospěchu, starají se jenom o soukromý, v Utopii však, kde není nic soukromého, opravdově se zabývají veřejným zájmem.

Na obou stranách patrně oprávněně.

Vždyť jinde není snad jediného člověka, aby nevěděl, že nepostará-li se sám zvláště o sebe, zahyne hladem, i kdyby jeho stát sebevíce vzkvétal. A proto ho pudí nezbytnost k tomu, aby byl přesvědčen, že musí dbát spíše o sebe než o lid, to jest o ty druhé.

Naproti tomu zde v Utopii, kde všechno náleží všem, nikdo nepochybuje o tom, že bude-li jen postaráno, aby státní sýpky byly plné, nikomu nebude chybět nic soukromého. Není tu totiž skoupého přidělování potřeb, není tam také chudáků ani žebráků, a ačkoli nikdo nemá nic, přece všichni jsou bohatí.

Vždyť co může být bohatšího než žít zhola bez jakékoli starosti, s myslí radostnou a klidnou, beze strachu o vlastní živobytí, bez týrání manželčinými vyčítavými požadavky, bez obavy o syna pro chudobu, bez úzkosti o dceřino věno, zato v jistotě o budoucím životě a štěstí vlastním, manželčině i všeho potomstva, synů, vnuků, pravnuků, praprawnuků a tak dlouhé další řady vlastních potomků, jakou se chlubívají jen šlechtici? Žítí tam, kde je právě tak postaráno o ty, kteří kdysi pracovali, ale nyní jsou již práce neschopni, jako o ty, kteří dosud pracují?

Ať se mi tu někdo odváží k této spravedlnosti přirovnávat spravedlnost jiných národů, u nichž, ať zhynu, zjistím-li vůbec i jen

nějakou stopu spravedlnosti a rovnosti! Vždyť jakápak je to spravedlnost, aby kdejaký šlechtic, klenotník, lichvář nebo konečně kterýkoli jiný z těch, kteří buď vůbec nic nedělají anebo to, co dělají, je toho druhu, že to není pro stát valně potřebné, dosahoval ať zahálkou, ať zbytečným zaměstnáním života v přepychu a lesku? A současně aby podomek, vozka, řemeslník nebo rolník, přestože pracují tolik a tak nepřetržitě, že by to dobytek stěží vydržel, a přestože je jejich práce tak potřebná, že by bez ní žádný stát nemohl trvat ani jediný rok, přece si vydělávali živobytí tak skoupé a vedli život do té míry ubohý, že se mohou jevit mnohem lepšími životní podmínky tažných zvířat, která nepracují tak ustavičně, nemají stravu o mnoho horší, ba pro ně sama dokonce chutnější, a nejsou mezitím tísněna strachem o budoucnost?

Tyto lidi však jednak rozjitřuje neplodná a nevýnosná práce v přítomnosti, jednak na ně vražedně doléhá pomyslení na nuzné stáří. Vždyť jejich denní výdělek je příliš skrovný, aby mohl vystačit na týž den, natož aby z něho něco zbylo, co by bylo lze denně ukládat pro potřebu v stáří!

Zdaž není nespravedlivý a nevděčný stát, který tak řečeným šlechticům, klenotníkům a ostatním toho druhu zahalečům nebo jen pochlebníkům a strůjcům nicotných rozkoší hýřivě rozdává tak veliké dary, naproti tomu však o budoucnost rolníků, uhlířů, podomků, vozků a řemeslníků, bez nichž by vůbec nemohl být žádný stát, nijak vlídně se nestará, nýbrž využívá práce rozkvětu jejich let, když je konečně zatíží stáří a nemoci, nepamětliv jsa tolika jejich bdění, nechává je v úplném nedostatku všech potřeb a zapomenuv na tolik četných jejich dobrých služeb, v naprostém nevděku se jim odvděčuje nejhorší bídou při smrti?

A dále. Cožpak boháči z denní vyměřené mzdy chudáků každodenně něco neutrhují, a to nejenom soukromou lstí, nýbrž i podle veřejných zákonů? Za dřívějších dob se pokládalo za nespravedlivé, nejhůře se odvděčovat těm, kteří se o stát nejlépe zasloužili. Ale tihle učinili z této zvrácenosti dokonce spravedlnost, davše v tom směru vyhlásit zákon!

A tak když v duchu přehlížím a převracím všechny ty státy, které dnes všude po světě vzkvétají, nepřipadá mi to — Bůh mi buď milostiv — jako nic jiného než jako spiknutí boháčů, jedna

jících o vlastních výhodách pod záminkou a jménem státu.¹³⁶ Vynalézají a vymýšlejí si všechny způsoby a úskoky, aby jimi to, co sami nepoctivě nahrabali, především udrželi beze strachu před ztrátou, za druhé (v případě ztráty), aby to mohli přičiněním a prací všech chudáků co nejlaciněji získat zpět a mohli toho zneužívat.¹³⁷ Jakmile se jednou boháči — jménem státu, to jest i jménem chudých — rozhodnou, že se takovéto úskoky mají zachovávat, ihned se z toho stávají zákony. Ale nejhorší lidé se svou nenasytnou žádostivostí rozdělili jen mezi sebe vše to, co by bylo dobře postačilo pro všechny.

Jak nesmírně jsou však vzdáleni šťastných poměrů ve státě utopijském, v němž samotnou prací byla od základů odklizena všechna chtivost po penězích! Jak veliká spousta potíží byla tím zde podtata! Jak rozsáhlé osení zločinů bylo tím i s kořeny vytrháno!

Kdo by nevěděl, že podvody, krádeže, loupeže, rvačky, zmatky, spory, vzpoury, vraždy, zrady a travičství, jež byly každodenními tresty spíše jen pokutovány než zbrzděny, odumírají spolu se zánikem peněz? A nadto, že i strach, obava, starosti, námahy, bdění zahynou v témž okamžiku jako peníze? Ba i sama chudoba, která samojediná, jak se zdálo, vždy postrádala peněz, rovněž vymizí úplným a všeobecným odstraněním peněz.

Aby to bylo jasnější, uvaž v mysli případ nějakého neúrodného a neplodného roku, v němž hlad zahubí mnoho tisíc lidí. Troufám si tvrdit, že kdyby byly na konci onoho hubeného údobí prohledány sýpky boháčů, mohlo by se nalézt tolik obilí, že kdyby bylo bývalo rozděleno mezi ty, které zahubil hladomor, nikdo by nebyl pocítil onu skoupost počasí i půdy.

Tak snadno by se dala opatřit výživa, kdyby nám cestu k ní nezhrazovaly jediné ony blahoslavené peníze, které byly ovšem přeslavně vynalezeny, aby se přístup k živobytí otvíral jenom jimi!

¹³⁶ Marginálie: „To si zapamatuj, čtenáři!“

¹³⁷ Mnozí vykladači Utopie soudili, že na tomto místě mluvil More o laciném skupování pracovní síly dělníků a jejich vykořisťování. Ale ve shodném textu všech tří nejstarších vydání (*omnes modos atque artes, quibus, quae malis artibus ipsi congegesserant, ea primum ut absque perpendi metu retineant, post hoc, ut pauperum omnium opera ac laboribus quam minimo sibi redimant eisque abutantur*) brání takovému výkladu nejen ablativ *opera ac laboribus*, jež je násilně měnit v *operam ac labores*, nýbrž i pořádek slovní, v němž byl předmět, společný následujícím větám, úmyslně postaven před ně.

To si nepochybně uvědomují i boháči a dobře vědí, oč výhodnější by to byl stav, nepotřebovat žádné nezbytnosti nežli oplývat mnoha zbytečnostmi, být vyrván tak četným zlům nežli být obléhán velikým bohatstvím.

Ani mne nenapadá pochybovat o tom, že by buď rozumová úvaha o prospěchu jednoho každého, nebo vážnost Krista Spasitele, který ani při své nesmírné moudrosti nemohl nevědět, co je nejlepší, ani při své dobrotě neporadit to, o jehož znamenitosti věděl, již dávno byla snadno převedla celý svět k zákonům utopijského státu, kdyby se nezpěchovala jen jediná obluda, původkyně a matka všech morových ran — pýcha.

Ta neměří stupeň zdaru podle svých výhod, nýbrž podle cizích nevýhod.¹³⁸ Ta by se nechtěla stát ani bohyní, kdyby jí neměli zůstat ubožáci, jimž by mohla poroučet a s nimi točit, od jejichž ubohosti by se při srovnávání zářivě odrážela její vlastní blaženost, jejichž chudobu by mučila a podněcovala svým na odiv stavěným bohatstvím. Tento pekelný had, klouzající po lidských hrudích, stahuje lidi a brzdí jako lodní štítonoš,¹³⁹ aby se neubírali lepší cestou života.

A poněvadž se pýcha příliš těsně přisála k lidem, než aby snadno mohla být odtržena, raduji se, že se aspoň Utopijským dostalo té podoby státu, kterou bych rád přál všem. Utopijští šli za oněmi životnými zásadami, jimiž položili základy státu nejenom šťastně, ale i tak, že — pokud lze předvídat lidským dohadem — potrvají věčně. Když totiž doma vedle ostatních nepravostí vypleli kořeny ctižádnosti a stranicství, nijak jim nehrozí nebezpečí, že by vznikla tíseň domácí roztržkou — a to byla jediná příčina, která povalila znamenitě opevněnou moc již mnoha států. Bude-li však doma svornost se zdravým zřízením, nebude moci onou říší otrásti nebo pohnouti ani závist všech sousedních vladařů, která se o to již kdysi častěji pokoušela, ale vždy byla odražena.“

Takto dokončil svůj výklad Rafael.

¹³⁸ Marginálie: „Podivuhodně řečeno!“

¹³⁹ *Echeneis remora*, makrelovitá mořská ryba, která se přisavnou deskou zavěšuje na spodek lodí i na tělo větších ryb. Soudobý přírodopis, v podstatě ještě antický, vykládal o jejich brzdivé působnosti zveličené historky.

Tanulo mi sice na mysli nemálo věcí z mravů a zákonů toho národa, které mi připadaly jako zřízení zhola nesmyslná. Nemyslím tím jenom způsob vedení války, dále věci týkající se víry a náboženství a kromě toho ještě jiná jejich zřízení, ale také, a to nejvíce, právě to, co je nejdůležitějším základem celé jejich ústavy, totiž pospolitost života a hospodaření bez jakéhokoli užívání peněz, to jest zásada, která již sama o sobě z kořenů vyvrací veškeru urozenost, velkolepost, lesk i velebnost, jež jsou podle veřejného mínění pravými ozdobami a okrasami státu.

Věděl jsem však, že Rafael byl vypravováním unaven, a neměl jsem dost vyzkoušeno, zda by dokázal snést, aby se smýšlelo proti jeho smýšlení, zvláště když jsem se rozpomínal, že on sám proto kterési pokáral, jako by se obávali, že by nebyli pokládáni za dosti moudré, kdyby nenašli něco, v čem by mohli zlehčovati to, co vynalezli jiní.

Proto jsem pochválil i zřízení Utopijských i Rafaelovu řeč, chopil jsem ho za ruku a odváděl ho dovnitř domu k večeři, poznamenav předtím aspoň to, že si najdeme jindy čas, abychom právě o těchto věcech hlouběji přemýšleli a obsažněji s ním rozprávěli. Kéž by se to někdy poštětilo!

Zatím, jako s jedné strany nemohu souhlasit se vším, co tu pověděl muž jinak beze sporu velice vzdělaný a zároveň v lidských bězích velice zkušený, tak s druhé strany rád přiznávám, že je ve státě Utopijských mnoho věcí, jež bych si po pravdě pro naše obce spíše přál nežli doufal v jejich uskutečnění.

*

Skončila se odpolední řeč Rafaela Hythlodaia o zákonech a zřízeních Utopijského ostrova, dosud jen nemnohými poznaného, v podání velmi slavného a vzdělaného muže pana Tomáše Mora, měštana a podsudí londýnského.